

כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה 2022

קרן דליה ואלי
הורביץ בע"מ

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

21-22 ביוני

חומר רקע למושב

אתגרי שוק העבודה החדש

מוביליות בין-דורית בישראל האם הפערים מצטמצמים מדור לדור?

גבריאלי גורדון • קרנית פלוג • רועי קנת פורטל

יושבי ראש הכנס: פרופ' יוג'ין קנדל | פרופ' קרנית פלוג
מנהלת הכנס: דפנה אבירס-ניצן

כנס אלי הורביץ
לכלכלה וחברה

2022

קֶרֶן דָּלִיָּה וְאֵלִי
הוֹרְבִיץ בֶּע"מ

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

דברי פתיחה

שלום לכם,

אני מברך אתכם על השתתפותכם בכנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה.

כמדי שנה אנו מתכנסים כדי לעבוד במשותף עם הממשלה ועם מקבלי ההחלטות על מנת לסייע בטיוב ההחלטות המתקבלות ועל מנת לשמש כר מחקרי פורה למחשבות ולהתלבטויות של מובילי המדיניות הכלכלית של ישראל.

למרות חוסר הוודאות הפוליטית, בימים אלה מגבשים במשרד האוצר תקציב מדינה. לאחר שנים אחדות ללא תקציב, השנה האחרונה הוכיחה עד כמה ממשלה מתפקדת ותקציב מדינה קריטיים על מנת להוציא לפועל תהליכים ארוכי טווח ורפורמות הכרחיות למשק הישראלי.

את הכנס הנוכחי נפתח בדיון במסגרות התקציב ובאיזון הנדרש בין חוב להשקעות כמקור למימון ההוצאה הציבורית, מתוך התייחסות לסדרי העדיפויות בתקציב ולסיכונים ולהזדמנויות ברמת המקרו - לנוכח המציאות הכלכלית והביטחונית המשתנה בארץ ובעולם. בהמשך היום הראשון לכנס נתעמק ביכולת לצמצם פערי פריון באמצעות קידום חדשנות בענפים המסורתיים, ובתפקיד הממשלה בעידוד סוגי חדשנות חדשים החסרים במשק הישראלי - חדשנות תהליכית, עיצובית ועסקית. כמו כן, נדון בתוכניות הממשלתיות ליצירת אקוסיסטם תומך חדשנות אקלימית בישראל ובדרכים להסרת חסמים סטטוטוריים ומבניים העומדים בפני יזמים מהתחום.

ביומו השני של הכנס נדון באתגרי שוק העבודה המשתנה בישראל, בדגש על היכולת למוביליות בתעסוקה ועל ההשפעה של מיומנויות העובדים על השתלבות בתעסוקה, פיריון ואי-שוויון - בפרט בקרב אוכלוסיות שונות כמו האוכלוסייה החרדית והערבית. בהמשך נתעמק ביעדי מערכת החינוך ובכלים הנדרשים להגברת האפקטיביות שלה, בהם ביזור וגמישות לשטח, טיוב ההערכה והמדידה ויצירת כלים תומכים לצוות המנהל של בית הספר. בסיום הכנס נעלה לשולחן הדיונים סוגיה בעלת חשיבות רבה להמשך ההובלה הישראלית בתחומי ההייטק - עתיד המדע התשתיתי הנעשה בישראל, מתוך התייחסות לתקציבים ולהידרדרות של ישראל במדדים הבינלאומיים המובילים.

זהו הכנס העשירי שנושא את שמו של אלי הורביץ ז"ל, מייסד חברת טבע ומראשי התעשייה בישראל. אלי היה יושב ראש הוועד המנהל של המכון ועמד שנים ארוכות בראש פורום קיסריה (שמו הקודם של הכנס). עבורנו זהו חיבור טבעי, ואנו מודים לדליה ולכל בני המשפחה על שהם מאפשרים את המשך קיומו של מפעל חשוב זה.

תודות לקרן דוידסון על השותפות לאורך הדרך, ולקרן טראמפ על העבודה המשותפת בנושא הכנת מערכת החינוך וההשכלה הגבוהה לשוק העבודה.

תודתנו לצוות החוקרים ועוזרי המחקר, ליושבי הראש של הצוותים, לשותפינו בצוותי העבודה ובכתיבת מחקרי הרקע לכנס וליתר חברי צוות המכון הישראלי לדמוקרטיה על שאפשרו את קיומו של כנס מקצועי זה.

בברכה,

יוחנן פלסנר

נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה

אלי הורביץ ז"ל, מפעל חיים

אלי נולד בירושלים וגדל בתל אביב. בוגר בית הספר היסודי "הכרמל" ותיכון עירוני א'. עם פרוץ מלחמת העצמאות בשנת 1948 התגייס לנח"ל עם חבריו מגרעין הצופים. לאחר הכשרה חקלאית קצרה ייסדה הקבוצה את קיבוץ תל קציר שבעמק הירדן, בסמוך לגבול עם סוריה. בתל קציר נישאו אלי ודליה, חברתו מגרעין הצופים החדש. באוקטובר 1953 עזבו בני הזוג את הקיבוץ ועברו להתגורר בתל אביב.

באותה שנה החל אלי הורביץ את דרכו בתעשייה כשוטף כלים בחברת התרופות "אסיא" ולאחר סיום לימודיו שולב בהדרגה בהנהלת החברה. מתוך ראייה ארוכת טווח של חשיבות המובילות בשוק הישראלי ושל בניית בסיס לפרישה בינלאומית עתידית הוא יזם את רכישתן של שתי חברות תרופות ישראליות – "צורי" ו"טבע" – ואת מיזוגן לחברה אחת, שנקראה "טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ". בשנת 1976 הוא מונה למנהלה.

בתקופת כהונתו הארוכה כמנכ"ל וכיו"ר מועצת המנהלים של "טבע" הפגין אלי מנהיגות אסטרטגית יוצאת דופן בחדשנותה, שבאה לידי ביטוי ברכישות ובמיזוגים של מפעלי תרופות ברחבי העולם ובאימוץ תרבות של מצוינות בכל מקום שהחברה פעלה בו. כך הפכה "טבע" למפעל התרופות הגדול בישראל, ובהמשך גם לחברת התרופות הגנריות הגדולה בעולם.

תחושת המעורבות החברתית וערכי ההומניזם והציונות שבהם האמין אלי עמדו ברקע התגייסותו לטובת גופים ציבוריים רבים ומגוונים. אלי השתתף כחייל קרבי בכל מלחמות ישראל, ומדרגת טוראי במלחמת העצמאות הגיע, במסגרת שירותו במילואים, לדרגת סגן אלוף וסגן מפקד אגד ארטילרי במלחמת לבנון הראשונה, שלאחריה השתחרר מצה"ל.

ההכרה ביכולותיו הנדירות של אלי כמנהיג וכאסטרטג תרמה לבחירתו לתפקידים ציבוריים רבים לצד עבודתו ב"טבע". כנשיא התאחדות התעשיינים שימש בתפקיד מפתח בכינונה של התוכנית ההיסטורית לייצוב המשק (1985/6). הוא שימש, בין השאר, יו"ר חבר הנאמנים במכון וייצמן, חבר במועצה הבינלאומית של מרכז בלפר למדע ויחסים בינלאומיים בבית הספר לממשל ע"ש קנדי באוניברסיטת הרווארד (2002-2005) ויו"ר הוועדה "ישראל 2028", שמסקנותיה פורסמו והוגשו לראש הממשלה תחת הכותרת "ישראל 2028: חזון ואסטרטגיה כלכלית-חברתית בעולם גלובלי".

פעילותו הציבורית והתעשייתית הענפה זיכתה את אלי בשורה ארוכה של פרסים מטעם גופים אקדמיים וציבוריים. הוא נשא בשישה תוארי דוקטור כבוד, ובאפריל 2002 הוענק לו פרס ישראל על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

קשר מיוחד היה לאלי עם המכון הישראלי לדמוקרטיה. אלי ראה במכון מפעל חשוב שמחזק את הדמוקרטיה הישראלית. הוא ייחס חשיבות רבה למאמצי המכון לסייע לדרג מקבלי החלטות להגיע להחלטות בצורה מושכלת יותר ולהוציא לפועל מדיניות איכותית המבוססת על מחקר, חשיבה ותכנון – לטובת כלל החברה בישראל.

במשך שש שנים עמד אלי בראש הוועד המנהל הישראלי של המכון, ועד לשנת חייו האחרונה היה חבר קבוע בפורום קיסריה להתוויית מדיניות כלכלית לאומית.

אלי הורביץ, יליד שנת 1932, נפטר ב־21 בנובמבר 2011, בגיל 79.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מוביליות בין-דורית בישראל: האם הפערים מצטמצמים מדור לדור?

גבריאל גורדון | קרנית פלוג | רועי קנת פורטל

תוכן העניינים

5	דברי פתיחה - מנהלת הכנס
8	רשימת הארגונים החברים בצוות שוק העבודה העתידי
11	תקציר
15	מבוא
19	1. סקירת ספרות
30	2. מתודולוגיה - נתונים, אוכלוסיית מחקר והגדרות
38	3. ניתוח מוביליות בין־דורית בישראל
65	4. תרומת ההון אנושי למוביליות החברתית
74	5. תעסוקה בין־דורית
87	דברי סיכום
92	נספח 1. חלוקה לקבוצות אוכלוסייה
96	נספח 2. חלוקה לקבוצות השכלה אקדמיות
98	נספח 3. השוואה לסקר כוח אדם
99	נספח 4. רגרסיות
106	נספח 5. מחקרי השוואה מהעולם למדד המתאם לאי־מוביליות בין־דורית
108	נספח 6.1. התפלגויות עשירוני הכנסת הורים וילדים באוכלוסייה הכללית, ב־% מהקבוצה
109	נספח 6.2. התפלגויות עשירוני הכנסת הורים וילדים, יהודים לא חרדים, ב־% מהקבוצה
110	נספח 7. תעסוקה
112	רשימת המקורות
115	רשימת פרסומים - חומרי הרקע לפעילות צוות שוק העבודה העתידי

דברי פתיחה - מנהלת הננס

על צוות שוק העבודה העתידי - פעילות העבר ומחקרים תומכים

בפברואר 2017 התניע המכון הישראלי לדמוקרטיה צוות עבודה רחב שנקרא, בעת הקמתו, "צוות שוק העבודה העתידי". הרקע להקמת הצוות היה הצורך בהיערכות לאתגרים הצפויים בשוק העבודה, לנוכח תהליכים ומגמות רבי-שנתיים בשוק העבודה בעולם, שאותם צפו הגופים הבינלאומיים המובילים (אוטומציה, עבודה מרחוק, מעבר תכוף בין עבודות ועוד), לצד מגמות דמוגרפיות ייחודיות לישראל. הצוות ריכז את כל השחקנים הרלוונטיים - לרבות נציגי ממשלה, אנשי אקדמיה ומחקר, נציגי המגזר העסקי, נציגי העובדים, נציגי המכללות וההשכלה הגבוהה ועמותות הפועלות בתחום - לדיון במצב שוק העבודה (לרשימת חברי הצוות המלאה - ראו עמוד 8).

פעילות הצוות, אשר נמשכת זו השנה השישית, מתמקדת בגיבוש המלצות מדיניות המבוססות על מחקר יישומי וכן על ניסיונם העשיר של חברי הצוות. הפעילות כוללת מדי שנה סדרת מפגשי חשיבה, המלווים במחקרי עומק, סקרים והשוואות בינלאומיות שעורכים חוקרי המרכז לממשל וכלכלה במכון הישראלי לדמוקרטיה (לרשימת המחקרים המלאה - ראו עמוד 115). הצוות שם לעצמו למטרה לגבש תוכנית אסטרטגית מקיפה להיערכות לאתגרי שוק העבודה העתידי, על בסיס כל עבודת המחקר שנעשת במכון במסגרת הליווי של פעילות הצוות.

כבר בשנה הראשונה לפעילות הצוות ריכזו חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה את עיקרי התובנות שהועלו בדיוני הצוות, לצד ניתוח תחזיות הגופים הבינלאומיים, לכדי דוח הביניים. הדוח, אשר הוצג במושב שהוקדש לנושא בכנס אלי הורביץ 2017, הציף את הצורך בהשגת מגוון יעדים, בהם: צמצום הפערים החברתיים המושפעים מפערים בין קבוצות בשוק העבודה; צמצום האי-התאמה (mismatch) בין היצע כוח האדם שמספקות מערכות החינוך, ההשכלה הגבוהה וההכשרה המקצועית לבין הביקוש שנגזר מצורכי המעסיקים; חיזוק המדיניות האקטיבית בשוק העבודה (ALMP – Active Labor Market Policy); חיזוק יכולת הלמידה לאורך החיים (LLL – Lifelong Learning), לצד מתן דגש על פיתוח סט כישורים להתמודדות עם סביבה משתנה; התאמת החקיקה ויחסי

העבודה הקיימים לשינויים בשוק העבודה, בדגש על גיבוש המלצות להתאמת חוק שעות עבודה ומנוחה, התשי"א-1951, לשינויים המתהווים.

על רקע מסקנותינו בדוח הביניים, הוחלט כי התוכנית להיערכות לאתגרי שוק העבודה תכלול התייחסות לכמה טווחי זמן: הטווח הקצר (שינויים נדרשים בחקיקה, הסכמי עבודה והכשרות מקצועיות), הטווח הבינוני (השכלה גבוהה) והטווח הארוך (חינוך).

כשלוש שנים לאחר הקמת הצוות, במרץ 2020, פרץ משבר הקורונה והסיט לתקופה של כשנתיים את פעילות הצוות לנושאים הבווערים של שוק העבודה, בפרט אלה הרלוונטיים למדיניות הטיפול במאות אלפי מובטלי הקורונה והחזרתם בהקדם האפשרי לשוק העבודה.

וכך, מכורח המציאות נוסף טווח הזמן המיידי, תחת הכותרת "אתגרים שוטפים ותגובה לאירועים חיצוניים" (למשל משבר הקורונה, עבודה מרחוק ועוד).

משבר הקורונה היה זעזוע חיצוני לשוק העבודה אשר שינה במובנים רבים את כללי המשחק בשוק זה, האיץ מגמות קיימות וזירז תהליכי שינוי. כך למשל, המעבר לדיגיטציה ולעבודה מהבית או ההתפתחות של תצורות עבודה והעסקה חדשות (כגון Wolt), הן מגמות שהיו צפויות להתפתח בהדרגה על פני כעשור והתרחשו בתוך חודשים ספורים.

בעוד תוצרי הפעילויות של צוות שוק העבודה בשלוש השנים שקדמו לקורונה התבססו על מחקרי עומק, בחלקם הגדול מבוססי דאטה מינהלי, עם פרוץ משבר הקורונה עלתה החשיבות של עריכת סקרים בזמן אמת להבנת המצב בשטח. חוקרי המכון התאימו את עצמם בזריזות לצורכי השעה ויצאו בסדרה של שישה סקרי קורונה, אשר בחנו מדי חודשים אחדים את מצב שוק העבודה בתקופת המשבר, ובפרט את מצבם של מובטלי הקורונה. בכך השלימו סקרי המכון את הנתונים המינהליים והרשמיים ואפשרו לבסס טוב יותר את המלצות המדיניות.

אנו פועלים לכך שעבודת המחקר של צוות חוקרי המכון תתרום הלכה למעשה לעיצוב המדיניות בשוק העבודה. אחת הדוגמאות המוצלחות לכך היא הקמת מינהלת המעסיקים כגוף לקידום מערך ההכשרות המקצועיות בשיתוף פעולה עם המגזר העסקי, הממשלה ונציגי העובדים, אשר הוקמה כחצי שנה לאחר פרסום המלצתנו להקמתה.

מאז 2017 המכון הישראלי לדמוקרטיה מקדיש מדי שנה מושב ייחודי לנושאי שוק העבודה במסגרת "כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה". מושב זה הוא "חלון הראווה" להתקדמות

המחקרים והפעילות היישומית של הצוות עם השותפים לדרך. בחלק מהכנסים בחרנו להקדיש יום שלם לנושא ההיערכות לשוק העבודה העתידי, וחילקנו את המושבים לפי טווחי הזמן להיערכות: חינוך - הטווח הארוך, השכלה גבוהה - הטווח הבינוני, ומערך ההכשרות המקצועיות - בטווח הקצר. אתגרי העומק של כל המושבים היו ועודם צמצום פערים באמצעות מתן שוויון הזדמנויות, שיפור מיומנויות, העלאת פריון העבודה ושילוב מגוון אוכלוסיות בשוק העבודה.

גם השנה, בכנס אלי הורביץ - יוני 2022, בחרנו להקדיש את כל יומו השני של הכנס לסוגיות ההון האנושי, בהתייחס לטווחי הזמן מהקצר לארוך.

אנו מאמינים שגיבוש המדיניות בתחום שוק העבודה מחייב ראייה רב-מערכתית ושיתוף פעולה חוצה מגזרים ומשרדים, ולכן רואים חשיבות רבה בהמשך פעילותנו של צוות שוק העבודה. בשנה הקרובה בכוונתנו להשלים את משימת הצוות ולהגיש למקבלי ההחלטות תוכנית אסטרטגית מקיפה להיערכות לאתגרי שוק העבודה החדש והעתידי, מתוך התייחסות למגוון ההיבטים, התחזיות והאתגרים.

ברצוני להודות לכל חברי הצוות על נוכחותם האקטיבית בדיונים ועל תרומתם להעשרת השיח ולהעמקת ההבנה של כולנו בכל הנוגע לאתגרי שוק העבודה הנוכחי והעתידי.

בברכה,

דפנה אבירם-ניצן

מנהלת המרכז לממשל וכלכלה

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רשימת הארגונים החברים בצוות שוק העבודה העתידי

(בצוות חברים כ-200 חברים)

מובילי הצוות

מובילת הצוות: דפנה אבירם־ניצן, מנהלת המרכז לממשל וכלכלה
מרכז מקצועי של הצוות: ירון קידר, חוקר
רכז הפרויקט: ארז סומר, רכז פרויקטים
ליווי אקדמי לצוות: פרופ' קרנית פלוג ופרופ' יותם מרגלית

המתשלה/ציבורי

OECD

אגף תקציבים במשרד האוצר

ביטוח לאומי

בנק ישראל

ג'וינט אשל

ג'וינט תב"ת

ההסתדרות

החשב הכללי במשרד האוצר

המועצה הלאומית לכלכלה

המשרד להגנת הסביבה

המשרד לשוויון חברתי

זרוע העבודה במשרד הכלכלה

למ"ס

מולמו"פ

מרכז המחקר והמידע של הכנסת

משרד האוצר - רשות המיסים

משרד החינוך

משרד הכלכלה והתעשייה

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

משרד רה"מ

נציבות שירות המדינה

פורום ארלזורוב של ההסתדרות

צה"ל

רשות החדשנות

שירות התעסוקה

המגזר העסקי

EQ-EL

Tasc

איגוד לשכות המסחר

הקרן לעידוד ופיתוח ענף הבניה

הררי, ליפשיץ ובביש

התאחדות המלאכה והתעשייה

התאחדות התעשיינים

מומנטום

משרד עורכי דין "הלל־גרו"

ניו פארם

אקדמיה

אוניברסיטת בר אילן

אוניברסיטת חיפה

אוניברסיטת תל אביב

האוניברסיטה העברית בירושלים

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

המועצה להשכלה גבוהה

המכללה האקדמית תל אביב־יפו

המכללה הטכנולוגית כנרת

הפקולטה להנדסה ביו־רפואית בטכניון
מוסד שמואל נאמן - טכניון
מכון שורש
מכללת אורנים
מרכז אהרון דברת למדיניות
מרכז טאוב
פורום המכללות הטכנולוגיות

המגזר השלישי

"ביחד" קרן משפחת סטלה ויואל קרסו
in Diversity Power
SCALE-UP VELOCITY
הפורום הכלכלי חברתי
הקבינט הציבורי לחינוך
התאחדות הסטודנטים
ויצו ישראל
ישראל צומחת
מילניום פרוג'קט
עמותת 121 - מנוע לשינוי חברתי
עמותת ציונות 2000
פרויקט Net-Med
פרויקט המילניום
קבינט החינוך הציבורי
קולקטיב אימפקט
קרן ברל כצלסון
קרן צורים
תעשיידע

ת ק צ י ר

סוגיית המוביליות הבינדורית בוחנת באיזו מידה צאצאים למשפחה בעלת מאפיינים מסוימים (כלכליים, חברתיים) הם בעלי סיכוי להיות בבגרותם בעלי מאפיינים כלכליים וחברתיים דומים או שונים מאלה של הוריהם. קשר הדוק בין הדירוג הכלכלי-חברתי של הורים לזה של צאצאיהם מעיד על מוביליות נמוכה, וקשר רופף יותר מעיד על מוביליות גבוהה. הקשר בין המצב הכלכלי-חברתי של הורים לזה של צאצאיהם נובע ממנגנונים שונים, שחלקם קשורים זה בזה, לרבות סביבת מגורים, סביבה חברתית, השקעה בחינוך (בין ישירה, בחינוך הצאצאים על ידי ההורים, בין באמצעות השקעה בשירותי חינוך), קשרים ויכולות מולדות.

סוגיה חברתית מעניינת במיוחד נוגעת לשאלת סיכויי המוביליות של צאצאים שנולדו למשפחות במעמד כלכלי-חברתי נמוך לעלות בבגרותם למעמד כלכלי-חברתי גבוה יותר, ושאלת המדיניות הקשורה בה היא באיזו מידה פועלת המדינה להרחבת ההזדמנויות של אוכלוסיות מרקע כלכלי-חברתי חלש.

במחקר זה אנו בוחנים את דפוסי המוביליות הבינדורית בתעסוקה ובהכנסה מעבודה בהשוואת ילידי סוף שנות ה־70 ותחילת שנות ה־80 של המאה ה־20 (1977–1983) בהיותם בני ובנות 31–36 לאלו של הוריהם בהיות הצאצאים בגילי 18–22 (אבות בגיל ממוצע 49 ואימהות בגיל 46).

המוביליות הבינדורית בהכנסה מעבודה נבחנה במחקר זה באמצעות כמה מדדים: (1) מדד ה-Rank-Rank הוא מדד מקובל בספרות, והוא מודד את המתאם בין אחוזון ההכנסה של ההורים לזה של הצאצאים, כלומר את האי-מוביליות הבינדורית. חשוב לציין כי מדד זה אינו מבחין בין המוביליות כלפי מעלה וכלפי מטה; (2) "מדד הקיבעון והניידות", שבו נבחנת ההסתברות של צאצא להורים שהיו ברבעון ההכנסה התחתון לעלות לרבעון ההכנסה העליון; לחילופין, מה ההסתברות של פרט שנולד להורים ברבעון התחתון להיות גם הוא ברבעון ההכנסה התחתון, ו־(3) מדד הייצוג של דור ההורים ודור הצאצאים בכל עשירון הכנסה. מדד זה מתמקד בקבוצות האוכלוסייה השונות, ולא ברמת המשפחה, ובוחן את מידת ייצוג היתר של קבוצות אוכלוסייה שונות בעשירונים הגבוהים והנמוכים, ועד כמה השתנה ייצוג היתר בין דור ההורים לדור הצאצאים.

נוסף על בחינת המוביליות הבין-דורית בהכנסה מעבודה, בחנו גם את המוביליות ברמת התעסוקה, או ברציפות התעסוקתית: לשם כך נבחנו המתאם בין שיעור התקופה שבה היו מועסקים ההורים מתוך התקופה הנבחנת, לשיעור המקביל בדור הצאצאים, וגם זאת באוכלוסייה כולה ובאוכלוסיות השונות.

מחקרנו מעלה כמה ממצאים עיקריים.

בדומה למחקרים עדכניים שנערכו בשנים האחרונות, ובניגוד לממצאים במחקר מוקדם יותר, אנו מוצאים כי המוביליות הבין-דורית בישראל אינה גבוהה במיוחד. זאת לפי שני מדדים מקובלים: בהשוואת הקשר בין דירוג הכנסת ההורים והצאצאים לזה שנמצא במדינות אחרות, עולה כי עוצמת הקשר בישראל עומדת על 0.28, שיעור דומה לזה של ארצות הברית, 0.28, אך גבוה בהשוואה לקנדה, דנמרק ושוודיה – מדינות שבהן נעשו מחקרים במתודולוגיה דומה (ראו בסקירת הספרות ובנספח 5) – מה שמצביע על מוביליות בין-דורית נמוכה יחסית. נוסף על כך, בהשוואת סיכויי בנים לאבות מרבעון ההכנסה התחתון להגיע לרבעון ההכנסה העליון, עולה כי הסיכוי בישראל עומד על 14% בלבד, לעומת 17% בממוצע ה-OECD, ובדומה – הסיכוי של בני הרבעון התחתון להישאר באותו רבעון הכנסה יחסי כמו הוריהם עומד בישראל על 36%, לעומת סיכוי של 31% בממוצע ה-OECD.

בבחינה של הקשר בישראל בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים נמצאו פערים משמעותיים בין האוכלוסיות השונות:

ראשית, המתאם בין הכנסות ההורים להכנסות הצאצאים עומד על כ-0.30 בקרב משפחות ערביות – כלומר מוביליות נמוכה יחסית, 0.21 עבור יהודים שאינם חרדים, ורק 0.13 אצל חרדים. המתאם הנמוך מאוד בין הכנסת ההורים לזו של הצאצאים בקרב חרדים משקף בעיקר את המוביליות כלפי מטה, כלומר את הנטייה של צאצאים למשפחות בעלות הכנסה גבוהה יחסית לרדת במדרג ההכנסות: נראה שהנטייה לעסוק בעיקר בלימוד תורה ולוותר על רכישת מיומנויות הרלוונטיות לשוק העבודה מובילה להידרדרות חדה במצב הכלכלי ביחס לדור ההורים, וזאת אף ביחס לחרדים עובדים.

עוד נמצא כי תרומת ההון האנושי (כפי שנמדדה בהתאם לסיווג ל-10 קבוצות השכלה, ראו נספח 2) כערוץ המקשר בין הכנסות ההורים וילדיהם גבוהה יחסית אך היא משתנה בין קבוצות האוכלוסייה. בקרב היהודים שאינם חרדים, וכן בקרב ערבים נוצרים ומוסלמים, מרכיב ההון האנושי מהווה ערוץ מרכזי לשימור מדרג ההכנסה הבין-דורי (כשהוא מסביר

כ־67%, 60% ו־56% מהמתאם בין הכנסת ההורים וצאצאיהם בהתאמה), אך הוא משחק תפקיד מרכזי פחות בקרב החרדים (39%).

שנית, אנו מוצאים "נסיגה לממוצע" במצב הכלכלי של רוב קבוצות האוכלוסייה בין דור ההורים לדור הצאצאים. כלומר, אם למשל העשירון הממוצע בקרב דור ההורים באוכלוסייה מסוימת היה נמוך ביחס לממוצע, העשירון הממוצע של דור הצאצאים גבוה יותר מזה של ההורים, והתקרב לממוצע – כך, דירוג ההכנסה מעבודה של ערבים מוסלמים שהיה בממוצע בדור ההורים בעשירון ה־3.1, עלה בדור הצאצאים לממוצע של 4.2, כלומר השתפר ב־1.1 עשירונים. יהודים שאינם חרדים התקרבו גם הם לממוצע, ודירוגם ירד ב־0.2 נקודות עשירון. דירוג הכנסתם מעבודה של חרדים, לעומת זאת, הדרדר במחצית העשירון, ל־3.9 בממוצע, אך על פי שדירוגם היה מתחת לממוצע גם בדור ההורים (4.4).

שלישית, ניתוח מפורט של המוביליות בישראל לפי הייצוג בעשירוני ההכנסה של קבוצות האוכלוסייה השונות, אנו מוצאים כי למרות שיפור משמעותי בהכנסה של ערבים במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, קיימת מלכודת עוני חריפה בקרב נשים מוסלמיות – כשני־שלישים מהנשים שנולדו להורים ברבעון ההכנסה התחתון נשארות ברבעון הזה (לעומת מעט מעל שליש מהגברים המוסלמים). בקרב חרדים, לעומת זאת, לא ניכר שיפור במצבם בשוק העבודה במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, ואף ניכרה הידרדרות בדירוג הכנסתם מעבודה, הן בקרב נשים והן בקרב גברים. נראה כי למרות ההשתלבות המוגברת בשוק העבודה של הנשים החרדיות, איכות התעסוקה בדור הצאצאים נמוכה יותר ביחס לזו של הוריהן. תופעה זו נובעת, ככל הנראה, מכך שרבות מהנשים שהצטרפו לציבור העובדות בדור הצאצאים עשו כן במשרות בעלות שכר נמוך יותר או בהיקף עבודה חלקי יותר ביחס לפרופיל התעסוקה של גברים ונשים בדור ההורים. נוסף על כך, כפי שצוין, בקרב החרדים השכלת הצאצאים מסבירה חלק קטן יותר מהקשר בין הכנסת הורים וצאצאיהם, תופעה המעידה על כך שהורים חרדים בעלי הכנסה גבוהה יחסית אינם נוטים לעודד את בניהם לרכוש השכלה הרלוונטית לשוק העבודה. בקרב ערבים נוצרים אנחנו מוצאים כי דור הצאצאים הוא במצב טוב בהרבה ביחס לדור ההורים, ואף שגם בדור הצאצאים יש עוני משמעותי בקבוצה זו, הפערים בין קבוצה זו לשאר האוכלוסייה הצטמצמו באופן משמעותי.

מבחינת הייצוג בעשירוני ההכנסה, בחלוקת של היהודים שאינם חרדים למוצאיהם השונים (באמצעות שיטת חלוקה חדשה המתחשבת הן במוצא האב והן במוצא האם) עולה כי בדור הצאצאים ממוצע עשירון ההכנסה בקרב אשכנזים גבוה מזה של מזרחים

בערך בעשירון. מדובר בצמצום פערים משמעותי ביחס לדור ההורים – הפער בין שתי הקבוצות האלה בדור ההורים עמד בממוצע על 2.2 עשירוני הכנסה. יוצאי ברית המועצות לשעבר צמצמו לגמרי את הפער מהממוצע שהיה קיים בדור ההורים. כלומר, הפערים בין הקבוצות השונות בקרב היהודים שאינם חרדים הצטמצמו מאוד בדור הצאצאים בהשוואה לפערים בדור של הוריהם, אם כי לא נעלמו.

כמו כן, בחנו במחקר זה את הקשר בין סיכויי ההורים לסיכויי ילדיהם לעבוד. ניתוח זה העלה כי גברים שאביהם עבד עובדים בשיעורים גבוהים בהרבה, וכך גם נשים שאימן עבדה. קשר חיובי מסוים קיים גם בין בנות לאבות ובין בנים לאימהות, אך הוא חלש יותר מהקשר בין צאצאים להורים מאותו המגדר. אנו מוצאים כי בקרב חרדים וערבים מוסלמים הקשר בין בנות לאימהות חזק בהרבה ביחס למצב בקרב יהודים לא חרדים (שבקרובם הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים שיעורי התעסוקה הם הגבוהים ביותר), וכי בקרב חרדים הקשר בין אבות לבנים חזק יחסית גם כן. ממצאים אלו עקביים עם קיומם של חסמים תרבותיים משמעותיים להשתלבות גברים חרדים ונשים מוסלמיות בשוק העבודה.

מבוא

מוביליות בין-דורית מתייחסת לקשר בין המאפיינים הכלכליים-חברתיים של הורים למאפיינים הכלכליים-חברתיים של צאצאיהם. היא משקפת את המידה שבה צאצאים למשפחה בעלת מאפיינים מסוימים (כלכליים, חברתיים) הן בעלות סיכוי להיות בבגרותם בעלי מאפיינים כלכליים וחברתיים דומים או שונים מאלה של הוריהם. קשר הדוק בין הדירוג הכלכלי חברתי של הורים וצאצאיהם מעיד על מוביליות נמוכה, וקשר רופף יותר מעיד על מוביליות גבוהה. ככל שחברה מתאפיינת במוביליות בין-דורית גבוהה, כך המצב הכלכלי של הפרט ביחס לשאר קבוצת הגיל שלו תלוי באופן מצומצם יחסית במצב הכלכלי של הוריו. כך, מוביליות כלכלית-חברתית גבוהה מצביעה על מצב שבו פרט, משפחה או אפילו קבוצות באוכלוסייה, יכולים "להצליח" בשוק העבודה (דהיינו הכנסה גבוהה, משרה מכובדת וכו') ללא קשר לרקע הדמוגרפי או להשתייכות קבוצתית.

הקשר בין המצב הכלכלי-חברתי של הורים וצאצאים נובע ממנגנונים שונים שחלקם קשורים זה בזה, לרבות סביבת מגורים, סביבה חברתית, השקעה בחינוך (ישירה ובאמצעות השקעה בשירותי חינוך), קשרים ויכולות מולדות.

הסוגיה החברתית המעניינת, ובעלת השלכות מדיניות רלוונטיות, נוגעת בפרט לשאלת סיכויי המוביליות של צאצאים שנולדו למשפחות במעמד כלכלי-חברתי נמוך לעלות בבגרותם למעמד כלכלי-חברתי גבוה יותר. המחקר יסייע לבחון באיזו מידה המדינה מצליחה לפעול להרחבת ההזדמנויות של אוכלוסיות מרקע כלכלי-חברתי חלש, למשל באמצעות תקצוב מדדי הטיפוח, שבאמצעותם ניתן לקזז את החסכים הקיימים אצל ילדים הבאים מרקע סוציו-כלכלי, וכך לרופף את הקשר בין הכנסת הוריהם, והצלחתם העתידית בשוק העבודה. בחינת המוביליות הבין-דורית בהסתכלות על אוכלוסיות שונות יכולה לסייע בבחינת עוצמת החסמים העומדים בדרכן של קבוצות אלו ויכול להצביע על כיווני המדיניות שתפעל להסרתם ובכך לסייע ביצירת שוויון הזדמנויות. בהקשר זה נוסיף כי ככל שהנטייה להשתלבות בשוק העבודה חלשה יותר(בקרב קבוצות מסוימות

* ברצוננו להודות לצוות הנגשת המידע של הלמ"ס: סילגית מזא"ה, ג'וליה וידר, ענת כץ-אברם, אמירה אבו-רמילה, יפעת קלופשטוק, וכן לצוות חדר המחקר על הסיוע והליווי בקבלת הנתונים ששימשו אותנו במחקר זה. כמו כן, אנו מבקשים להודות לדפנה אבירם-ניצן, לדנה בלאנדר וליוחס מרגלית ולמשתתפי הסמינר על ההערות המועילות.

באוכלוסייה), כך כלי מדיניות שיופעלו לשיפור שוויון הזדמנויות עשויים להניב תוצאות מוגבלות יותר עבורן.

מחקרים רבים בארץ ובעולם עוסקים בסוגיית אי־השוויון הכלכלי־חברתי, במוביליות חברתית ובמוביליות בין־דורית. מעבר לסוגיה החברתית־ערכית, אי־שוויון גבוה ומוביליות מצומצמת עשויים לפגוע ביעילות כלכלית ובצמיחה ארוכת הטווח של המשק. ככל שמדינות מתאפיינות במוביליות נמוכה (דהיינו קשר בין־דורי גבוה בהכנסות), כך שוויון ההזדמנויות בחברה נמוך, ופוגע במיצוי היכולות של פרטים בחברה, ולכן של החברה כולה.

בישראל, אי־השוויון גבוה בהשוואה בינלאומית, גם לאחר ירידה מסוימת שנרשמה בו בשנים האחרונות, ואחד ממאפייניו הוא אי־שוויון גדול בין קבוצות אוכלוסייה. כך, לצד קבוצות המתאפיינות בהכנסה גבוהה ונגישות להשכלה איכותית, קיימות אוכלוסיות בחברה הישראלית אשר מתאפיינות בהישגים לימודיים נמוכים, המתורגמים למימונויות נמוכות בשוק העבודה ולהכנסה נמוכה. מציאות שבה שיוך לקבוצת אוכלוסייה מתואמת עם הצלחה או אי־הצלחה בשוק העבודה, ובמיוחד אם מדובר בקושי בשוק העבודה העובר מדור לדור, מחייבת זיהוי חסמים העומדים בפני קבוצות מוחלשות ונקיטת מדיניות להסרתם. משכך, שמנו דגש במחקר זה על סיכויי המוביליות כלפי מעלה של קבוצות מיעוטים.

מחקר זה ממפה, בעזרת מאגר נתונים ייחודי עשיר ומעודכן, את רמת המוביליות בשוק העבודה בהכנסה ובתעסוקה תוך התייחסות פרטנית לקבוצות אוכלוסייה שונות (הפרדה לקבוצות בתוך האוכלוסייה היהודית וכן בקרב האוכלוסייה הערבית) ואזורים שונים לפי מצבם החברתי־כלכלי. כמו כן נבחן באיזו מידה עובר הקשר בין המצב הכלכלי־חברתי של ההורים והצאצאים דרך ערוץ ההשכלה. חשוב להבהיר: ההשכלה היא ערוץ מרכזי המקשר בין הכנסת ההורים וצאצאיהם, שכן הורים בעלי הכנסה גבוהה, מאופיינים גם בהשכלה גבוהה, ונוטים להשקיע הן ישירות והן באמצעות רכישת שירותי חינוך, בהשכלה של ילדיהם. מצד שני, ככל שהחינוך הציבורי איכותי יותר, וככל שהוא מקצה משאבים רבים יותר לטיפול באוכלוסיות מרקע חלש, כך ייחלש הקשר בין רמת ההשכלה של ההורים וזו של הצאצאים, ולכן גם הקשר בין הכנסת ההורים והצאצאים, והמוביליות הבין־דורית תגדל¹.

1 על פי הממצאים של מבחן פיזה ל-2018, הסיכוי של ילד להורים מהרבע התחתון של התפלגות ההכנסות להגיע לרבע העליון של ההישגים במבחנים בישראל עומד על 8% בלבד, לעומת 14% בממוצע ב-OECD (OECD, Pisa results, 2018).

במחקר נבחן את המוביליות הבין־דורית בהכנסה מעבודה באמצעות כמה מדדים: (1) מדד Rank-Rank הוא מדד מקובל בספרות ומודד את המתאם בין אחזון ההכנסה של ההורים והצאצאים, כלומר את האי־מוביליות הבין־דורית. חשוב לציין כי מדד זה אינו מבחין בין המוביליות כלפי מעלה, וכלפי מטה; (2) "מדד הקיבעון והניידות" שבו נבחן מה ההסתברות של צאצא להורים שהיו ברבעון ההכנסה התחתון לעלות לרבעון ההכנסה העליון; לחילופין, מה ההסתברות של פרט שנולד להורים ברבעון התחתון להיות גם הוא ברבעון ההכנסה התחתון ו־ (3) מדד הייצוג של דור ההורים ודור הצאצאים בכל עשירון הכנסה. מדד זה המתמקד קבוצות האוכלוסייה השונות, ולא ברמת המשפחה, בוחן את מידת ההתרכזות של קבוצות אוכלוסייה שונות בעשירונים הגבוהים והנמוכים, ועד כמה זו השתנתה בין דור ההורים והצאצאים.

בנוסף לבחינת המוביליות הבין־דורית בהכנסה מעבודה, נבחן גם את המוביליות ברמת התעסוקה, או ברציפות התעסוקתית: לצורך כך נבחן את המתאם בין שיעור התקופה שבה היו מועסקים ההורים מתוך התקופה הנבחנת, לשיעור המקביל בדור הצאצאים.

הממצאים שיתקבלו ביחס למידת המוביליות הבין־דורית בישראל יושוו לאלה שנמצאו במחקרים שהשתמשו במתודולוגיות דומות, בארץ ובמדינות מפותחות אחרות. לאחר מיפוי רמת המוביליות, נבחן את הגורמים הנוספים מעבר להכנסת ההורים, המסוגלים לנבא "הצלחה" או לחילופין "אי־הצלחה" בשוק התעסוקה, ביניהם השכלה ומגדר (תוך בקרה על אזור גאוגרפי). השכלה כאמור הינה מתואמת כשלעצמה עם הכנסת ההורים ומהווה ערוץ השפעה של הכנסת ההורים על הכנסת הצאצאים. נבדוק גם מה נשאר מהמתאם בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים כאשר גורמים אלו נלקחים בחשבון.

עושר הנתונים העומדים לרשותנו ורציפותם במהלך שנים רבות מקנה לנו יתרון משמעותי בכך שכעת מתאפשר לנו לבצע את הבדיקות עבור קבוצות הגיל הרלוונטיות למחקר מסוג זה (דהיינו, גילאי הצאצאים שאינם מוקדמים מדי, בכדי למתן את השפעת ה־Life Cycle Bias, ומאידיך שאינם מאוחרים עבור ההורים, כלומר לפני פרישתם משוק העבודה).²

Nybo, Martin, and Jan Stuhler, "Heterogeneous income profiles and 2 lifecycle bias in intergenerational mobility estimation," *Journal of Human Resources* 51.1 (2016):239–268

מיפוי רחב יחסית של המאפיינים המנבאים הצלחה בשוק התעסוקה (קרי, דירוג הכנסה גבוה ביחס לשאר הפרטים בדור הצאצאים) יסייע בגיבוש המלצות לכלי מדיניות המסייעים לחיזוק הניידות הכלכלית-חברתית, ולהסרת החסמים באופן שיסייע במיצוי הפוטנציאל של כל חלקי האוכלוסייה.

המחקר עוסק במוביליות בשוק העבודה: בהכנסה ובתעסוקה, של קבוצות אוכלוסייה ברמת פירוט שטרם נבדקה, על סמך נתונים מנהליים מפורטים, אך חשוב לציין גם מה אין בו: מטבע הדברים אין בידינו נתונים על הכנסה לא מדווחת, וסביר להניח שאי-הכללתה מטה כלפי מטה את ההכנסה מעבודה של חלק מהאוכלוסיות. כמו כן, אין בידינו נתונים על הכנסה מהון, ועל היקף הנכסים ויש להניח שצבירת הנכסים בקרב דור ההורים באוכלוסיות בעלות הכנסה גבוהה הייתה מצביעה על אי-שוויון מתרחב על פני הדורות ב"עושר" (wealth), בניגוד לצמצום אי-השוויון בהכנסה מעבודה על פני הדורות. בנוסף, אין בנתונים שברשותנו מידע על הקצבאות, הנוטות לצמצם את אי-השוויון בהכנסה הפנייה ביחס לזה הקיים באי-השוויון בהכנסה מעבודה. הנתונים גם אינם כוללים דיווח על שעות העבודה, ומאחר ששעות העבודה ממוצעות של נשים נמוכות מאלה של גברים, התוצאות של ההשוואה בין נשים וגברים עשויות להיות מוטות. ולבסוף, העדר נתונים על השירות הצבאי אינם מאפשרים בחינה של השפעתו על המוביליות הבינדורית, ועל השפעתו על הביצועים בשוק העבודה בכלל. זמינותם של כל אחד מהמשתנים הללו יכולה לסייע בהרחבה והעמקה של ניתוח המוביליות הכלכלית-חברתית בפרט, וניתוח תהליכים בשוק העבודה בכלל, ומדובר בכיוונים מבטיחים למחקרי המשך.

בפרקי העבודה הבאים נבחן את המוביליות הבינדורית בישראל מהזווית שתוארו. ראשית, בפרק 1 נסקור את הספרות הרלוונטית על מוביליות בינדורית בארץ ובעולם, מתוך דגש על מידת המוביליות של קבוצות מיעוט. בפרק 2 נציג את המתודולוגיה של המחקר, בסיס הנתונים, והגדרות מרכזיות. בפרק 3, ננתח את המוביליות הבינדורית בהכנסה מעבודה בישראל לפי קבוצות אוכלוסייה ובאמצעות שיטות שונות, בחלק א, תוך חלוקה לקבוצות אוכלוסייה ראשיות: יהודים לא חרדים, חרדים, וערבים (מוסלמים ונוצרים) ובחלק ב, תוך חלוקה של היהודים הלא-חרדים לקבוצות משנה לפי מוצא סביהם: מזרחים, אשכנזים, יוצאי ברית המועצות לשעבר, ובעלי מוצא מעורב. בפרק 4, ננתח את תפקיד ההון האנושי במוביליות הבינדורית במונחי הכנסה מעבודה. בפרק 5, ננתח את המוביליות הבינדורית בתעסוקה, קרי, את הקשר לא בין הכנסת הורים עובדים מעבודה וזו של צאצאיהם העובדים, אלא את הסיכוי של צאצא להורה עובד לעבוד בעצמו, תוך דגש על הפן המגדרי של קשר זה. הפרק האחרון יציג כמה הערות לסיכום.

1. סקירת ספרות

המחקר הכלכלי של מוביליות בין־דורית מנסה לתאר ולהסביר את הקשר בין הכנסת ההורים וצאצאיהם. ניתן לחלק את הגורמים המשפיעים על הקשר הזה לשניים – גורמים סביבתיים, וגורמים משפחתיים. גורמים סביבתיים כוללים מדדי איכות של שכונות ובתי ספר מקומיים, הון אנושי והשפעות סביבתיות אחרות (כמו אלו שתיעדו בך וקריל 2022, ראו בהמשך). הגורמים המשפחתיים הם הגורמים שנובעים ממשאבי ותכונות משק הבית – הכנסת ההורים והשכלתם. במחקר זה, אנחנו מתמקדים בהסברים משפחתיים, ובפרט בקשר בין הכנסת ההורים מעבודה והכנסת צאצאיהם. בתוך ההסברים המשפחתיים אנחנו מתמקדים בהון האנושי, שבמחקר זה אנו מודדים באמצעות השכלת הילד (בחלוקה ל־10 קבוצות השכלה, ראו פרק 2 לפירוט).³

ארגון ה־OECD (2018)⁴ ערך השוואה רב־שנתית של המוביליות הבין־דורית והמוביליות החברתית במדינות שונות מצא שמוביליות בשכר מורידה את רמת אי־השוויון בתוך המדינות. בנוסף, חוקרי ה־OECD ערכו השוואה מקיפה של דירוג השכר של ההורים מול זה של הצאצאים במדינות שונות, ברמת הרבעון. קרי – מה הסיכוי של צאצאים לאב באחד מרבעוני ההכנסה (התחתון, השני, השלישי או העליון) בדור ההורים להגיע לכל אחד מארבעת רבעוני ההכנסה בדור הצאצאים. על מנת לשים את המוביליות החברתית בישראל בהקשר הרחב, חישבנו סיכויים אלו גם עבור האוכלוסייה בישראל (תרשים 1).⁵

מהניתוח עולה כי ברוב מדינות ה־OECD קיימת "רצפה דביקה" של צאצאים (גברים) לרבעון ההכנסות התחתון, כלומר צאצאים שנשארים באותו הרבעון (31%) שבו היו אבותיהם, אך כי ישראל מתבלטת לרעה בשיעור זה (36%). גם שיעור הצאצאים שהוריהם (או אביהם) היה ברבעון ההכנסה התחתון שמגיעים לרבעון ההכנסה העליון הוא נמוך יחסית לממוצע

3 להרחבה על סוגיות מתודולוגיות באמידת והסבר מוביליות בין־דורית, ראו Cholli, Neil A., and Steven N. Durlauf, "Intergenerational mobility," (2022)

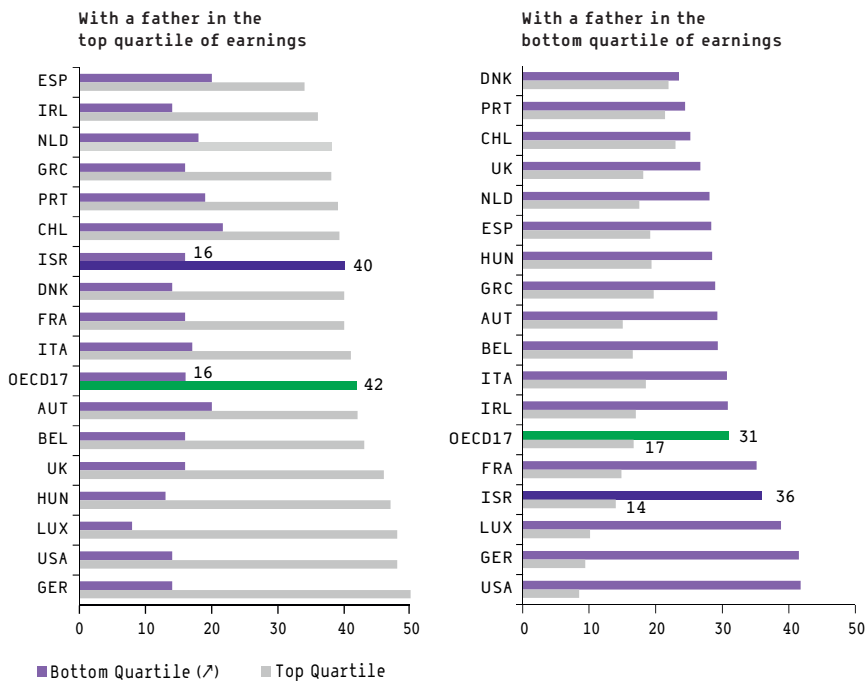
4 OECD, "A broken social elevator? How to promote social mobility," Paris: OECD Publishing. אחד האתגרים המרכזיים של הדו"ח הוא השונות באופן איסוף הנתונים בין המדינות. לדוגמה מדינות מסוימות מסתמכות על סקרי פאנל, כאשר מדינות אחרות מבצעות חישובים עקיפים (בשיטת 2SLS) כדי לקבל אומדני שכר. כמו כן, קיים הבדל באיכות הנתונים בין המדינות, ולכן ההשוואות בין המדינות לעתים אינן מדויקות.

5 נחוני ישראל בחרשים מבוססים על חישוב הכותבים במתודולוגיה מקבילה לזו של חוקרי ה־OECD, שכוללת רק את האבות והבנים. לשיעורים המקבילים בחישוב המתחשב באוכלוסייה כולה הכוללת נשים, ראו לוח 9.

ה־OECD (14% בישראל לעומת 17% ב־OECD). "תקרה דביקה" – כלומר שיעור הצאצאים הנמצאים ברבעון ההכנסה העליון שהוריהם גם הם היו ברבעון ההכנסה העליון – ניכרת בכל מדינות ה־OECD, עם שיעור של 42% מילדי הרבעון העליון ששומרים על דירוג השכר של אביהם. השיעור המקביל בישראל הוא דומה, ואף מעט נמוך יותר (40%). המעבר בין הרבעונים השני והשלישי לתחתון והעליון בישראל דומה לממוצע ב־OECD. במילים אחרות – לפי נתוני ה־OECD, נראה כי ילדי הרבעון העליון בישראל שומרים על מעמד מעט פחות מממוצע ה־OECD, כי ילדי הרבעון התחתון בישראל לא מצליחים לצאת מהרבעון התחתון ולהגיע לרבעון העליון באותם שיעורים כמו בממוצע ב־OECD, ומלבד זאת המעברים בין רבעונים נראים דומים לשיעורים האופייניים במדינות המפותחות (תרשים 1).

תרשים 1

קיבעון וניידות בהכנסה מעבודה בישראל בהשוואה למדינות ה־OECD

מקור: OECD, "A broken social elevator? How to promote social mobility," Paris: OECD Publishing (2018)

במחקר שנעשה בארצות הברית, אשר היווה בסיס חשוב לעבודות שנעשו בסוגיית מוביליות בין-דורית, Chetty ואח' (2014),⁶ בדקו את הקשר בין הכנסת ההורים לצאצאים (ילידי 1981-1990) תוך שימוש בשתי מתודולוגיות שונות:

I. שיטת log-log, הבודקת את גמישות הכנסת ההורים והצאצאים. כלומר, באיזה שיעור צפויה לעלות הכנסת הצאצאים על כל גידול של אחוז בהכנסת ההורים.

II. מתודולוגיית Rank-rank, או מדד דירוג הכנסות, המשווה בין דירוג ההכנסה של ההורה ושל הצאצא ביחס לכל שאר ההורים והצאצאים (בהתאמה). האומדנים בשיטה זו יציבים יותר מאלה המתקבלים מאמידת גמישות הכנסה הבין-דורית, כיוון שהיא רגישה פחות לאופן הטיפול בפרטים חסרי הכנסה בניתוח.

שני המדדים מודדים קשר בין הכנסת הורים וצאצאים, לכן ככל שהמדד הינו גבוה יותר (והקשר בין הכנסות הורים וצאצאים הינו חזק יותר) כך המוביליות הבין-דורית נמוכה יותר, כלומר הם מודדים אי-מוביליות. זאת כיוון שמצב בו המוביליות הבין-דורית היא גבוהה הוא כזה בו הצלחת אדם בשוק העבודה איננה תלויה בהכנסת הוריו.

Chetty ואח' (2014) מצאו מתאם חיובי של 0.34 בין דירוג הכנסות של ההורים והצאצאים. כלומר, עלייה של 3.4 נקודות אחוז באחוזן הכנסת הצאצא לכל עלייה של 10 נקודות אחוז באחוזן הכנסת ההורה. מתאם זה הינו גבוה משמעותית מהמתאם שנמצא במחקרים דומים בארצות אחרות, כמו קנדה (0.174) ודנמרק (0.180), ופירושו של דבר הוא כי המוביליות בארצות הברית נמוכה יותר מבמדינות אלו (כיוון שהקשר בין הכנסת ההורים וילדיהם – חזק יותר). בנוסף נמצא כי לרמת ההשכלה, סוג המוסד בו למד הפרט, מבנה משפחתי (זוג הורים / משפחה חד-הורית / הורים גרושים), ומאפייני מקום מגורים (כגון סגרגציה) יש השפעה ניכרת על המתאם. עוד נמצא כי קיימת שונות משמעותית ברמת המוביליות על פני אזורים שונים (Commuting Zones) בארצות הברית.

מעבר למוביליות החברתית ברמת המדינה כולה, בשנים האחרונות המחקר הכלכלי החל להתעמק בהבדלים במוביליות הבין-דורית בין קבוצות אוכלוסייה שונות. בארצות הברית,

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Patrick Kline, and Emmanuel Saez, "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States," *The Quarterly Journal of Economics* 129.4 (2014): 1553-1623

Chetty ואח' (2020)⁷ השתמשו במסד נתונים מינהלי מקיף בשביל לנתח את ההבדלים במוביליות הבין-דורית בין קבוצות שונות בארצות הברית, ומצא כי בין שחורים ולבנים קיים פער לא רק ברמת ההכנסה, אלא גם בעוצמת הקשר בין דירוג הכנסת ההורים והצאצאים בין הדורות. כלומר, גם עבור שחורים ולבנים שנולדו למשפחות עם אותה רמת הכנסה, הכנסתם של ילדים למשפחות ממוצא אפרו-אמריקאי תהיה במוצא נמוכה יותר.

חשיבות ממצא זה היא כי מדיניות שמטרתה צמצום פערים בהווה לא תוביל בהכרח לצמצום הפערים בעתיד, ולא תשפיע באותה מידה על קבוצות אוכלוסייה שונות. Chetty ואח' מצאו כי פער זה מקורו בפערי הכנסה בקרב גברים לבנים וגברים שחורים, ולא קיים בין נשים שחורות ולבנות. כלומר, נשים לבנות ושחורות שנולדו למשפחות בעלות אותה הכנסה הגיעו לרמת שכר דומה, ואילו גברים שחורים הרוויחו פחות מגברים לבנים שנולדו למשפחה באותו מצב כלכלי. הישגים לימודיים ורמת ההכנסה בשכונות המגורים לא הסבירו פער זה, ולמעשה זוהו פערים גדולים יותר בין גברים לבנים ושחורים בשכונות בעלות שיעור עוני נמוך. הגורמים הסביבתיים המרכזיים שהיו מתואמים עם פער זה בין גברים שחורים ולבנים היו שיעור המשפחות החד הוריות בקרב שחורים בשכונה, וההטיה כנגד שחורים ברמת השכונה. ממצאים אלו מדגישים כי תמונת המצב ברמת המקרו מסתירה הטרוגניות משמעותית ברמת קבוצות האוכלוסייה השונות.

במחקר על שוק העבודה האמריקאי, כהן ואח' (2021)⁸ בחנו את תוואי ההשכלה של קבוצות אוכלוסייה שונות, והראו כי הפערים בהשכלה בין קבוצות שונות גדלים עם הגיל. לפי כהן, הפערים ברכישת השכלה בין קבוצות אוכלוסייה גדלו בין דור ה-"בייבי בומרס" (1979) וה-"מילניאלים" (1997), ובייחוד הפערים בין גברים מקבוצות מיעוט ובין נשים – לפי ממצאיהם, נשים בקבוצות מיעוט רכשו השכלה בשיעורים דומים לגברים לבנים בקרב מילניאלים, בעוד גברים מקבוצות מיעוט נשאר מאחור ורכשו השכלה גבוהה בשיעורים נמוכים בהרבה ובגיל מאוחר יותר.

Chetty, R., Hendren, N., Jones, M. R., and Porter, S. R., "Race and economic opportunity in the United States: An intergenerational perspective," *The Quarterly Journal of Economics*, 135.2 (2020):711-783

Cohen, A. K., Ryan, S., Smith, L. H., Ream, R. K., Glymour, M. M., Lopez, A., and Yen, I. H., "Educational attainment past the traditional age of completion for two cohorts of US adults: Inequalities by gender and race/ethnicity," *Race and Social Problems* (2021): 1-15

בהשוואה בינלאומית של מחקרים ממדינות שונות לא נמצא דפוס אחיד במאפייני המוביליות הבין־דורית בקרב אוכלוסיות מיעוט. בשוודיה, Bolotnyy and Bratu (2018)⁹ מצאו כי המוביליות הבין־דורית של מהגרים וילידים היא דומה, כאשר לילדי מהגרים סיכוי גבוה יותר מילידים להגיע הן לתחתית והן לתקרת התפלגות ההכנסות בהינתן הכנסת ההורים, וילידי פליטים מוביליות גבוהה יותר (קרי – מתאם נמוך יותר בין הכנסת הורים וצאצאים). גם בשוודיה, Michelangeli ואח' (2021)¹⁰ תיעדו מוביליות חברתית גבוהה יותר בקרב מהגרים.

באסטוניה, Kivi (2021)¹¹ בדקה את המוביליות הבין־דורית בקרב ילידים ומהגרים, ומצאה כי כשליש מהקשר בין הכנסת הורים וצאצאים מוסבר על ידי השכלת הצאצאים, וכי הפער בין מהגרים וילידים לא הצטמצם במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים.

בשווייץ, Chuard ואח' (2020)¹² בדקו הבדלים אזוריים במוביליות החברתית לפי השפה המדוברת בקנטון. הם מצאו כי באזורים הדוברים שפות שאינן השפה העיקרית במדינה (צרפתית או איטלקית, לעומת שפת הרוב הגרמנית) המוביליות החברתית גבוהה יותר (קשר חלש בין הכנסת הורים וצאצאים), אך ההכנסה הצפויה של צאצאים למשפחות עניות נמוכה יותר.

Bolotnyy, Valentin, and Cristina Bratu, "The intergenerational mobility of 9 immigrants and the native-born: evidence from Sweden," Working Paper, Harvard (2018)

Michelangeli, Alessandra, John Östh, and Umut Türk, "Intergenerational 10 income mobility in Sweden: A look at the spatial disparities across cities," University of Milan Bicocca Department of Economics, Management and Statistics Working Paper 443 (2020)

Kivi, Laura Helena, et al., "Are we there yet? Intergenerational 11 mobility and economic assimilation of second-generation immigrants in Estonia," *Baltic Journal of Economics* 21.2 (2021):158-183

Chuard, Patrick, and Veronica Grassi, "Switzer-Land of opportunity: 12 Intergenerational income mobility in the land of vocational education," Available at SSRN 3662560 (2020)

גם בארץ, עוד לפני תחילת השימוש בבסיסי נתונים מינהליים, נעשו מחקרים אשר ניסו לאמוד את המוביליות הכלכלית. Beenstock (2004)¹³ הצביע על ניידות גבוהה בישראל (במיוחד בקרב יהודים ומשכילים, ופחות אצל נשים), כשהוא מסתמך על מפקדי האוכלוסין של 1983 ו-1995. אך ישנם הגורסים כי השימוש במפקדי אוכלוסין לשם מחקר על מוביליות חברתית עשוי להיות בעייתי, מכיוון שהמסקנות נשענות על נתוני הכנסה משנה בודדת.

Endewald¹⁴ (2012) השתמשה בנתוני פאנל של רשות המיסים בכדי למדוד את רמת הניידות בקרב עובדים שכירים, כשהיא מסתכלת על הכנסת השכירים בתתי-תקופות של 5 שנים, בין 1990-2005. היא מצאה כי חלה ירידה בניידות במשך בתקופה זו, וכי הירידה הייתה חדה יותר בקרב נשים (ממצא שחזק את ההשערה כי הסיכון לעוני פרמננטי גבוה יותר בקרב נשים).

מאז שהונגשו נתונים אדמיניסטרטיביים לחוקרים בישראל, התפרסמו מספר מחקרים שאמדו את המוביליות הבין-דורית בתוך ישראל. אלוני וקריל מאגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר (2017)¹⁵ הסתכלו על שכר ילידי 1979-1982 והוריהם (כאשר הצאצאים היו בגיל 26-31 בעת מדידת שכרם, ושכר ההורים נמדד בשתי שנים, בעת שהילדים היו בגיל 20 ו-24) ומצאו כי בהשוואה בינלאומית, הקשר בין שכר ההורים לצאצאים בישראל נמוך יחסית, עם גמישות של 0.16 (אם כי הם מעריכים שמדובר באומדן מוטה כלפי מטה, וכי המתאם האמתי נע בין 0.204 ל-0.253), ומדד דירוג הכנסות (Rank-Rank) של 0.238. הם גם מוצאים כי סיכויי פרט שנולד לעשירוני ההכנסות הנמוכים לעלות בדירוג ההכנסות הינו גבוה ודומה לסיכוי המקביל בקנדה, מדינה בעלת מוביליות חברתית גבוהה יחסית. ממצאים אלו מצביעים על ניידות גבוהה על אף אי-השוויון הגבוה בהכנסות במשק. מנגד, הסיכוי של פרט שנולד להורים בעשירון התחתון להגיע לעשירון העליון הינו נמוך מזה שבארצות הברית ובקנדה. אחד ההסברים המובאים לניידות גבוהה הוא שיעור גבוה

Beenstock, Michael, "Rank and quantity mobility in the empirical dynamics of inequality," *Review of Income and Wealth* 50.4 (2004):519-541 13

Endewald, Miri, "Wage mobility and inequality in Israel," Working Papers 109 (October), National Insurance Institute (2012) 14

Aloni, Tslil, and Krill, Ze'ev, "Intergenerational mobility in Israel", Working paper, Department of the Chief Economist (2017) 15

של מהגרים לישראל, ואכן החוקרים מצאו כי רמת הניידות בקרב האזרחים הוותיקים בלבד הינה נמוכה יותר, ותואמת את עקומת "גאטסבי הגדול" (עקומה המראה קשר בין אי-שוויון וניידות בין-דורית במדינות שונות).

מעבר לכך, בבדיקת ניידות לפי קבוצות אתניות מצאו אלוני וקריל כי ילידי ברית המועצות חוו זינוק בהכנסות בהשוואה להוריהם, אך לעומת זאת, צאצאי יוצאי אתיופיה והאוכלוסייה הערבית, שהכנסות הוריהם נמוכות, חוו פחות מוביליות ופחות מיוצגים בקרב בעלי הכנסות גבוהות. עוד גילו כי האוכלוסייה החרדית רשמה מוביליות שלילית, והצאצאים כמעט לא הופיעו בעשירונים העליונים. בנוסף, המחקר העלה כי אין הבדל בין המוביליות בקרב האוכלוסייה הוותיקה, יוצאי מדינות אירופה, ארצות הברית ויוצאי מדינות אפריקה ואסיה. יש לציין כי החוקרים אינם עושים שימוש בנתוני ההון האנושי בבדיקה האמפירית של המוביליות, אך הם כן מציגים השוואה של אחוז הזכאות לבגרות ולתואר בקרב כל קבוצת אוכלוסייה.

תוצאות המחקר שלנו הינן "חיוביות" פחות מאלו של אלוני וקריל, כלומר מצביעות על מוביליות בין-דורית נמוכה יותר. לדוגמה, בעוד אלוני וקריל מצאו כי סיכויי צאצאים לעשירון התחתון להישאר בו בעצמם עומדים על קרוב ל-15% (השיעור בקנדה) במחקר זה מצאנו כי השיעור עומד על כ-19% (וקרוב יותר לסיכוי בארצות הברית, ראו תרשים 1). אנחנו משערים, בעקבות הלר (ראו להלן), כי מקור הפער הוא השיפור בבסיס הנתונים המנהליים, שאפשר לנו לאמוד את המוביליות בצורה המשקפת טוב יותר את ההכנסה הפרמנטית של ההורים.

מחקר של הלר מהביטוח הלאומי (2020)¹⁶ בדק גם הוא את רמת המוביליות הבין-דורית בישראל באמצעות נתונים מנהליים ומצא מתאם גבוה בהרבה מזה של אלוני וקריל שעמד על 0.246 במדד הגמישות (log-log), ומתאם של 0.251 במדד דירוג ההכנסה (ילידי 1979-1982, בהיותם בגילאי 35-36, כאשר שכר ההורים נבדק בהיות הצאצאים בני 12-13). כלומר, מוביליות חברתית נמוכה יותר. הלר מעריך כי מצא מתאם גבוה יותר, כלומר מוביליות נמוכה יותר בגלל שהמדגם במחקרו מורכב מפרטים בגילאים המייצגים את ההכנסה הפרמנטית שלהם טוב יותר מזה של מחקרים קודמים (ראו פירוט בהמשך).

גם הלר עורך השוואה בין המוביליות של קבוצות שונות בחברה – ערבים, חרדים, ויהודים שאינם חרדים. הוא מוצא כי הקשר בין דירוג ההכנסה של הורים וצאצאים הוא החלש ביותר בחברה החרדית, אך כי הדבר נובע מכך שצאצאים למשפחות חרדיות נוטים להיות עניים באופן חריג בלי קשר להכנסת הוריהם. כמו כן, הוא מוצא כי בחברה הערבית קשר חזק יותר בין הכנסת ההורים והצאצאים בהשוואה לחברה היהודית, כלומר, מוביליות בין־דורית נמוכה יותר.

בנוסף, הלר עורך השוואה של הניידות הבין־דורית בין גברים ונשים בקבוצות אוכלוסייה שונות, ומוצא כי בקרב יהודים לא חרדים להכנסת נשים קשר חלש יותר עם הכנסת הוריהן ביחס לגברים. עם זאת, דירוג ההכנסה של נשים יהודיות לא חרדיות הוא נמוך בממוצע מזה של גברים, כך שהמוביליות הגבוהה הנמדדת לא מעידה על תופעה חיובית מבחינה חברתית. הקשר הרופף יותר בין הכנסת ההורים ובנותיהן מוסבר בחלקו בהבדלים בתחומי התעסוקה של גברים ונשים, אשר משתקפים בשכר נמוך יותר של נשים, בממוצע. בנוסף, אנו משערים כי תוצאות אלו מוסברות על ידי פערים בשעות העבודה בין גברים ונשים, כיוון שגברים נוטים לעבוד בהיקפי משרה גבוהים יותר ולכן להרוויח יותר (ראו בהמשך, בסעיף "ניתוח לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה"). באוכלוסייה הערבית הלר מצא קשר חזק יותר בין הכנסות נשים והוריהן (כלומר, מוביליות נמדדת נמוכה יותר) שמוסברת על ידי שיעור תעסוקה נמוך של נשים ערביות עניות. בקרב חרדים הוא מצא כי דירוג השכר של נשים חרדיות מהחציון התחתון הוא גבוה יותר בממוצע ביחס לזה של גברים, ככל הנראה בשל שיעורי תעסוקה גבוהים יותר. אנחנו משערים כי הדבר נובע בנוסף כתוצאה מכושר השתכרות גבוה יותר של נשים חרדיות הנובע מכך שנשים זוכות ללימודי ליבה בהיקף רחב יותר ביחס לגברים במגזר זה. בנוסף, ובניגוד לאלוני וקריל, הלר מוצא מוביליות נמוכה יותר בקרב עולים וילדי עולים, ובייחוד בקרב עולים מאפריקה ומברית המועצות (אם כי הפערים אינם מובהקים). פערים אלו במוביליות לפי מוצא מוסברים על ידי הבדלים בהשכלה ובציוני הבגרויות, והסבר אפשרי עבורם הוא כי קשיי הגירה פוגעים בהישגי הילדים, אך לא בקרב משפחות אמידות.

במחקר נוסף שהתפרסם לאחרונה, בץ וקריל (2022)¹⁷ בדקו את המוביליות כלפי מעלה בשכונות מגורים שונות בארץ. קרי, את אחוזון ההכנסה הממוצע של צאצאים למשפחות

17 כפיר בץ וזאב קריל, הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין־דורית בשכר, אגף הכלכלנית הראשית (2022).

מהאחוזון ה־25 של התפלגות ההכנסות. ברמת המקור, החוקרים העריכו כי בין דירוג ההכנסה של הורים וצאצאים קיים מתאם של 0.287 (ילידי 1979–1983 בהיותם בגילאי 28–36, שכר הוריהם כאשר הצאצאים היו בגילאי 20–24). ברמה המקומית, הם מצאו כי קיימת שונות גבוהה במוביליות בין אזורים גאוגרפיים שונים, וגם בין אזורים מאותו אשכול חברתי-כלכלי. בהשוואה בין רשויות יהודיות לא חרדיות, ובין רשויות ערביות או חרדיות, החוקרים מצאו כי קיימת שונות גבוהה במוביליות בין האוכלוסיות, מעבר להבדלים הגאוגרפיים בין אזורי המגורים שלהן. כך, בץ וקריל הראו כי הישוב הערבי בעל רמת המוביליות הגבוהה ביותר הפגין מוביליות דומה לחציון המוביליות ברשויות יהודיות לא חרדיות. המוביליות שאמדו ברשויות חרדיות הייתה נמוכה אף יותר מאשר בישובים ערבים.

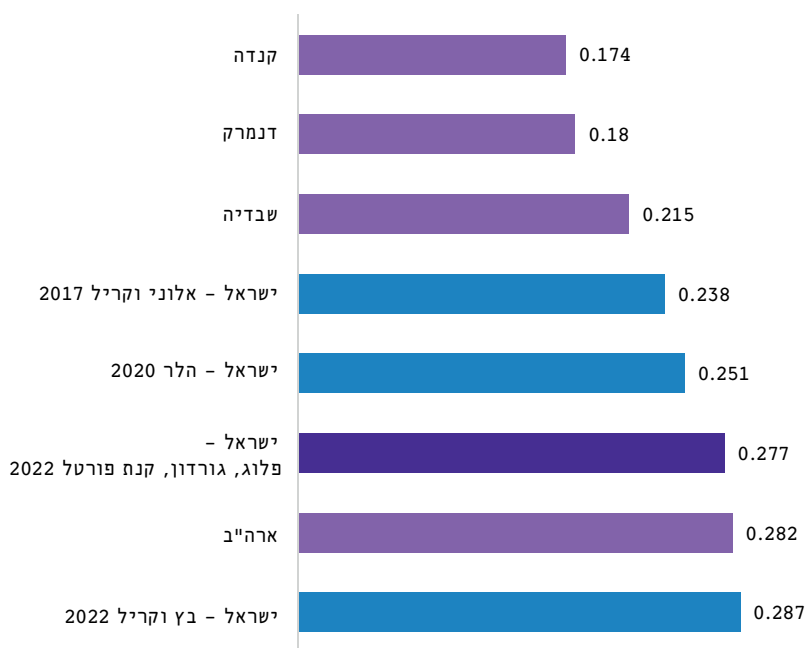
לסיכום סקירת הספרות, נראה כי קיימת הטרוגניות גבוהה ברמת המוביליות הן בין מדינות (כמו המוביליות הנמוכה בארצות הברית, עם מתאם של 0.34 לעומת המוביליות הגבוהה בקנדה, עם מתאם של 0.174), והן בתוך מדינות, ובייחוד פער בין קבוצות שונות בתוך המדינה, כמו פער בין שחורים ולבנים בארצות הברית (בה השחורים סובלים ממוביליות נמוכה יותר) או הפער בין דוברי שפת הרוב והמיעוט בשווייץ (בה קבוצות המיעוט נהנות ממוביליות גבוהה יותר, אף כי ההכנסות שלהן נמוכות יותר בממוצע).

ככלל, לא זיהינו כי קיימת אחידות בממצאים בספרות בנוגע לרמת המוביליות הבין-דורית הצפויה בקרב קבוצות מיעוט – מחלק מהמחקרים עלה כי המוביליות של קבוצות מיעוט גבוהה יותר, ובחלק היא נמוכה יותר. כך גם במחקר שנערך על מוביליות בישראל, בה חלק מהחוקרים זיהו מוביליות גבוהה יותר של ילדי עולים, וחלק – נמוכה יותר. עם זאת, כן עלה ברוב המחקרים כי המוביליות הבין-דורית שונה בין גברים ונשים בקבוצות מיעוט, וכי מקום המגורים והשכלת הילדים משפיעים באופן משמעותי על הצלחתם של ילדים בשוק העבודה, גם בבקרה על הכנסת הוריהם.

בנוסף, אנחנו מזהים כי ככלל מחקרים חדשים יותר אמדו קשר חזק יותר בין הורים וצאצאיהם, שמבטא מוביליות חברתית נמוכה יותר (תרשים 2). הסיבה לכך, כפי שצוין, היא ככל הנראה כי בסיס הנתונים המנהלי שנעשה זמין לחוקרים בארץ הלך והשתפר עם השנים, ואיתו הצטמצמה ההטיה כלפי מטה באומדן המתאם בין הכנסת ההורים וצאצאיהם. הסיבה לכך ששיפור בבסיס הנתונים הוביל לירידה במוביליות דווקא היא כי אמידת ההכנסה בגיל צעיר יותר ולפרק זמן קצר יותר מובילה לשונות גבוהה יותר בהכנסה הנאמדת. כתוצאה מהרעש שמתווסף למודל, הקשר הנאמד בין הכנסת ההורים והילדים מתרופף, ונוצר מצג שווא לפיו הצלחת הילדים אינה תלויה בהכנסת ההורים, קרי, כי המוביליות החברתית גבוהה יותר מכפי שהיא באמת.

במילים אחרות – מחקרים חדשים המשתמשים בנתונים טובים יותר (ומחקר זה ביניהם) מוצאים כי המוביליות הבין־דורית בישראל לא גבוהה כפי שהיה מקובל לחשוב, וכי היא דומה לזו בארצות הברית ונמוכה בהשוואה בינלאומית.¹⁸

תרשים 2
המתאם בדירוג הכנסה בין הורים וילדים – מחקרים בישראל ובעולם

מקורות: ישראל – כמסומן. קנדה, דנמרק, שוודיה, על בסיס אלוני וקריל, 2017. ארצות הברית – Chetty ואח' 2014. לפירוט המתודולוגיה של מחקרי ההשוואה, ראו נספח 5.

18 מן האפשר שהתקדמות המחקר במדינות אחרות תוביל להערכות מחודשות כלפי מטה של המוביליות הבין־דורית גם בהן. לפירוט נוסף על הטייה באומדני מוביליות בין־דורית, ראו: Nybom, Martin, and Jan Stuhler, "Heterogeneous income profiles and lifecycle bias in intergenerational mobility estimation," *Journal of Human Resources* 51.1 (2016):239–268

המחקר הנוכחי

במחקר זה אנחנו תורמים לספרות זו במספר אופנים. ראשית, אנחנו בוחנים באיזו מידה השכלה מסבירה את המוביליות החברתית בקבוצות שונות בחברה ברמת פירוט חסרת תקדים, באמצעות פיקוח על רכישת הכשרה מקצועית, ורמת ההשכלה של הצאצאים, תוך אבחנה בין מכללות, אוניברסיטאות, תחום לימוד ואיכות התואר. שנית, בנוסף לבחינת המוביליות בחברה כולה, ובאוכלוסיות השונות, אנחנו בוחנים את המוביליות החברתית בתוך החברה היהודית הלא־חרדית תוך הפרדתה לתתי־אוכלוסיות לפי מוצא ההורים והסבים במודל חדש שמתייחס גם למוצא האם (ולא רק למוצא האב כמו בספרות הקיימת), ותוך סיווג צאצאים ממוצא מעורב לקטגוריה נפרדת. גם בניתוח זה אנחנו בוחנים את תפקיד ההשכלה בהסבר המוביליות בכל קבוצה. בנוסף, אנחנו עורכים ניתוח של הקשר הבין־דורי בתעסוקה, ומוצאים קשר חזק בין שיעור תעסוקת ההורים וצאצאיהם, עם שונות משמעותית בין קבוצות ולפי מגדר. ממצא זה עקבי עם קיומם של חסמים תרבותיים משמעותיים להשתלבות אוכלוסיות מוחלשות בשוק העבודה.

2. מתודולוגיה: נתונים, אוכלוסיית מחקר והגדרות

נתונים

הכלי המרכזי שבאמצעותו התבצע המחקר הינו מאגר נתונים בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) הכולל נתונים ברמת הפרט.¹⁹

מאגר זה כולל נתוני השכלה מפורטים, לרבות ציוני בגרות ופסיכומטרי, סוגי הכשרות מקצועיות, מקצוע לימודים אקדמי, סמל התואר, וכן סוג מוסד הלימודים, וכן נתוני שכר ותעסוקה לאורך זמן.

כמו כן נתונים שהתקבלו ממרשם האוכלוסין אפשרו לאמוד את המוביליות בשוק העבודה בסיווג לפי קבוצות אתניות וחברתיות שונות בישראל ברמת פירוט שטרם נבחנה.

המידע אודות ההיסטוריה התעסוקתית וכן נתוני הכנסות מעבודה רציפים אפשר מעקב וניתוח של המוביליות הבין-דורית בישראל וכן זיהוי ההצלחות (או אי-ההצלחות) מבחינת שכר ותעסוקה²⁰ בקרב קבוצות האוכלוסייה השונות בשוק העבודה הן במונחים אבסולוטיים והן בהשוואה לשאר האוכלוסיות בהסתכלות בין-דורית.

בדומה למצב בספרות קודמת על מוביליות בישראל, אנו מתייחסים למוביליות בהכנסה מעבודה, ולא מקצבאות והון, ולכן הנתונים משקפים את המוביליות בתוך שוק העבודה רק בקבוצת האנשים העובדים (הן בדור הצאצאים והן בדור ההורים). בפרק האחרון אנו בוחנים בנפרד את הקשר הבין-דורי בנטייה להשתייך לשוק העבודה.

המודל

במחקר זה נשתמש בשני מודלים עיקריים. ראשית, נבדוק את המתאם הגולמי בין דירוג הכנסת השכר של ההורה והצאצא, בלי משתני בקרה נוספים (מודל 1). שנית, נבדוק כיצד משתנה המתאם לאחר בקרה על משתני בקרה נוספים, והעיקרי מביניהם –

19 זהות הפרט בחדר המחקר של הלמ"ס הינה פיקטיבית בכדי לשמור על סודיות הפרט.

20 עבודה זו מתייחסת רק להכנסות מדווחות מעבודה. מטבע הדברים היא אינה כוללת הכנסות מרווחה, צדקה, גמ"חים או עבודה בשחור ולכן אינה מציגה תמונה מלאה של ההכנסה הכוללת של משקי הבית ובפרט בקרב אוכלוסיות מוחלשות.

השכלה, שמשמשת במחקר זה כפרוקסי להון האנושי של הילד (ראו בהמשך). המשוואות שלהלן הן:

1. משוואת הכנסת הצאצאים – מושפעת מהכנסת ההורים
2. משוואת ההשכלה של הצאצאים – מושפעת מהכנסת ההורים, ומשתנים נוספים
3. הצבת משוואת השכלת הצאצאים בתוך משוואת הכנסת הצאצאים

$$R_c = \gamma_0 + \rho R_p + x\delta + u$$

$$educ = \alpha_0 + \rho_e R_p + v$$

$$R_c = \beta_0 + \rho_p R_p + \beta_2 educ + x\delta + u$$

$$= R_c = (\gamma_0 + \beta_2 \alpha_0) + (\rho_p + \beta_2 \rho_e) R_p + x\delta + \varepsilon$$

כאשר:

$$\varepsilon = u + \beta_2 v$$

כאשר משמיטים את משתנה ההשכלה מהמשוואה אנחנו אומדים את:

$$\rho_p + \beta_2 \rho_e \geq \rho_p$$

$educ$ – השכלת הצאצאים

α_0 – סיכוי בסיס להשכלה

ρ_e – מקדם הכנסת ההורים על השכלת הצאצאים

v – גורמים נוספים המשפיעים רכישת השכלה בקרב צאצאים

R_p – דירוג הכנסת ההורים

R_c – דירוג הכנסת הצאצאים

ρ – ההשפעה הכוללת של דירוג הכנסת ההורים על הכנסת הצאצאים

ρ_p – השפעת דירוג הכנסת ההורים על דירוג הכנסת הצאצאים שלא דרך ערוץ ההשכלה

β_2 – השפעת ההשכלה על דירוג הכנסת הצאצאים

δ – משתני בקרה נוספים

מובלע בנייתוח שלנו באמידה של משוואת המודל המלא (3) הקשר בין הכנסת ההורים והשכלת הילדים (משוואה 2). לא אמדנו את המשוואה המייצגת קשר זה (משוואה 2) כיוון שמצאנו לנכון לייצג את השכלת הילד במשתנה קטגוריאלי, כדי לייצג את ההבדל המהותי בין סוגי מוסדות ותחומי לימוד שונים (ראו בהמשך).

כאשר אנו אומדים את המשוואה של דירוג הכנסת ההורים על דירוג הכנסת הצאצאים ומשמיטים את משתנה ההשכלה, המקדם המתקבל כולל את ההשפעה הישירה של הכנסת ההורים על הכנסת הצאצאים, ואת ההשפעה העקיפה של הכנסת ההורים דרך ערוץ ההשכלה. אנחנו אומדים את משוואות 1 ו-3 ומוצאים כי ערוץ ההשכלה ($\beta_2\rho_e$) מסביר מעל למחצית מהקשר הבין-דורי בהכנסה (ρ), חוץ מאשר בקרב חרדים, שהשכלה מסבירה אצלם רק 40% מהקשר.

אוכלוסיית המחקר

במחקר זה ביצענו מעקב רציף אחר הכנסות מעבודה ורצף תעסוקתי בקרב ילידי 1977-1983 בהיותם בגילאי 31-36 (תקופה רציפה של 6 שנים), ולצד זה מעקב אחר הכנסות מעבודה ורצף תעסוקתי של הוריהם כשהצאצאים היו בגילאי 18-22²¹ (למשך תקופה רציפה של 5 שנים).

21 צאצאים שאחד מהוריהם עברו את גיל 60 בהיותם בגיל 22 הוחרגו מהניתוח בשביל לשמור על שחר ההורים מייצג. החרגה זו הובילה לכך שבמדגם הליבה של המחקר האוכלוסייה היהודית האתיופית הייתה קטנה מידי מכדי שנוכל לנתח אותה בנפרד משאר הקבוצות היהודיות, ולכן לא נתייחס אליהם כקבוצת ניתוח נפרדת במחקר זה.

לוח 1
גודל מדגם, לפי שנתון ילודה

שנת לידה	גודל שנתון ילודה	אוכלוסיית הליבה: שני ההורים מתחת לגיל 60 (בתקופה הנסקרת)
1977	100,115	73,062
1978	98,448	72,579
1979	99,979	73,607
1980	101,731	76,162
1981	101,986	76,603
1982	105,152	78,656
1983	108,870	81,556
סה"כ	716,281	532,225

הערה: פרטים אשר נפטרו או ירדו מהארץ לפני גיל 36, או שעלו לארץ במהלך התקופה הנסקרת, וכן פרטים ללא היכולת לשייכם לשני הורים במאגר הנתונים אינם מופיעים בלוח זה

הגיל הממוצע של האבות והאימהות בעת חישוב הכנסתם הינו 49 ו-46 בהתאמה,²² כאשר 49% מאוכלוסיית המחקר הן נשים.

לוח 2
נתונים דמוגרפיים – אוכלוסיית הליבה במחקר

נחוני רקע דמוגרפיים	ממוצע	סטיית תקן
גיל האב כשהצאצא בגיל 20	48.9	4.1
גיל האם כשהצאצא בגיל 20	45.9	4.3
% הנשים במדגם	49.3	

הערה: הכנסת ההורים חושבה בעת שהצאצאים היו בגילאי 18-22.

ניתוח של המוביליות בהכנסות משוק העבודה התבצע על פרטים בעלי הכנסה חיובית, אשר לפחות אחד מהוריהם בעלי הכנסה חיובית מעבודה.²³ מדובר ב-81% מאוכלוסיית הליבה, כאשר ה-19% הנותרים הוסרו מהניתוח כיוון שלא נרשמה עבורם הכנסה מעבודה בדור ההורים או הצאצאים, מלבד עבור הניתוח בפרק המוביליות בתעסוקה, בו הם מתווספים לניתוח (ראו לוח 3).

לוח 3 קבוצת הכנסה – אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר לפי פרקים	אחוז מהמדגם	מספר תצפיות	
			בעלי הכנסה חיובית
- ניתוח מוביליות בין-דורית בישראל - מוביליות בתעסוקה	81%	429,859	לפחות הורה אחד + צאצא מתוכם:
	54%	289,018	שני ההורים
	19%	103,292	- אב בלבד
	7%	37,549	- אם בלבד
	8%	43,937	צאצא בלבד
- מוביליות בתעסוקה	8%	43,427	הורים בלבד (לפחות הורה אחד)
	3%	15,002	ללא הכנסות
	100%	532,225	גודל מדגם

הערות:

I. הורים שלא עבדו או שעבדו למשך שנה בלבד מהתקופה הנסקרת, וכן צאצאים שלא עבדו או שעבדו עד לשנתיים בלבד מתוך התקופה הנסקרת לא נכללו בקבוצת הפרטים בעלי הכנסה חיובית.

II. נדגיש כי אוכלוסיית המחקר בפרק "מוביליות בתעסוקה" כוללת הן את אוכלוסיית בעלי הכנסה חיובית והן את האוכלוסיות ללא הכנסה (ובתוכן המשפחות שרק הורה אחד או הצאצא בעלי הכנסה חיובית).

23 הכנסה חיובית לתקופה של לפחות שלוש שנים עבור הצאצאים ושנתיים עבור ההורים מתוך תקופות הסקירה.

הגדרות

חלוקה לקבוצות הכנסה

ברוב הניתוח אנו מתייחסים לאחוזוני או עשירוני ההכנסה, עם שתי קבוצות ייחוס – דור הצאצאים ודור ההורים. כלומר, שיוך של צאצא לעשירון הכנסה מסוים הוא ביחס לכלל הצאצאים בעלי הכנסה חיובית (ללא קשר להורים), וכך באופן דומה בקרב דור ההורים, שמדורגים לפי הכנסת משק הבית (סכום הכנסת ההורים משנים בהן הייתה להם הכנסה חיובית).

חלוקה לקבוצות אתניות וחברתיות

על מנת לנתח את המוביליות הבין-דורית והביצועים בשוק העבודה לפי הקבוצות השונות בישראל, חילקנו את האוכלוסייה לארבע קבוצות אתניות וחברתיות: יהודים שאינם חרדים (70% מהאוכלוסייה, כולל "אחרים"), ערבים מוסלמים (19% מהאוכלוסייה, כולל דרוזים²⁴), חרדים (9% מהאוכלוסייה, חרדי מוגדר לפי סיווג מוסד הלימודים של הילד) וערבים נוצרים (2% מהאוכלוסייה)²⁵.

בהמשך המחקר חילקנו לפי מוצא אתני את האוכלוסייה היהודית ללא חרדים (ראו נספח 1).

לוח 4

התפלגות קבוצות האוכלוסייה

גודל אוכלוסייה	% מתוך כלל האוכלוסייה	
		כלל האוכלוסייה
374,988	70%	יהודים שאינם חרדים
99,650	19%	ערבים מוסלמים
48,277	9%	חרדים
9,310	2%	ערבים נוצרים
532,225	100%	סה"כ

24 דרוזים אוחדו עם הערבים המוסלמים במחקר זה כיוון שמאפייניהם ודפוסי המוביליות שלהם עלו כדומים, וכיוון שמדובר בקבוצה קטנה.

25 נציין כי ההורים סווגו בהתאם לשיוך של הצאצא לקבוצת האוכלוסייה. לדוגמה, אם פרט זוהה כחרדי, גם הוריו סווגו כחרדים.

חלוקה לקבוצות השכלה

אחד המרכיבים העיקריים המשפיעים על ביצועיו של הפרט בשוק העבודה הוא השכלתו וההון האנושי שהפרט רוכש במוסד ההשכלה אשר משמשים אותו בעבודתו. השפעת ההשכלה על השכר מבטאת הן את התמורה לכישורים הרלוונטיים שנרכשו במהלך הלימודים, והן את האיתות (Signal) שיש בעצם הצלחתו של הפרט לרכוש את התואר או התעודה ממוסד הלימודים.

אין בידינו הכלים לאמוד את התרומה של כל אחד מהמרכיבים הללו על הביצועים בשוק העבודה, אולם אנו מניחים שמאפיינים כגון סוג המוסד ומקצוע התואר משפיעים באופן שונה על ביצועים אלה (בין אם דרך הקניית הון אנושי, ובין בהיותם איתות (Signal) ליכולות של הפרט. על-כן חילקנו את בוגרי המוסדות האקדמיים למספר קבוצות - סוג המוסד האקדמי (אוניברסיטה או מכללה), וסוג מקצוע הלימודים.

את סוג המקצועות חילקנו ל-3 קבוצות:

(1) מקצועות STEM, הייטק ורפואה

(2) מקצועות אחרים שבוגריהם בעלי ציון פסיכומטרי גבוה (מה שצפוי לשקף רמת יכולות יחסית גבוהה)

(3) שאר המקצועות

בפרק 4 ננתח את התרומה של סוגי ההשכלה וההכשרה (להלן ההון האנושי) למוביליות ולהצלחה בשוק העבודה. לצורך כך חילקנו את הצאצאים באוכלוסיית המחקר ל-10 קבוצות השכלה:²⁶

בוגרי אוניברסיטאות:

I. בעלי תואר STEM (כולל מקצועות הייטק ורפואים).

II. בעלי תארים המצריכים ציון פסיכומטרי גבוה (שאינם STEM).

III. שאר בעלי התארים.

בוגרי מכללות:

IV. בעלי תואר STEM (כולל מקצועות היי-טק).

V. בעלי תארים המצריכים ציון פסיכומטרי גבוה (שאינם STEM).

VI. שאר בעלי התארים.

בוגרי הכשרות מקצועיות:

VII. בוגרי הכשרות מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית).

VIII. שאר בוגרי הכשרות מקצועיות.

קבוצות השכלה אחרות:

IX. בעלי תעודות בגרות (שלא משתייכים לקבוצות האחרות)

X. תעודות אחרות (תיכונית / יסודית / ללא תעודה).

3. ניתוח מוביליות בין־דורית בישראל

א. ניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה ראשיות

בפרק זה נבחן את הקשר שבין הכנסת ההורים והילדים במספר דרכים. ראשית, נבדוק כיצד דירוג ההכנסה של פרטים השייכים לקבוצות אוכלוסייה שונות השתנה זו ביחס לזו במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים. כפי שנראה מיד, הפערים בין קבוצות בארץ מצטמצמים בין הדורות, אך לא באותו הקצב ולא בכל המקרים. לאחר מכן, נבחן את התפלגות ההכנסות המלאה (לפי עשירוני הכנסה) של דור ההורים מול דור הילדים בקבוצות אוכלוסייה שונות. ניתוח זה ישפוך אור על מגמות ההשתלבות ברמת האוכלוסיות, בתעסוקה איכותית בשוק העבודה הישראלי.

לאחר ניתוח התפלגויות ההכנסות לפי קבוצות אוכלוסייה, נעבור לבדוק מהו דירוג ההכנסה הצפוי של צאצא שנולד למשפחה בדירוג הכנסה מסוים. קרי, לא כיצד הקבוצה כולה מתפלגת בכל דור, אלא כיצד הילדים לעשירוני הכנסה ספציפיים מתפלגים. ניתוח זה יאפשר לנו להשוות את ההצלחה בשוק העבודה (מבחינת דירוג שכר) של צאצאים שנולדו לאותו דירוג הכנסה בקבוצות אוכלוסייה שונות. בדיקה זו תעלה כי גם בתוך אותם עשירוני הכנסת הורים, קיימים פערים בדירוג הכנסתם של הילדים מאוכלוסיות שונות בשוק העבודה.

כפי שצוין, פרק זה מתייחס לפרטים בעלי הכנסה חיובית בלבד.²⁷

27 בדומה לספרות הקיימת, נסקור כאן את דירוג ההכנסה מעבודה בדור ההורים ודור הצאצאים, ביחס למצבם של אנשים עובדים. תמונת מצב זו, אף שהיא מאפשרת לנו לבחון לעומק את הפערים בשוק העבודה בין קבוצות אוכלוסייה שונות ואת האופן בו פערים אלו הצטמצמו או התקבעו, לא משקפת במלואה את מצבן של אוכלוסיות מוחלשות המנותקות במידה רבה משוק העבודה (כמו נשים ערביות, וגברים חרדים). לניתוח המתחשב בפער זה, ראו בפרק 5 העוסק בקשר הבין־דורי בין תעסוקת הורים וילדים באוכלוסיות שונות.

לוח 5

התפלגות קבוצות האוכלוסייה בקרב בעלי הכנסה חיובית

גודל אוכלוסייה	% מתוך כלל האוכלוסייה	
		כלל האוכלוסייה
336,100	78%	יהודים שאינם חרדים
56,827	13%	ערבים מוסלמים
29,632	7%	חרדים
7,300	2%	ערבים נוצרים
429,859	100%	סה"כ

הערה: מעניין לראות שביחס ללוח # הכולל גם את הפרטים ללא הכנסות, הייצוג של האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית מתוך כלל האוכלוסייה בלוח זה הינו גדול יותר "על חשבון" האוכלוסייה החרדית והערבית המוסלמית, שייצוגן קטן.

מוביליות על פי שיטת דירוג ההכנסות - Rank-Rank

הדרך המקובלת להגדיר מוביליות חברתית בספרות הכלכלית הינה היעדר מתאם בין הכנסות הורים וילדים. ככל שהכנסת ההורים מתואמת חזק יותר עם הכנסת ילדיהם, כך המוביליות הנמדדת נמוכה יותר. במידה והמוביליות היא גבוהה, קבוצות באוכלוסייה ייטו להתקרב לממוצע האוכלוסייה מבחינת מיקומן בהתפלגות ההכנסות על פני הדורות. זו גם אחת הדרכים הפשוטות להבין מהי מוביליות חברתית גבוהה ושוויון הזדמנויות בחברה באופן כללי: מוביליות גבוהה היא הנטייה של קבוצות שונות לסגת לממוצע ההכנסות, והיעדר תופעה משמעותית של שימור בין־דורי של מיקומן בהתפלגות ההכנסות; מוביליות נמוכה משמעותה כי קיימת מלכודת עוני שמונעת מילדים שגדלו בבית מועט אמצעים להצליח בעצמם. בנוסף, תופעה בה רק ילדי הורים בעלי הכנסה גבוהה ייהנו מהכנסה גבוהה בעצמם משקפת מוביליות בין־דורית נמוכה.²⁸

28 נזכיר כי אנו בוחנים כאן אך ורק מוביליות בהכנסה מעבודה, ולא מהון או קצבאות, כך שהניתוח שיבוא להלן הינו ניתוח של מצבם של פרטים וקבוצות עובדים, בתוך שוק העבודה עצמו, ולא בחינה של רמת חיים לאחר התערבות המדינה והעברות הון בין־דוריות.

ואכן, בתמונת המצב הכללית בישראל (לוח 6), אנו מזהים מתאם חיובי בין עשירון ההכנסה של ההורה לעשירון ההכנסה של הצאצא העומד על 29,0.27²⁹ קשר חזק הדומה לזה בארצות הברית ומעיד על מוביליות נמוכה. אך מתאם זה כמובן אינו מלא, כלומר, הצאצאים אינם משמרים באופן מלא את עשירון ההכנסה של הוריהם. לדוגמה, העשירון הממוצע בקרב הצאצאים להורים בעשירון התחתון עומד על עשירון 4.2 כאשר ממוצע עשירון ההכנסה בקרב צאצאים להורים בעשירון העליון הינו עשירון 6.8. כלומר, קיימת נסיגה מסוימת לממוצע.

לוח 6

עשירון הכנסה ממוצע של הצאצאים בהינתן עשירון ההורים

עשירון ההורים	עשירון הצאצאים
1	4.2
2	4.6
3	4.9
4	5.2
5	5.4
6	5.6
7	5.9
8	6.1
9	6.4
10	6.8

הערה: השיפוע הוא 0.274 כשה-R² עומד על 99%. ניתוח של דירוגי ההכנסה הממוצע לפי קבוצות האוכלוסייה השונות (לוח 7) מראה כי הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים דירוג ההכנסה מעבודה של קבוצות המיעוט היה נמוך יותר מזה של יהודים לא חרדים – דירוגם הממוצע של ערבים מוסלמים היה עשירון 3.1, של ערבים נוצרים 4.2, של יהודים חרדים 4.4, ושל יהודים שאינם חרדים 6. במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים רוב האוכלוסייה בישראל (מלבד החרדים) התקרבה במידה מסוימת לעבר חציון ההכנסות, אם כי האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית "שמרה על בלעדיות" מעל לעשירון האמצעי (הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים).

29 ההבדל בין נתון זה לבין הנתון שהוצג בהשוואה הבינלאומית נובע מחלוקת האוכלוסייה לעשירוני הכנסה (בפרק זה) לעומת אחוזוני הכנסה (כפי שהוצג בפרק הקודם).

בקרב האוכלוסיות הערביות נרשם שיפור ניכר במצבם הכלכלי לעומת שאר האוכלוסייה, כשבקבוצות אלה הצאצאים מטפסים בעשירון הכנסה שלם ביחס להוריהם, אם כי אוכלוסיות אלה עדיין נמצאות מתחת לעשירון האמצעי (והערבים המוסלמים עדיין רחוקים מאוד בהשוואה לערבים הנוצרים).

כאמור, דירוג ההכנסה מעבודה בקרב היהודים שאינם חרדים היה ונשאר טוב מזה של קבוצות אחרות. בדור הצאצאים דירוג היהודים שאינם חרדים התקרב מעט לכיוון החציון (בעיקר כתוצאה משיפור כלכלי במגזר הערבי), אך מדובר בשינוי קטן (של מאיון אחד בלבד), שמשותף בתוכו הטרוגניות מסוימת בין הקבוצות (ראו פרק 3.3 לניתוח האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לפי קבוצות). בקרב האוכלוסייה החרדית לעומת זאת דירוג ההכנסה הממוצע מעבודה היה בדור הצאצאים 3.9 בלבד, ירידה של כמחצית העשירון ביחס לדור ההורים, כמו גם המגזר היחיד שהתרחק ממוצע האוכלוסייה. נזכיר כי הניתוח כולל אך ורק הורים וצאצאים עובדים, ופרטים שאינם עובדים לא נכנסו לחישוב דירוג ההכנסה. כלומר, מדובר בהרעה יחסית של מצבם הכלכלי של חרדים **עובדים**, שיכולה לשקף עבודה חלקית והעדר הון אנושי מתאים לשוק העבודה.

לוח 7

עשירון ממוצע לפי קבוצת אוכלוסייה בקרב הורים וצאצאים

הורים	צאצאים	פער	
			אוכלוסייה כללית
3.1	4.2	1.1	ערבים מוסלמים
4.2	5.2	1.0	ערבים נוצרים
6.0	5.9	-0.2	יהודים שאינם חרדים
4.4	3.9	-0.5	חרדים

הערה: במקרה של שוויון מוחלט, עשירון ההכנסה בקרב כלל הקבוצות היה עומד על 5.5. הימצאות מעל (/ מתחת) ל-5.5 מלמדת על ייצוג יתר בעשירונים העליונים (/ התחתונים).

כעת נעבור לבדוק מהו מצבם הממוצע של הצאצאים בהינתן עשירוני הכנסה נבחרים של הוריהם, ולא רק ביחס למצב הממוצע של הקבוצה כולה בדור ההורים. בדיקה זו תיתן לנו תמונת מצב בנוגע למידה בה הצלחה בשוק העבודה משתמרת במשפחות בחברה הישראלית, באופן כללי, לפי שיוך לקבוצות אוכלוסייה ומוצאים שונים, כמו גם בתוך כל קבוצה. או במילים אחרות, עד כמה הכנסת הצאצאים מתואמת עם הכנסת הוריהם.

ראשית, כפי שניתן לראות בלוח 8, קיימת נסיגה לממוצע גם במבט על קבוצות אוכלוסייה דמוגרפיות שונות – אומנם קיים קשר חיובי בין עשירון הכנסת ההורים והצאצאים, אך צאצאי העשירוניים הנמוכים הם במצב טוב יותר בממוצע מזה של הוריהם, וצאצאי העשירוניים הגבוהים – במצב טוב פחות. דפוס שחוזר על עצמו בקרב כל קבוצות האוכלוסייה. עם זאת, בקרב הערבים המוסלמים ובעיקר אצל החרדים מצב הצאצאים פחות טוב באופן משמעותי ביחס לזה של יהודים שאינם חרדים וערבים נוצרים, לכל עשירון הכנסת הורים. בהקשר זה אנו למדים כי הצאצאים להורים עם ההכנסות הנמוכות ביותר בקרב אוכלוסיות המיעוט הם במצב קשה בהרבה לעומת מצבם של יהודים שאינם חרדים שנולדו אף הם להורים עם ההכנסות הנמוכות. כלומר, המוביליות כלפי מעלה של צאצאים להורים עניים באוכלוסיות המיעוט נמוכה משמעותית מזו של אוכלוסיית הרוב היהודית הלא-חרדית.

כשאנחנו מסתכלים על תמונת מצב זו, חשוב לזכור כי ככלל, הייצוג של אוכלוסיות בעשירוני ההכנסה איננו שווה. כך למשל, בדור ההורים רק כשליש (33%) מהאוכלוסייה החרדית ורק 15% מהאוכלוסייה המוסלמית השתייכו לחציון העליון של התפלגות ההכנסות. לכן, תמונת המצב של צאצאים להורים מהעשירוניים התחתונים מייצגת את מצבם של רוב החרדים והערבים. ואכן, העשירון הממוצע של ילדי האוכלוסייה החרדית הינו 3.9, ושל המוסלמים הוא 4.2.

לוח 8

ממוצע עשירון צאצאים לפי עשירוני הורים נבחרים, לפי קבוצות אוכלוסייה

עשירון הכנסה הורים	חרדים	ערבים מוסלמים	ערבים נוצרים	יהודים שאינם חרדים
1	3.5	3.6	4.2	4.8
4	3.9	4.4	5.2	5.4
7	4.2	5.3	5.8	6.0
10	5.0	6.0	7.1	6.9
עשירון ממוצע	3.9	4.2	5.2	5.9

הערה: העשירוניים הנמוכים בקרב החרדים והערבים המוסלמים "מושכים כלפי מטה" את העשירון הממוצע של אוכלוסיות אלה, כיוון שרוב החרדים והערבים המוסלמים נמצאים בעשירוניים הללו (וכך גם באופן הפוך בקרב היהודים הלא-חרדים).

כאמור, עד כה בחנו את עשירון ההכנסה הממוצע של הצאצא בהינתן עשירון ההכנסה של הוריו. אולם, הממוצע אינו מגלה את מלוא התמונה – את התפלגות ההכנסות משכר של ילדי כל עשירון.

נתחיל בחינה זו באמצעות "מפות חום" (Heatmaps) של התפלגות אוכלוסיות שונות על פני התפלגות ההכנסות. מפת חום היא מטריצה בה הערכים שבתאים מיוצגים לפי סקלת צבעים. ככל שתאי המטריצה כהים יותר, כך השיעור מחברי קבוצה מסוימת באותה הצלבת עשירון הורים-עשירון צאצאים גבוה יותר, כאשר סכימת כל ההצלבות מביאה את הסיכויים ל-100% מאותה אוכלוסייה. תרשימים אלו עונים לנו על השאלה – אם נדגום פרט אקראי מקבוצת אוכלוסייה מסוימת, מה הסיכויים שלו להשתייך לכל הצלבה של עשירון הכנסת ההורים (ציר ה-y) ועשירון ההכנסה של עצמו (ציר ה-x)? (ראו נספח 6.1 לפירוט מלא של ערכי מפות החום).

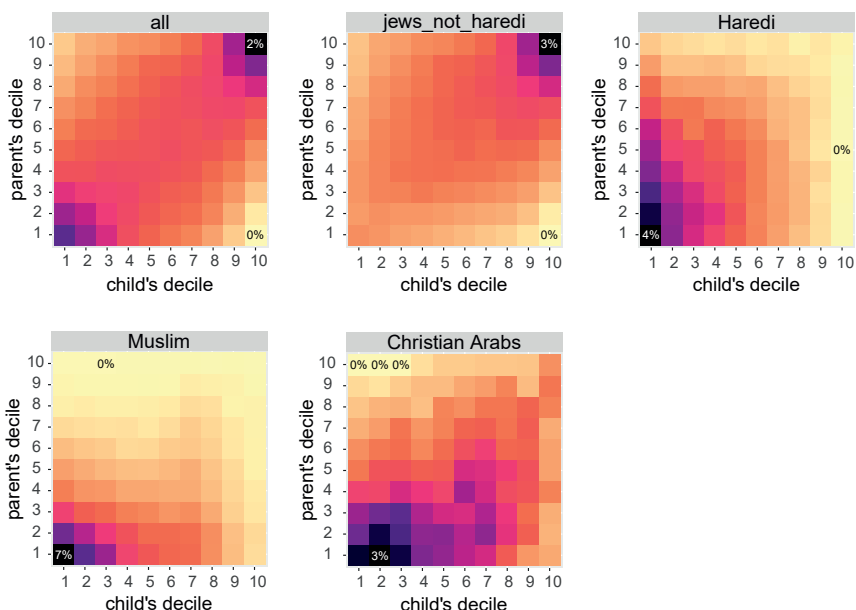
מבחינה של תרשים 3 ניתן לראות כי ברמת האוכלוסייה כולה, ניכרות רצפה ותקרה דביקות – ילדי העשירון העליון נוטים להיות בעצמם בעשירונים העליונים, וילדי העשירון התחתון שייכים בשיעורים גבוהים בעצמם לעשירונים התחתונים. עבור ילדי שאר עשירוני ההכנסה ההתפלגות אחידה יותר, כאשר יש לצאצאים נטייה להשתייך בקירוב לעשירוני ההכנסה הקרובים לאלה של הוריהם (כפי שמעיד האלכסון הראשי הכהה שעובר מהרבעון התחתון לעליון).

אולם, תמונת מצב זו של האוכלוסייה כולה מסתירה שוני גדול בין קבוצות אוכלוסייה שונות. בהשוואת האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לאוכלוסייה הכללית באותו התרשים ניתן לראות כי יהודים לא חרדים נוטים להתרכז בעשירונים הגבוהים הן בדור הצאצאים והן בדור ההורים. גם אם עדיין קיים קשר בין הכנסת ההורים והצאצאים באוכלוסייה זו.

בקרב אוכלוסיות המיעוט, תמונת המצב הפוכה: כ-7% מהאוכלוסייה הערבית המוסלמית נולדו לעשירון ההכנסה התחתון ונשארו בו, לעומת כ-2% באוכלוסייה הכללית, וכ-1% בקרב יהודים לא חרדים. כלומר, העוני של דור ההורים בחברה הערבית עודנו משתקף בדור הצאצאים במידה רבה. גם בקרב חרדים שיעור גבוה באופן יחסי (4%) נולד ונשאר בעשירון התחתון, אך ניכר כי לא רק ילדי העשירונים הנמוכים מגיעים בחברה החרדית לעשירון התחתון, אלא גם ילדי עשירוני הביניים. הערבים הנוצרים מפגינים דפוס אחר משאר קבוצות המיעוט – אף שגם בקבוצה זו שיעור גבוה באופן יחסי בדור הצאצאים שייך לעשירונים התחתונים, הם מתפלגים בצורה שוויונית יותר על פני עשירוני ההכנסה (בקורלציה גבוהה עם הכנסת ההורים).

3 תרשים

מפת חום (Heat map) של התפלגות עשירוני הורים וצאצאים לפי קבוצות אוכלוסייה, צבע כהה יותר מעיד שיעור גבוה יותר מהאוכלוסייה בריבוע, השיעור הגבוה ביותר והנמוך ביותר (0%) מסומנים

הערות:

- I. מטריצת עשירוני הכנסת ההורים בציר האנכי, ועשירוני הכנסת הצאצאים בציר האופקי
- II. לצורך הדגשת השונות בתוך כל קבוצה, סקלת הצבעים של מפת החום כוילה מחדש עבור כל קבוצה. כך למשל באוכלוסייה כולה הצבע הכהה ביותר נשמר עבור ריכוז של 2% מהאוכלוסייה בתא מסוים, ואילו באוכלוסייה הערבית - לריכוז של 6%.

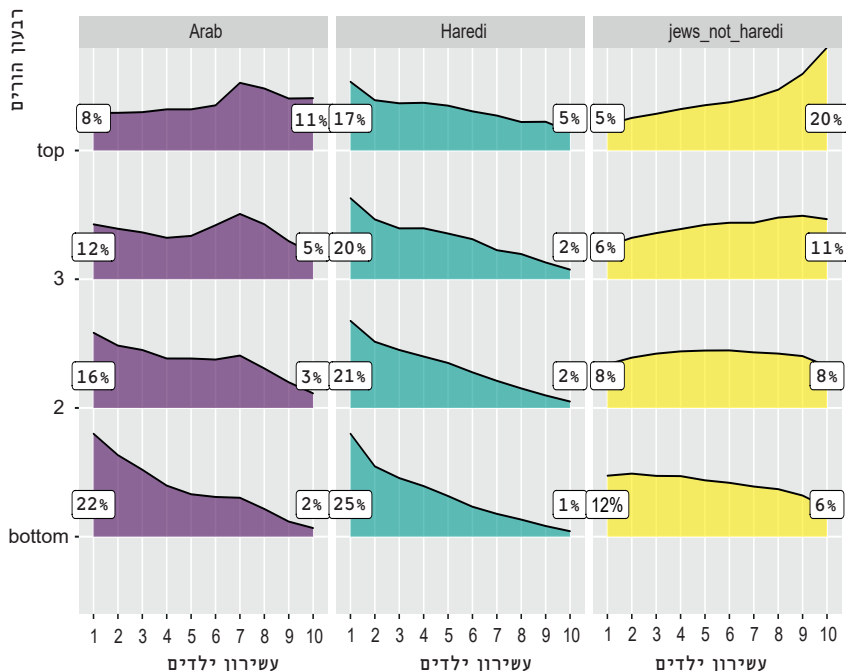
אם כן, העוני בחברה הערבית והחרדית ניכר גם בדור הצאצאים, וזאת במידה רבה יותר מאשר בקרב יהודים לא חרדים. עם זאת, האם ילדי קבוצות מיעוט שנולדו למשפחה בדירוג הכנסות גבוה נהנו בעצמם ממצב כלכלי דומה לזה של יהודים לא חרדים באותו המצב?

כפי שניתן לראות בתרשים 4, התשובה לכך היא לא. בתרשים מוצגות פונקציות הצפיפות של התפלגות על פני עשירוני ההכנסה של ילדי כל רבעון הכנסה בדור ההורים. התרשים

עונה לנו על השאלה – בהינתן שפרט נולד לקבוצה ורבעון הכנסה מסוימים, מה הסיכוי שלו להגיע לכל עשירון הכנסה? כך לדוגמה ניתן לראות כי בחברה הערבית העשירון השכיח בקרב צאצאים להורים מהרבעון העליון הינו העשירון השביעי, וכי רק 11% מהם מילדי הרבעון העליון מגיעים לעשירון העליון, לעומת 20% מילדי הרבעון העליון בקרב יהודים לא חרדים, ורק 5% מילדי הרבעון העליון בקרב חרדים. כזכור, בדור ההורים מעטים מהערבים והחרדים השתייכו לרבעון ההכנסות העליון, כך שתמונת מצב זו איננה מייצגת את מצבם הערבים והחרדים ככלל, אלא רק את זה של המעטים שכן נולדו למשפחות בעלות הכנסות גבוהות.

תרשים 4

פונקציית התפלגות עשירון הכנסת צאצאים לפי רבעון הכנסה הוריהם לפי קבוצת אוכלוסיית. הסיכוי להגיע לעשירון העליון והתחתון בכל קבוצה מסומן בלבן

בניתוח התרשים, ניתן לראות כי בקרב יהודים שאינם חרדים שוויון ההזדמנויות הוא גבוה, כאשר ההתפלגות אחידה יחסית. כלומר התפלגות העשירונים העליונים והתחתונים אומנם נוטה להתקבץ באותו דירוג הכנסה כמו ההורים, אולם ההסתברות מתחלקת באופן רציף על פני כלל עקומת ההכנסות משכר, ותמונת המצב הכללית מעלה כי שוויון ההזדמנויות בקרב יהודים לא חרדים, ככלל, הוא גבוה. אומנם, כפי שכבר ראינו, קיימת "תקרה דביקה" משמעותית בקרב ילדי הרבעון העליון, אך גם ילדי משפחות בדירוג הכנסות נמוך מגיעים לדירוג הכנסה גבוה בשיעורים גבוהים יחסית למצב בקבוצות המיעוט – בזמן שבקרב יהודים לא חרדים, הסיכוי של ילדי הרבעון התחתון להגיע לעשירון העליון הם כ-6%, בחברה החרדית הסיכוי לכך הוא כאחוז, ובחברה הערבית כשני אחוזים.

בקרב חרדים, התפלגות ההכנסה משכר של ילדי כל הרבעונים היא בעלת נטייה בולטת לעשירונים הנמוכים. קרי, גם ילדי הרבעון העליון בהכנסות משכר בחברה החרדית הם בעלי סיכוי גבוה יותר להגיע לעשירון ההכנסות התחתון מאשר לכל עשירון הכנסה אחר. נטייה זו חריפה יותר בקרב צאצאים לרבעון התחתון, אך משותפת לכל רבעון הכנסת הורים מעבודה בחברה החרדית. הדבר מדאיג יותר בהתחשב בכך שפרטים שאינם עובדים כלל הוחרגו מקבוצת הניתוח. כלומר, גם חרדים עובדים נוטים לעבוד בדירוג שכר נמוך, וזאת ביחס לילדי כל העשירונים, וזאת כנראה בשל העדר המיומנויות הנדרשות בשוק העבודה.

גם בחברה הערבית מצבם של הצאצאים גרוע יותר מזה של יהודים לא חרדים שנולדו לאותו דירוג הכנסה, אם כי המצב חמור פחות מאשר בחברה החרדית. כיוון שדור ההורים באוכלוסייה הערבית הוא ענייך יותר מדור ההורים בקרב חרדים, מספרם של ילדי הרבעון העליון מקבוצה זו הוא כמעט זניח בבחינת התפלגות ההכנסות כולה, וילדי הרבעון התחתון נוטים להשתייך בעצמם לעשירון ההכנסות התחתון במידה רבה בהרבה מזו בקרב יהודים שאינם חרדים (סיכוי של 22% להגיע לרבעון התחתון לעומת 12% בלבד, בהתאמה). יתר על כן, בבחינה של התפלגות ההכנסה מעבודה של הצאצאים לחציון העליון, עולה כי ישנה "תקרת זכוכית" בחברה הערבית בסביבות העשירון השביעי – בעוד שבחברה היהודית הלא-חרדית ילדי הרבעון העליון מתרכזים בעשירון הכנסה העליון, ילדי הרבעון העליון בחברה הערבית מתרכזים ברובם בעשירון השביעי והשמיני.

מוביליות על פי שיטת הייצוג באוכלוסייה

כעת נעבור לבחינת הייצוג של ההורים והצאצאים בכל קבוצת אוכלוסייה בעשירוני ההכנסה מעבודה. בתרשים 5 ניתן לראות כיצד מיוצגת כל קבוצת אוכלוסייה בכל עשירון הכנסה, בדור ההורים (באדום) והצאצאים (בירוק). ציר ה'א' מתאר את העשירון, וציר ה'י' את השיעור מחברי הקבוצה והדור השייכים לאותו עשירון. בשחור מותווה קו ה-10%, המייצג מצב תיאורטי של ייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה. מדובר בייצוג על פני עשירוני ההכנסה של הקבוצה כולה, ולא של צאצאים לדירוג הכנסה זה או אחר בתוכה. לניתוח שבו מצב הילדים מותנה במצב ההורים, ראו לעיל (לוח 8, תרשימים 3-4).

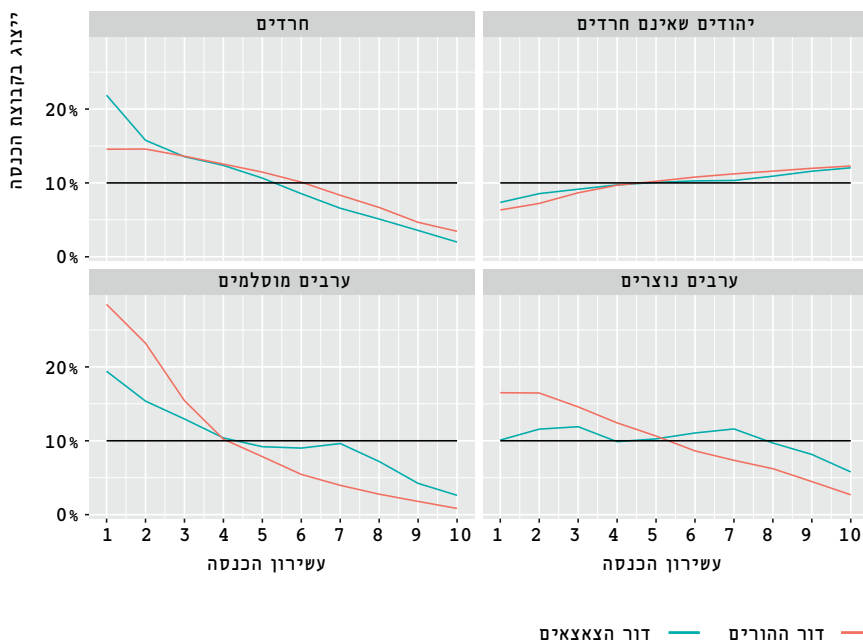
בקרב היהודים שאינם חרדים, חלה ירידה ב"ייצוג החסר" בעשירוני הנמוכים, וירידה מסוימת ב"ייצוג היתר" בעשירוני ההכנסה הגבוהים בין דור ההורים ודור הצאצאים, ומשתקף בגרף בכך שהקו הכחול (הצאצאים) קרוב יותר לייצוג אחיד (של 10% בכל עשירון) ביחס לקו האדום (ההורים) הן בעשירוני הנמוכים והן בעשירוני הגבוהים. ההתקרבות לייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה משקפת ירידה יחסית במצבם של היהודים הלא-חרדים. אנחנו מעריכים שהדרדרות זו מקורה בעיקרה בשיפור מצבה היחסי של האוכלוסייה הערבית. למרות הדרדרות היחסית המסוימת, קבוצה זו נותרה גם בדור הצאצאים ברמות הכנסה גבוהות יחסית עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הגבוהים וייצוג חסר בעשירוני ההכנסה הנמוכים

האוכלוסייה הערבית המוסלמית התקרבה גם היא לייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה, אך בניגוד ליהודים לא חרדים, שהיו מיוצגים בייצוג יתר בעשירוני הגבוהים ובייצוג נמוך בעשירוני הנמוכים, ערבים מוסלמים בדור ההורים היו עניים מאוד באופן יחסי – מעל לרבע מהערבים המוסלמים היו שייכים לעשירון התחתון בדור ההורים, ושיעורם בעשירון העליון זניח. בדור הצאצאים, לעומת זאת, שיעורם בעשירוני הנמוכים ירד, ובעשירוני הבינוניים (ובמידת-מה בעשירוני הגבוהים) עלה. עם זאת, הקבוצה הערבית מוסלמית עונדה ענייה באופן יחסית – עם חמישית מדור הצאצאים ששייכים לעשירון התחתון, וייצוג חסר בעשירוני העליונים. העשירוני היחידים בהם האוכלוסייה הערבית מוסלמית מיוצגת באופן פרפרוציונאלי לגודלה הם עשירוני הביניים – הרביעי עד השביעי.

גם מצבם בשוק העבודה של ערבים נוצרים היה רע בדור ההורים, עם מעל 15% בעשירון התחתון וייצוג חסר בעשירוני העליונים, אך הוא השתפר משמעותית עם המעבר לדור הצאצאים, וכיום הם מיוצגים בכל עשירוני ההכנסה במידה שוויונית בהרבה, עם ייצוג חסר קל בעשירון העליון, וייצוג יתר קל בעשירוני הנמוכים ובעשירון השישי והשביעי.

הקבוצה היחידה שמצבה היחסי בשוק העבודה הדרדר למרות שהיה רע יחסית עוד בדור ההורים הינה החרדית. בדור ההורים, כ־15% מהחרדים היו שייכים לעשירון התחתון, עם ייצוג יתר דומה בכל העשירונים התחתונים. בדור הצאצאים, כמעט רבע מהחרדים שייכים לעשירון התחתון, עם ייצוג חסר חריף בחציון העליון.

תרשים 5 התפלגות האוכלוסייה בקרב עשירוני הכנסה

הערה: הקווים השחורים בקו ה־10% מסמלים "שוויון מלא" בין הקבוצות. כלומר, אם כלל קבוצות האוכלוסייה היו מיוצגות בעשירוני הכנסה לאורך הקו השחור, היה ניתן לומר כי מתקיים שוויון מלא בהכנסה בשוק העבודה הישראלי. חריגה מהקו כלפי מעלה משמעותי ייצוג יתר באותו עשירון, וחריגה כלפי מטה מסמלת ייצוג חסר.

כאמור, מבין הקבוצות החלשות ב"דור ההורים" (כלומר, קבוצות עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הנמוכים) ניתן למנות את החרדים, המוסלמים, והערבים הנוצרים. כפי שראינו, בקרב החרדים, דירוג הכנסת הצאצאים הדרדר ביחס לזה של הוריהם, עם ייצוג חזק יותר בעשירוני ההכנסה הנמוכים. לעומתם, המצב הכלכלי של הקבוצות הערביות ביחס לכלל האוכלוסייה רשם שיפור, בדגש על הערבים הנוצרים.

מוביליות על פי שיטת קיבעון וניידות בשוק העבודה - ניתוח בין-דורי בקרב רבעוני הכנסה נבחרים

מקובל בספרות לאמוד (איי) מוביליות בין-דורית כקשר לינארי בין הכנסות ההורים וצאצאיהם (ראו אלוני וקריל, 2017; Chetty et al., 2014), ושיטה זו מסבירה היטב את הקשר בין הורים וצאצאים ברמת המקרו. עם זאת, עבור הורים בתחתית ובפסגת התפלגות ההכנסות ניכר כי המודל הלינארי הינו פשטני מידי. אף שאיננו מציעים מודל תיאורטי במחקר זה, נציג להלן כי קיימת בישראל מלכודת עוני משמעותית שהמודל הלינארי לא תופס היטב, ובייחוד בקבוצות מיעוט (ו"מלכודת עושר" מקבילה בקרב יהודים לא חרדים).³⁰

בפרק זה נתייחס לארבע סוגיות עיקריות הקשורות לקיבעון או ניידות של פרטים בהינתן הביצועים של הוריהם בשוק העבודה. ראשית נתייחס לסיכוי של פרט להשתייך לאותה קבוצת הכנסה של הוריו, בין אם מדובר בהכנסות גבוהות ("Sticky Ceiling") או הכנסות נמוכות ("Sticky Floors"), שכן מצב שבו הפרטים נשארים במצב כלכלי ירוד בדומה להוריהם עשוי להעיד על קיומה של מלכודת עוני.

בנוסף, נתייחס ליכולת של פרטים להתנייד מרצפת התפלגות ההכנסות לתקרת ההתפלגות, וכן לתופעה של "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא", דהיינו צאצאים עם הכנסות נמוכות להורים עם הכנסות גבוהות. כפי שנראה, היחלצות מעוני נפוצה יותר בקרב יהודים שאינם חרדים, והדרדרות לעוני – בקרב קבוצות מיעוט.

ברמת כלל האוכלוסייה בישראל, הסיכוי של פרט שנוולד לרבעון התחתון להגיע אליו בעצמו הוא 36%, גבוה במעט מאשר ממוצע ה־OECD. והסיכוי של ילדי הרבעון העליון להגיע לרבעון העליון בעצמם עומד על 40% (נמוך מאשר ממוצע ה־OECD) – ראו תרשים 1 ולוח 31.³¹

30 לפירוט נוסף ראו Cholli, Neil A., and Steven N. Durlauf, "Intergenerational mobility," (2022)

31 חוקרי ה־OECD ערכו את הניתוח ביחס לשכר האבות והבנים בלבד, בשל מגבלות נתונים. במחקר זה אנחנו עורכים את הניתוח ביחס לדירוג ההכנסה הכולל של משק הבית בו גדלו הצאצאים

לוח 9

קבעון בין-דורי בהכנסות בישראל מול ממוצע ה-OECD

קבוצת ניתוח	סיכוי להישאר ברבעון תחתון	סיכוי להישאר ברבעון עליון
OECD – אבות לבנים בלבד	31%	42%
ישראל – אבות לבנים בלבד (לצורך השוואה ל-OECD)	36%	40%
ישראל – כלל האוכלוסייה	37%	39%

אולם מבט על קבוצות האוכלוסייה מלמד על תמונה המשתנה בין הקבוצות. הממצאים מלמדים ש**מחצית** החרדים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארו אף הם ברבעון התחתון, כששיעור זה עומד על 47% בקרב הערבים המוסלמים, 36% בקרב הערבים הנוצרים ו-30% מהיהודים שאינם חרדים. כלומר, ניכר כי קיימת מלכודת עוני בעיקר בקרב חרדים וערבים מוסלמים.

מאידך, 15% בלבד מהחרדים שנולדו להורים ברבעון העליון משתייכים אף הם לרבעון העליון, כששיעור זה עומד על 25% בקרב ערבים מוסלמים, 38% אצל ערבים נוצרים ו-40% בקרב יהודים שאינם חרדים. ממצאים אלה מלמדים על כך שחרדים וערבים מוסלמים לא מצליחים לשמר את המעמד הכלכלי הגבוה של הוריהם, במיוחד ביחס ליהודים שאינם חרדים וערבים נוצרים.

ניתוח של "המגמות ההפוכות", דהיינו, הסיכוי של פרט להשתייך לרבעון ההופכי לזה של הוריו מלמד כי 13% מהצאצאים להורים ברבעון התחתון משתייכים לרבעון ההכנסה העליון. מנגד, 15% מהצאצאים להורים ברבעון העליון נמצאים ברבעון התחתון.

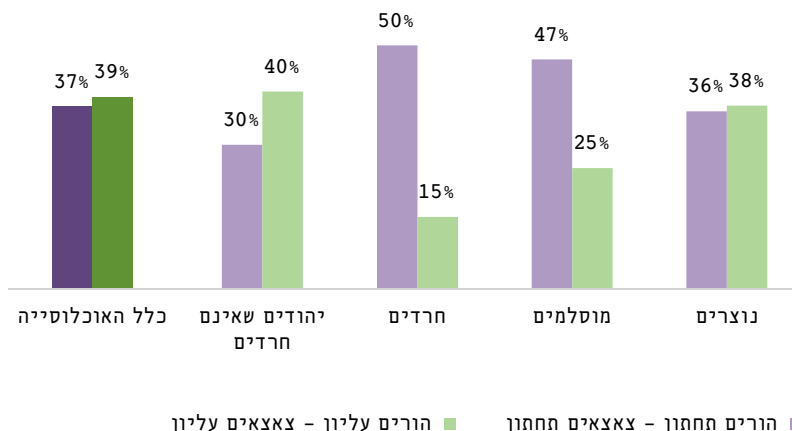
הסתכלות על הקבוצות השונות מלמדת כי גם חרדים שנולדו להורים בעלי הכנסות גבוהות הם במצב גרוע יותר בשוק העבודה ביחס לקבוצות אחרות, כאשר 35% מהצאצאים החרדים להורים ברבעון העליון משתייכים לרבעון התחתון. שיעור זה הוא גבוה באופן משמעותי משאר קבוצות האוכלוסייה, כשהוא עומד על 21% בקרב ערבים מוסלמים,

(גברים ונשים). לצורך השוואה נכונה ל-OECD, מוצגים להלן בלוח 9 הן הסיכוי להישאר בעשירון העליון או התחתון ביחס לדירוג הכנסת האב בלבד (בדומה למחקר ה-OECD) וביחס להכנסת משק הבית (אוחה ננתח בפירוט לפי אוכלוסיות בפרק זה).

15% בקרב יהודים שאינם חרדים ו-13% אצל ערבים נוצרים. ממצא זה מצביע על כך שמשפחות אמידות יחסית בקרב החרדים אינן נוטות לכוון את ילדיהן לרכוש השכלה המשפרת את כושר השתכרותם.

תרשים 6

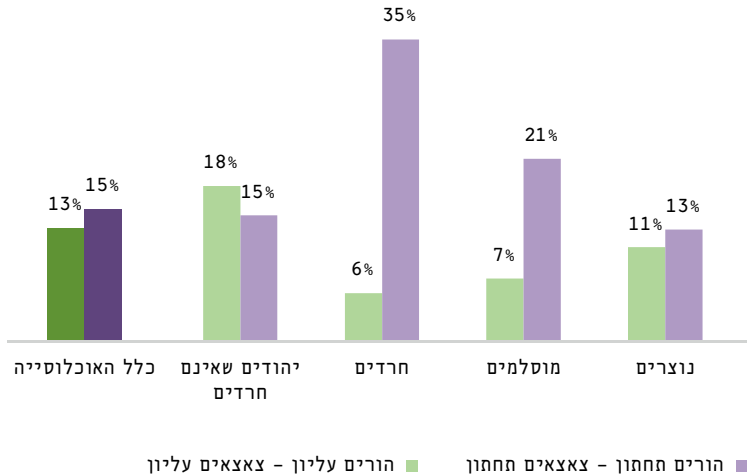
הסיכוי לקבלת דירוג זהה לזה של ההורים, ביחס להכנסת משק בית (הגדרה שונה משל ה-OECD, ראו הערה 32)

עוד מלמדים הנתונים כי 6% מהחרדים להורים ברבעון התחתון מצליחים להגיע לרבעון העליון, שיעור הדומה לזה של ערבים מוסלמים (7%) ונמוך משמעותית לעומת היהודים הלא-חרדים (18%). בקרב ערבים נוצרים שיעור זה הוא מעט יותר גבוה (11%).

ממצאים אלה מלמדים שהמוביליות כלפי מעלה בשוק העבודה בקרב יהודים שאינם חרדים גבוהה באופן משמעותי מזו של האוכלוסייה החרדית והאוכלוסייה הערבית המוסלמית - אוכלוסיות שבהן המוביליות כלפי מעלה נמוכה במיוחד.

תרשים 7
סיכוי הצאצאים להשתייך לרבעונים הפוכים מהוריהם
בקרב הרבעון התחתון והעליון

ניתוח לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה

לאחר שבחנו את הקיבעון והניידות בין רבעוני הכנסה בקבוצות אוכלוסייה שונות, נרחיב ניתוח זה גם לסיכויים המקבילים של נשים וגברים בקבוצות שונות. ניתוח זה עלינו לסייג במספר דרכים. ראשית, חשוב לזכור כי אנו בודקים את ההצלחה של הצאצא (במונחי דירוג הכנסה) ביחס להכנסות של כל שאר דור הצאצאים, ברמת הפרט. בדור ההורים, לעומת זאת, אנחנו בודקים את דירוג ההכנסה של משק הבית, קרי, את דירוג סכום ההכנסות של האב והאם יחד. משמעות הדבר היא כי בחלק מהמקרים נראה כי נשים הצליחו פחות בשוק העבודה מהוריהן, אך לא בהכרח יותר מאמותיהן, או מנשים אחרות בשוק העבודה. כתוצאה מכך השוואה של סיכויי ההצלחה בשוק העבודה (במונחי דירוג הכנסה) של גברים לאלו של נשים תופסת בעיקר את הפערים בין גברים ונשים בשוק העבודה, ורק בחלק קטן את המגמות בהורשת הצלחה בשוק העבודה מההורים לצאצאים. עם זאת, השוואה של נשים מקבוצה אחת לנשים בקבוצה אחרת (ובאותו האופן לגברים)

תאפשר לנו לבחון באיזו מידה קבוצות אוכלוסייה שונות מצליחות לשפר את מעמדן אחת ביחס לשנייה, ובכך ההשוואה תמפה את אופי הפערים בשוק העבודה במקומות שונים בהתפלגות ההכנסות.

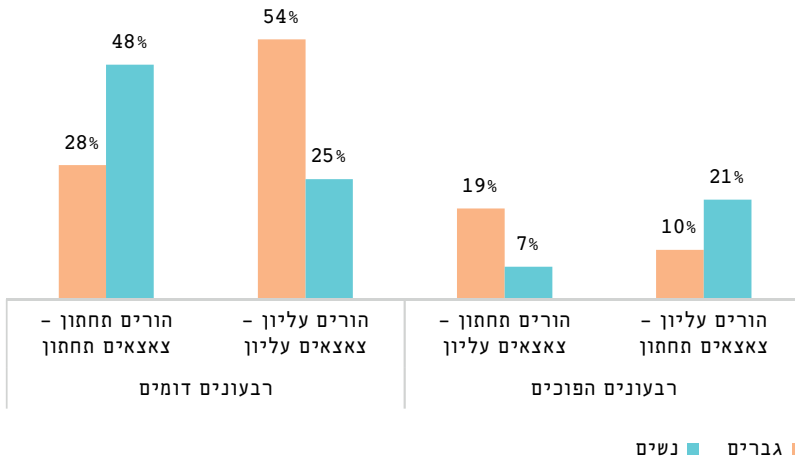
שנית, עלינו להזכיר כי הניתוח רלוונטי לאנשים עובדים. לכן, יש להבין כי הקיבעון והניידות המתוארים נוגעים למצב בתוך שוק העבודה, ולא לעצם הנטייה להשתייך לשוק העבודה. תזכורת זו חשובה כפליים בעת ניתוח של שינוי מצבן של נשים, כיוון ששיעורי התעסוקה שלהן הם נמוכים יותר. לניתוח של הנטייה להשתייך לשוק העבודה בקרב גברים ונשים בקבוצות שונות ובין הדורות, ראו את פרק התעסוקה.

תחת הסייגים הללו, ניתן לראות בניתוח של הקבעון והניידות של כלל האוכלוסייה בישראל לפי מגדר (תרשים 8) כי גברים מצליחים להישאר ברבעון העליון בשיעורים גבוהים בהרבה מנשים, וכי ניתן לזהות מלכודת עוני מסוימת בקרב נשים, שכלל הנראה נובעת משיעורים גבוהים של תעסוקה חלקית (ראו נספח 3 לפירוט שעות העבודה הממוצעות לגברים ונשים), ומעבודה בענפים בשכר נמוך.³² 48% מתוך הנשים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארות אף הן ברבעון התחתון, לעומת 28% בקרב מהגברים. באשר לצאצאים שהוריהם ברבעון העליון – רק רבע מהנשים נשארות ברבעון העליון בדומה להוריהן, בהשוואה ל-54% אצל הגברים.

ניתוח של "רבעונים הפוכים" מלמד כי 7% מהנשים שהוריהן ברבעון התחתון משתייכות לרבעון העליון, בהשוואה ל-19% בקרב הגברים. לעומת זאת, 21% מהנשים שהוריהן ברבעון העליון הן ברבעון התחתון כשאצל הגברים שיעור זה עומד על 10%. במילים אחרות, הפערים בין גברים ונשים בשוק העבודה מתבטאים גם בדינמיקת המוביליות החברתית הנמדדת של הקיבעון והניידות ברבעוני הכנסה במעבר הדורי.

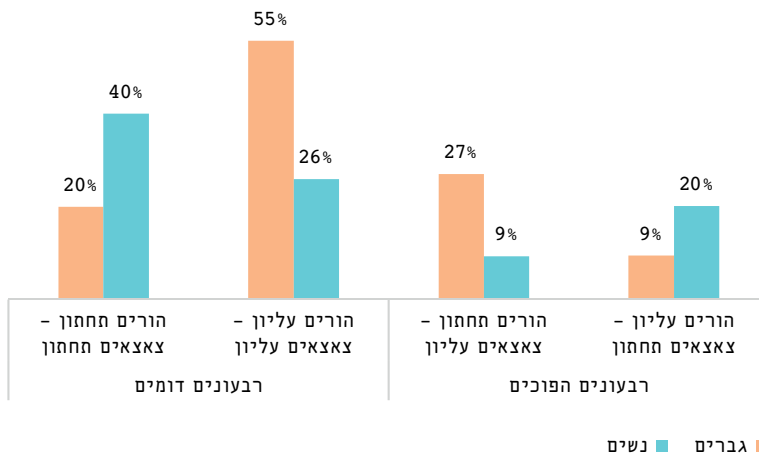
32 חשוב לציין כי הנתונים המנהליים לא משקפים את הפערים בשעות העבודה בין נשים וגברים, ולכן סביר כי חלק מפערי השכר בין נשים וגברים שמצאנו נובעים מהשיעור הגבוה יחסית של נשים שעובדות במשרה חלקית ובשעות עבודה מצומצמות יותר. מכאן צריך להיזהר מלפרש את המוביליות הנמוכה שעולה מהניתוח כתוצאה של אפליה ישירה בשוק העבודה. הדס פוקס למשל מצאה כי כ-57% מפערי השכר בין גברים ונשים מוסבר על ידי שעות העבודה, ו-14% נוספים על ידי משלח יד וענף עבודה. מכאן שמלכודת העוני שאנחנו מזהים ביחס להכנסת נשים מעבודה לא בהכרח נובעת מאפליה בשכר: פוקס, הדס, "פערים מגדריים בשוק העבודה: שכר וקיטוב תעסוקתי", מכון טאוב (2016).

תרשים 8 מוביליות לפי מגדר בקרב כלל האוכלוסייה

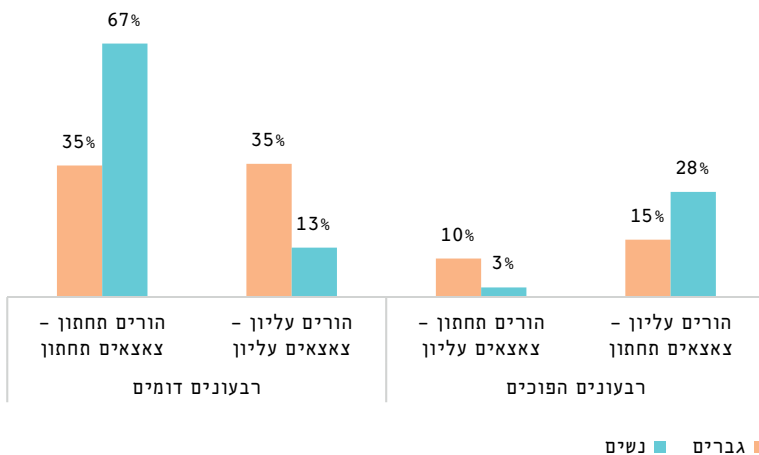

תרשים 9 מוביליות לפי מגדר - יהודים שאינם חרדים

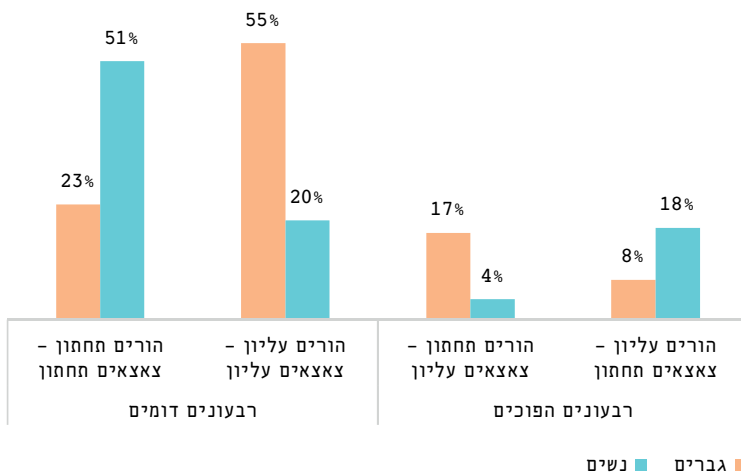
מוביליות לפי מין - חרדים

מוביליות לפי מגדר - ערבים מוסלמים

מוביליות לפי מגדר - ערבים נוצרים

אם כן, עולה מהניתוח כי הפערים בין גברים ונשים בשוק העבודה משתקפים גם בנטייה של צאצאים להצליח בשוק העבודה יותר (או פחות) מהוריהם. בפירוק לקבוצות אוכלוסייה (תרשים 9), עולה כי גברים יהודים שאינם חרדים שומרים על מעמדם ברבעון העליון יותר מגברים מקבוצות אחרות, ואילו גברים חרדים נוטים להישאר ברבעון התחתון יותר מגברים אחרים. מכל הקבוצות, מלכודת העוני החריפה ביותר באוכלוסייה היא זו שמאפיינת נשים מוסלמיות (וחמור מכך – זאת ביחס לנשים עובדות), אך כי באופן כללי נשים נוטות להישאר ברבעון התחתון יותר מגברים, בכל קבוצות האוכלוסייה. מהשוואה לסקרי כוח אדם ולמחקר קודם בתחום, עולה כי פערים אלו מוסברים לפחות חלקית על ידי היקף המשרה ותחומי העבודה של גברים ונשים.

לסיכום, הניתוח על פי מגדר מצביע ככלל על כך שסיכוייהן של נשים לשמר את ההכנסה הגבוהה יותר של הוריהן נמוכים ביחס לאלה של גברים, וסיכוייהן לעלות במדרג מהכנסה נמוכה של ההורים לרמות הכנסה גבוהות יחסית, נמוכים מאוד ביחס לאלה של הגברים. כמו כן סיכוייהן להישאר ברמת ההכנסה הנמוכה של הוריהן גבוהים מאוד (כמעט מחצית בכלל האוכלוסייה, לעומת 28% בקרב הגברים). פערים אלו בין גברים ונשים גדולים במיוחד בקרב קבוצות המיעוט. חשוב להדגיש שהתוצאות הללו משקפות לא רק את הקשר בין הכנסת ההורים הצאצאים, אלא גם את העובדה ששכרן של נשים נוטה להיות נמוך יותר, בגלל שעות עבודה פחותות, וכן תעסוקה במשלחי יד ובענפים המאפיינים בשכר נמוך יחסית. (בלוח 16 להלן ניתן לראות כי גם כשמפקחים על רמת ההשכלה (אך לא על שעות עבודה שעליהן אינו לנו נתונים), דירוג שכרן של נשים נמוך ב-14.4 נקודות האחוז בממוצע מזה של גברים, וגם התשוואה להשכלתן, עבור רוב קבוצות ההשכלה נמוכה מזו שמקבלים גברים.

ב - ניתוח האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית

האוכלוסייה היהודית ללא חרדים מהווה 78% מכלל בעלי הכנסה חיובית במדגם. בחלק זה נסקור את המוביליות החברתית בקרב ארבע קבוצות אתניות המרכיבות את האוכלוסייה הזו, המוגדרות לפי מוצא רוב הסבים של הצאצאים:³³ מזרחים³⁴ (40% מהאוכלוסייה

33 ראו נספח 1 לפירוט על שיטת חלוקת הפרטים לקבוצות אתניות.

34 יוצאי מדינות אסיה ואפריקה (מלבד דרום אפריקה). נציין כי לא ניתחנו באופן פרטני את אוכלוסיית יוצאי אתיופיה, אלא הכללנו אותם בתוך קבוצת יוצאי אפריקה ואסיה. זאת משום שגיל האב בקרב חלק ניכר מיוצאי אתיופיה בתקופת הסקירה היה מעל לגיל 60 (כ-75%), וניתוח פרטני

היהודית הלא-חרדית) אשכנזים³⁵ (20% מהאוכלוסייה) יוצאי ברית המועצות, (15% מהאוכלוסייה) וצאצאים לזוגות "מעורבים" (24% מהאוכלוסייה).³⁶ חלוקה זו הינה ייחודית במחקר כיוון שהיא מסווגת את מוצא הפרט הן לפי מוצא האב והן לפי מוצא האם, וזאת גם עבור ילידי הארץ שמוצא הוריהם וסביהם היה מחוץ לארץ. משכך, היא מאפשרת להימנע מהנחה כי מוצא האב הוא שקובע את שיוכו הסוציולוגי של הפרט, ולתת בסיס עובדתי לדיון על פערים כלכליים ובין-דוריים בין קבוצות מוצא שונות בחברה היהודית הלא-חרדית.

לוח 10 התפלגות האוכלוסייה היהודית (ללא חרדים) בקרב בעלי הכנסה חיובית

גודל אוכלוסייה	% מתוך האוכלוסייה	
		יהודים (ללא חרדים)
136,054	40%	מזרחים
82,193	24%	מוצא "מעורב"
68,195	20%	אשכנזים
49,658	15%	יוצאי בריה"מ
336,100	100%	סה"כ

הערה: ההורים בקבוצת "צאצאים לזוגות מעורבים" משתייכים לקבוצות האתניות האחרות, כאשר כל הורה משויך לקבוצה אתנית אחרת.

למרות הדמיון היחסי בין הקבוצות היהודיות הלא-חרדיות, קיימים ביניהן הבדלים, ואלו רלוונטיים במיוחד לדיון הציבורי במוביליות בין-דורית. לכן, הנתונים שיוצגו בחלק זה יהיו מוגבלים לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, כאשר התפלגות ההכנסות היא ביחס לאוכלוסייה הכללית בישראל.

של יוצאי אתיופיה בקבוצה המצומצמת יותר לא הוביל לחוצאות מובהקות (כשמדובר בקבוצה של כאלפיים איש).

35 יוצאי מדינות אמריקה-אירופה, אוקיינייה ודרום אפריקה.

36 כולל "צברים", פרטים שרוב סביהם הם ילידי הארץ.

מוביליות על פי שיטת דירוג ההכנסות - Rank-Rank

לוח 9 מלמד על מצב כלכלי טוב מאוד (כמעט באופן בלעדי) בקרב האשכנזים בדור ההורים, כאשר העשירון הממוצע בקרב מזרחים ויוצאי ברית המועצות בדור ההורים מעט מתחת לממוצע כלל האוכלוסייה. כפי שתיארנו בפרק הקודם, האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית התקרבה לממוצע האוכלוסייה כאשר ניתוח לפי הקבוצות מלמד על ירידה של האשכנזים בכ־1.2 עשירונים, ועלייה בקרב יוצאי ברית המועצות בכ־0.9 עשירונים ושל מזרחים בכ־0.3 (קבוצות ש"עברו" את ממוצע ההכנסות הכללי בישראל בדור הצאצאים).

לוח 11

עשירון ממוצע לפי קבוצות יהודיות שאינן־חרדיות בקרב הורים וצאצאים

פער	צאצאים	הורים	
			אוכלוסייה יהודית ללא חרדים
0.9	5.8	4.9	יוצאי ברה"מ
0.3	5.6	5.3	מזרחים
-0.7	6.0	6.7	מוצא "מעורב"
-1.2	6.3	7.5	אשכנזים

הערה: במקרה של שוויון מוחלט, עשירון ההכנסה בקרב כלל הקבוצות היה עומד על 5.5. הימצאות מעל (/ מתחת) ל-5.5 מלמדת על ייצוג יתר בעשירונים העליונים (/ התחתונים).

בדיקה של עשירון ההכנסה הממוצע של צאצאי הקבוצות היהודיות הלא־חרדיות לפי עשירוני הכנסה נבחרים של הוריהם (ראו לוח 11), עולות מספר מסקנות מעניינות. ראשית, עולה כי ככלל, הכנסתן של כלל הקבוצות היהודיות הוא טוב ונמצא גבוה מהממוצע, כאשר האשכנזים "מובילים" ואחריהם יהודים ממוצא מעורב, יוצאי ברית המועצות לשעבר ולבסוף המזרחים שממוצע הכנסתם דומה לממוצע בכלל האוכלוסייה. הפער בין קבוצות האשכנזים וקבוצת המזרחים עמד בדור ההורים בממוצע על 22 עשירוני הכנסה. וירד בדור הצאצאים לפחות מעשירון אחד.

שנית, עולה כי הכנסת הצאצאים מתואמת עם מוצאם גם בהינתן עשירון ההכנסה של הוריהם, אף כי גם פערים אלו מצומצמים יחסית: בעוד שצאצאי העשירון התחתון שייכים בממוצע לעשירון ה־4.8 (לוח 12), צאצאים אשכנזים מעשירון זה שייכים בממוצע

לעשירון ה־5.3. כלומר, צאצאים לאשכנזים העניים ביותר הצליחו לשפר את מצבם יותר מהצאצאים בקבוצות אחרות, משמע שהמוביליות שלהם כלפי מעלה הייתה חזקה יותר מאשר של הקבוצות האחרות.

לעומת זאת, באשר למוביליות כלפי מטה של צאצאים להורים בעלי הכנסה גבוהה, בכל הקבוצות, צאצאים להורים מהעשירון העליון ירדו בממוצע לעשירון ה־6.8 ו־6.9 למעט עולי ברית המועצות.

בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר, התמונה מורכבת: בעוד שילדי המשפחות המבוססות שמרו על מעמדם יותר מאשר בקבוצות האחרות, הצאצאים לעולים עניים התקשו להיחלץ ממצבם – ילדי העשירונים התחתונים מיוצאי ברית המועצות עלו רק במעט מהממוצע בקרב היהודים שאינם חרדים, ואילו ילדי העשירון החמישי ומעלה שימרו בדור הצאצאים את מעמדם בעשירונים הגבוהים, יותר מכל קבוצה יהודית לא חרדית אחרת. ילדי העשירון העליון בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר הגיע בממוצע לעשירון ה־7.3 (כחצי עשירון מעל ממוצע ילדי העשירון ה־10 בקבוצות האחרות), נתון המשקף יכולת גבוהה מאוד לשימור מצבם בשוק העבודה בין דור ההורים והצאצאים, ומתיישב עם חלק מהמחקרים האחרים שמצאו שיפור משמעותי במצבם הכלכלי של ילדי מהגרים לעומת הוריהם. הסבר המתאים במיוחד לדפוס זה הוצע על ידי הלר (2020) הסבור כי קשיי העלייה מובילים להישגים נמוכים יותר של צאצאי העולים בקרב משפחות עניות, אך לא בקרב משפחות אמידות.

בקרב היהודים ממוצא מעורב ניכר כי דור הצאצאים דומה מאוד לממוצע היהודים הלא־חרדים, מעט נמוך יותר מהממוצע בעשירונים הגבוהים ביותר, ובסך הכול במצב מעט טוב יותר מממוצע היהודים הלא־חרדים. נראה כי ילדי נישואים בין קבוצות הם ברמת הכנסה קרובה לממוצע של שאר היהודים הלא־חרדים.

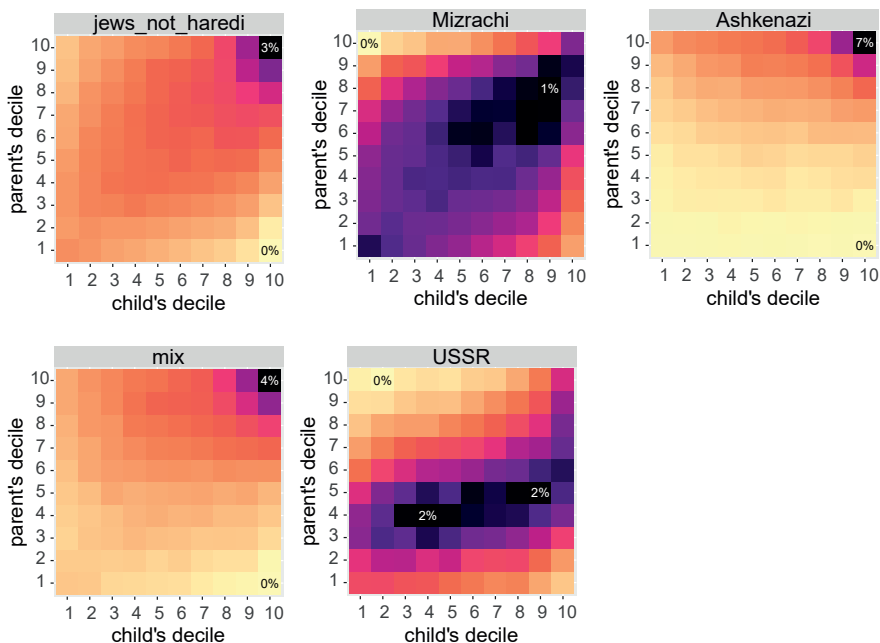
לוח 12
ממוצע עשירון צאצאים לפי עשירוני הורים נבחרים,
לפי קבוצות יהודיות (לא חרדים)

יהודים שאינם חרדים - סה"כ	אשכנזים	מוצא מעורב	יוצאי ברה"מ לשעבר	מזרחים	
					עשירון הכנסה הורים
4.8	5.3	4.9	4.7	4.7	1
5.4	5.8	5.6	5.5	5.3	4
6.0	6.1	6.0	6.4	5.8	7
6.9	6.9	6.8	7.3	6.9	10
5.9	6.3	6.0	5.8	5.6	עשירון ממוצע

בבחינה של כלל התפלגות ההכנסות של היהודים שאינם חרדים (תרשים 10) עולה כי צאצאים למוצא מעורב או אשכנזי נוטים להתרכז בעשירון העליון, הן בדור הילדים והן הצאצאים (7% מהאשכנזים ו-4% מהיהודים ממוצא מעורב נולדו לעשירון זה ונשארו בו), כי מזרחים מפוזרים באופן שוויוני יחסית בכל התפלגות ההכנסות, עם ריכוז גבוה מעט יותר בעשירונים הגבוהים בדור הילדים, וייצוג חסר קל בעשירון העליון (בשני הדורות), וכי יוצאי ברית המועצות לשעבר מרוכזים בעשירונים 3 עד 5 בדור ההורים, אך מיוצגים ייצוג שוויוני יחסית (עם נטייה לעשירון 10) בדור הילדים. כלומר, נראה כי אשכנזים ויהודים ממוצא מעורב שמרו במידה מסוימת על מצב טוב יותר מקבוצות אחרות במעבר מדור הורים לדור הצאצאים, יוצאי ברית המועצות לשעבר שיפרו את מצבם באופן משמעותי, ומזרחים (שהינם רוב קבוצת היהודים הלא-חרדים) הם במצב מעט פחות טוב מזה של יהודים לא חרדים אחרים, אך עדיין נהנים משיעור גבוה של פרטים המדורגים בעשירונים הגבוהים של ההתפלגות (מה שמשקף את העובדה כי מצבם טוב יותר בממוצע מזה של קבוצות המיעוט).

תרשים 10

מפת חום (Heat map) של החפלות עשירוני הורים וצאצאים לפי קבוצות אוכלוסייה, צבע כהה יותר מעיד שיעור גבוה יותר מהאוכלוסייה בריבוע, השיעור הגבוה ביותר והנמוך ביותר (0%) מסומנים

הערות:

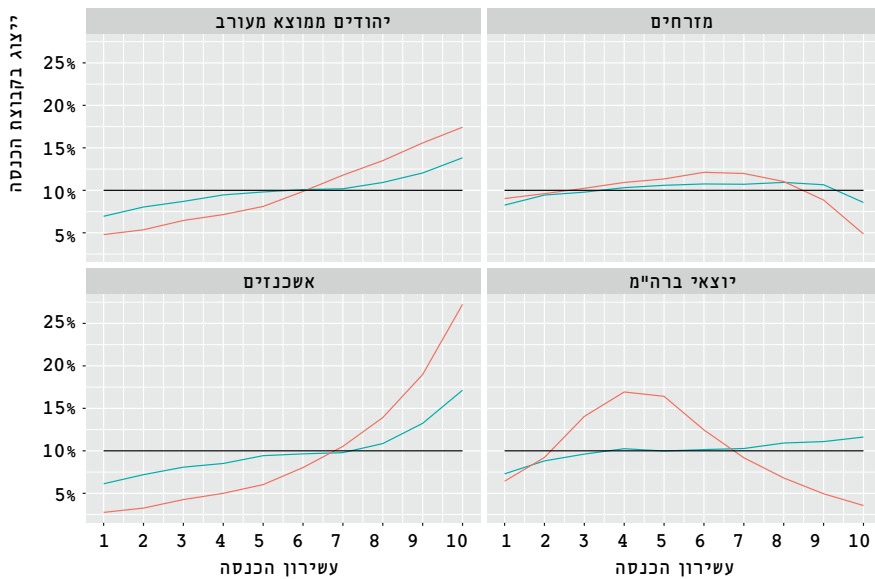
- I. מטריצת עשירוני הכנסת ההורים בציר האנכי, ועשירוני הכנסת הצאצאים בציר האופקי.
- II. בדומה למפת החום הקודמת שהוצגה, לצורך הדגשת השונות בתוך כל קבוצה, סקלה הצבעים של מפת החום כוילה מחדש עבור כל קבוצה. כך למשל בקרב כלל היהודים שאינם חרדים הצבע הכהה ביותר נשמר עבור ריכוז של 3% מהאוכלוסייה בתא מסוים, ואילו עבור מזרחים – לריכוז של 1%.

מוביליות על פי שיטת הייצוג באוכלוסייה

ניתוח ברמת הקבוצה והדור של ייצוג המגזרים באוכלוסייה היהודית ללא חרדים בקרב עשירוני ההכנסה (תרשים 10) מלמד כי אשכנזים ב"דור ההורים" השתייכו באופן לא פרופורציונלי לעשירוני הגבוהים, כאשר מזרחים השתייכו יותר לעשירוני הבינוניים, ויוצאי ברית המועצות לעשירוני הבינוניים/נמוכים.

כאמור, ממצאי "דור הצאצאים" מלמדים על הצטמצמות משמעותית בפערים בין המגזרים השונים בתוך האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, והתקרבות הקבוצות אחת לשנייה בייצוג בעשירוני ההכנסה. עם זאת, אשכנזים והצאצאים ממוצא מעורב עדיין נהנים מייצוג יתר בעשירוני הגבוהים, בניגוד למזרחים שפחות מיוצגים בעשירונים אלה. ניתוח של "דור הצאצאים" בקרב יוצאי ברית המועצות מלמד על ייצוג כמעט שוויוני בקרב כל עשירוני ההכנסה, למעט ייצוג מעט גבוה יותר בעשירוני העליונים. ונמוך בעשירוני התחתונים.

11 תרשים התפלגות יהודים שאינם חרדים בקרב עשירוני הכנסה

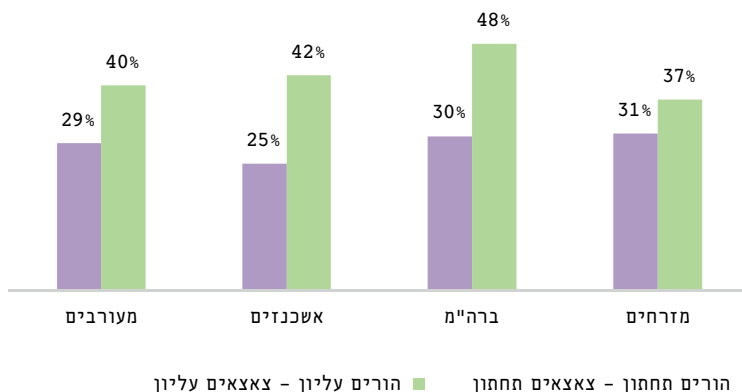
— דור הצאצאים — דור ההורים

מוביליות על פי שיטת קיבעון וניידות בשוק העבודה - ניתוח בין־דורי בקרב רבעוני הכנסה נבחרים

בדומה לניתוח של קיבעון וניידות בקרב כלל האוכלוסייה, נתייחס לארבע סוגיות עיקריות הקשורות לקיבעון או ניידות של פרטים בהינתן ביצועי הוריהם בשוק העבודה.

הממצאים מעידים על סיכוי של כ־30% בקרב רוב הקבוצות להישאר ברבעון התחתון, כאשר שיעור זה עומד על 25% בקרב האשכנזים. מאידך, יוצאי ברית המועצות ברבעון העליון מצליחים "להוריש" את מצבם לילדיהם במידה רבה יותר מבשאר הקבוצות (48%), לעומת 42% בקרב האשכנזים, 40% בקרב צאצאים לזוגות מעורבים ו־37% בקרב מזרחים).

תרשים 12
סיכוי הצאצאים להשתייך לרבעוני הוריהם - האוכלוסייה היהודית
בקרב הרבעון התחתון והעליון

מבט על הפרטים שמצליחים להעפיל לרבעון ההכנסה הגבוה בהינתן להורים ברבעון התחתון מלמד על יתרון בקרב הצאצאים האשכנזים (24%) בהשוואה לצאצאים לזוגות מעורבים (20%) למזרחים ויוצאי ברית המועצות (17%). באשר לצאצאים שהדרדרו לרבעון התחתון שהוריהם ברבעון העליון, ניתן לראות שהשיעור הינו דומה בקרב אשכנזים,

מזרחים וצאצאים לזוגות מעורבים (כ־15%) כאשר יוצאי ברית המועצות עם השיעור הנמוך מבין הקבוצות (12%).

13 חרשים

סיכוי הצאצאים להשתייך לרבעונים הפוכים מהוריהם - אוכלוסייה יהודית בקרב הרבעון התחתון והעליון

4. תרומת ההון אנושי למוביליות החברתית

ערוץ מרכזי שדרכו משפיעה הכנסת/שכר ההורים על זו של הצאצאים היא ערוץ ההון האנושי. הכנסת ההורים מגלמת תשואה להון האנושי שלהם, ורמת ההון האנושי וההכנסה משפיעות הן ישירות והן בעקיפין – דרך סביבת המגורים, ואיכות בית הספר, והיכולת להעניק שיעורים פרטיים והעשרה, על ההון האנושי של הצאצאים, אשר מצידו משפיע על שכרם. Cholli and Durlauf (2022) סוקרים את המנגנונים הנדונים בספרות דרכם משפיעה הכנסת ההורים על השכלת הצאצאים ובראשם באמצעות ההשפעה הישירה של תכונות ההורים, ובאמצעות ההשקעה בהון האנושי של הצאצאים. במחקר זה, אנחנו בוחנים את תפקיד ההון האנושי במוביליות הבין־דורית באמצעות סוג ההשכלה שרכש הצאצא (אם בכלל) לפי חלוקה 10 קבוצות המתוארות בלוח 13 שלהלן,

הממצאים בלוח מעידים על קשר חזק בין רמת ההשכלה לבין ההשתייכות לעשירון ההכנסה. בהשוואה לשאר האוכלוסייה, בוגרי מקצועות STEM משתייכים לעשירונים הגבוהים ביותר (הן בקרב בוגרי אוניברסיטאות והן בוגרי מכללות), ואחריהם מקצועות המצריכים ציון פסיכומטרי גבוה, ("מקצועות נבחרים") ושאר מקצועות הלימוד (על הסיווג לקבוצות השכלה ראו נספח 2).

ניכר כי בוגרי הכשרות מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית) משויכים לעשירונים הגבוהים מקבוצות "שאר המקצועות" הן באוניברסיטאות והן במכללות, כאשר בתחתית הרשימה נמצאים בעלי תעודת בגרות, ומתחתיהם הכשרות מקצועיות שהן לא מה"ט. בעלי תעודה תיכונית, יסודית או ללא תעודה משויכים בממוצע לעשירוני ההכנסה הנמוכים ביותר.

לוח 13

עשירון הכנסה ממוצע של הצאצאים בהינתן קבוצת השכלה

קבוצת השכלה	עשירון ממוצע	שיעור מהאוכלוסייה
אוניברסיטה		
STEM ורפואה	7.9	6%
מקצועות נבחרים*	7.5	6%
שאר המקצועות	6.0	12%
מכללה		
STEM	8.1	3%
מקצועות נבחרים*	7.0	5%
שאר המקצועות	5.8	12%
הכשרות מקצועיות		
מה"ט	6.2	3%
שאר ההכשרות	4.6	11%
שאר התעודות		
בגרות	5.1	12%
תעודות אחרות / ללא תעודה	4.2	30%

*ראו נספח 2 המפרט על החלוקה למקצועות לימוד.

כעת נבחן את ההתפלגות של האוכלוסיות השונות לפי קבוצות ההשכלה ומגדר (לוח 14). ראשית כל, הנתונים מלמדים שבהשוואה לאוכלוסיות המיעוט (מלבד ערבים נוצרים) יהודים שאינם חרדים מיוצגים באופן ניכר בקבוצות השכלה המשויכות לעשירונים גבוהים.

גברים חרדים כמעט ולא מיוצגים בקבוצות השכלה המאופיינות בהכנסות גבוהות, כאשר 69% מהם ללא בגרות או הכשרות מעבר לתעודות תיכוניות, עוד 15% עברו הכשרות מקצועיות "אחרות" ו-8% בלבד מהגברים החרדים משויכים לקבוצות השכלה עם הכנסות גבוהות. גם בקרב נשים חרדיות הממצאים מצביעים על שיוך של רובן לקבוצות השכלה בעלי הכנסות נמוכות – 41% ללא בגרות או הכשרות אחרות, 29% שעברו הכשרות מקצועיות אחרות ו-13% שלמדו מקצועות "אחרים" במכללות. בדומה לגברים חרדים, 9% בלבד משויכות לקבוצות השכלה עם הכנסות גבוהות.

התמונה בקרב ערבים מוסלמים דומה לזו של הגברים החרדים אם כי מעט חיובית יותר, כאשר 55% הם ללא בגרות או הכשרות נוספות, 17% בעלי הכשרות מקצועיות "אחרות" ו-9% בעלי תעודות בגרות; 13% בלבד משתייכים לקבוצות השכלה עם הכנסות גבוהות. ניכר כי המצב של הנשים המוסלמיות טוב במעט מזה של הגברים, אך חשוב לציין כי

הן פחות מצויות בכוח העבודה בהשוואה לגברים המוסלמים, כך שתמונת מצב זו לא משקפת את השכלת כלל הנשים הערביות המוסלמיות, אלא את זו של הנשים העובדות.

לוח 14 התפלגות האוכלוסיות לפי קבוצות השכלה ומין

קבוצת השכלה		יהודים שאינם חרדים		חרדים		ערבים מוסלמים		ערבים נוצרים	
אוניברסיטה	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	
STEM	9%	6%	1%	1%	0%	1%	6%	4%	
פסיכומטרי גבוה	7%	8%	1%	1%	1%	1%	4%	6%	
שאר המקצועות	8%	19%	2%	4%	4%	10%	5%	18%	
מכללה									
STEM	5%	2%	1%	1%	1%	0%	3%	0%	
פסיכומטרי גבוה	6%	6%	2%	1%	1%	2%	3%	2%	
שאר המקצועות	8%	16%	5%	13%	7%	22%	9%	22%	
הכשרות מקצועיות									
מה"ט	4%	2%	1%	2%	4%	1%	7%	2%	
שאר ההכשרות	9%	8%	15%	29%	17%	13%	14%	11%	
שאר התעודות									
בגרות	13%	13%	4%	9%	9%	12%	12%	15%	
תעודות אחרות / ללא תעודה	31%	20%	69%	41%	55%	37%	38%	19%	
סה"כ חצפיות	168,580	167,520	13,273	16,359	34,075	22,752	3,755	3,545	

קעת נבחן באיזו מידה ההון האנושי מהווה ערוץ מרכזי בקשר בין הכנסות ההורים וילדיהם בקרב הקבוצות השונות.

בלוח 15 אנו מציגים את התוצאות של שלוש רגרסיות³⁷ – בראשונה חישוב של המתאם הגולמי בין אחוזון הכנסה של הורים וצאצאים ללא בקורות נוספות, שעומד על 0.28 (כלומר, עלייה באחוזון הכנסה בקרב ההורים מתואמת עם עלייה של 0.28 אחוזוני הכנסה בקרב הצאצאים), אומדן בינוני או אף גבוה בהשוואה בינלאומית, קרי, כזה המעיד על מוביליות בין-דורית נמוכה.³⁸

37 לפירוט מלא של הרגרסיות, כולל תוצאות הספטיפיקציות לקבוצות אוכלוסייה שונות, ראו נספח ב.
38 להשוואה בינלאומית מפורטת, ראו תרשים 2. לפירוט על המתודולוגיה של מחקרי ההשוואה, ונספח 5.

ברגרסיה השנייה שבוצעה עבור כלל האוכלוסייה ועבור כל קבוצה בנפרד, הוספנו משתני בקרה דמוגרפיים – מגדר ובקרה גאוגרפית ברמת המחוז. ברמת כלל האוכלוסייה הוספת משתני רקע הורידה בכ־1.5 נקודות אחוז את המתאם בין אחוזון הכנסת ההורה והצאצא.

ברגרסיה השלישית שגם היא בוצעה עבור כל האוכלוסייה ועבור כל קבוצה בנפרד, הוספנו למשתני הבקרה משתנה שנועד לזהות את השפעת ההון האנושי של הצאצא. משתנה זה מורכב מקבוצות ההשכלה המפורטות לעיל, והוא מסביר שיעור גבוה במיוחד מהמתאם בקרב יהודים שאינם חרדים (67%), שיעור נמוך יותר בקרב ערבים מוסלמים (56%) ונוצרים (60%) ואילו בקרב חרדים הוא מסביר פחות מחצי מהקשר (39%) (ראו תרשים 15). ממצאים אלו מעלים כי השכלה משחקת תפקיד מרכזי יותר ב"הורשת" המצב בשוק העבודה בקרב יהודים שאינם חרדים, ותפקיד קטן יותר בקרב האוכלוסייה הערבית, ותפקיד משני בקרב החרדים.

לוח 15

אומדן תרומת ההון האנושי לקשר הבין־דורי בשיוך לאחוזוני ההכנסה

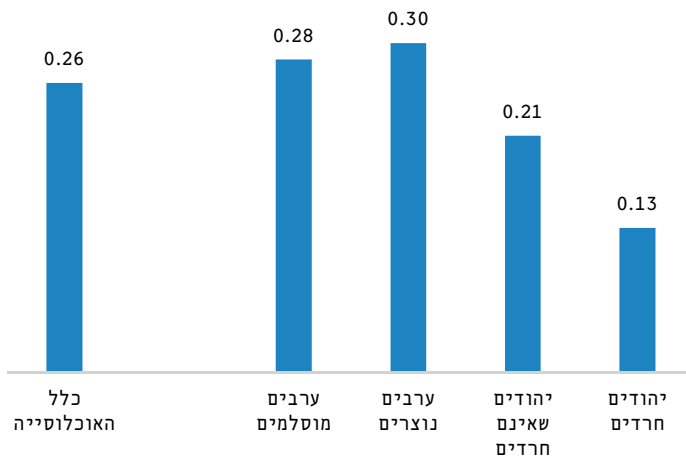
חלק ההשכלה מהקשר הבין־דורי בהכנסה משכר	III	II	I	אומדן תרומת הון אנושי – כל קבוצה בנפרד (אחוזוני הכנסה לפי כלל התפלגות השכר) משתנה מוסבר – אחוזון הכנסה משכר של הצאצא	
62%	0.0988	0.262	0.277	כלל האוכלוסייה	מקדם משתנה
67%	0.0701	0.214	0.212	יהודים שאינם חרדים	מסביר – אחוזון
39%	0.0799	0.131	0.142	חרדים	הכנסה משכר של ההורים
56%	0.124	0.283	0.178	ערבים מוסלמים	
60%	0.118	0.298	0.257	ערבים נוצרים	
	יש	יש	אין	בקרה על גאוגרפיה ומגדר ³⁹	
	יש	אין	אין	בקרה על השכלת הצאצא ⁴⁰	

הערה: כל תא מציג את המתאם בין אחוזון ההורים לאחוזון הצאצאים מתוך רגרסיה נפרדת, לרגרסיה המלאה ראו נספח 4.

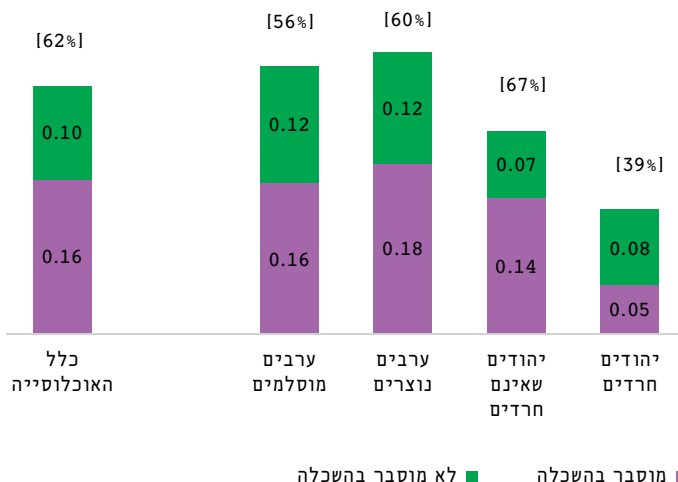
39 כולל מחוז מגורי צאצא ומגדר צאצא.

40 כולל אינטראקציה בין מגדר ורמת השכלה מפורטת.

תרשים 14
מתאם דירוג הכנסה לפי קבוצות (בבקרה על גאוגרפיה ומגדר)

תרשים 15
מתאם דירוג הכנסה לפי קבוצות (בבקרה על גאוגרפיה ומגדר) - תפקיד ההשכלה [בסוגריים השיעור מהמתאם שהשכלה מסבירה]

לוח 16 מתאר את הפערים באחוזוני ההכנסה בין קבוצות האוכלוסייה בבקרה על משתני הרקע של הפרטים. הממצאים מלמדים כי גם בבקרה על רמת ההשכלה (בחלוקה לפי מגדר), על אחוזון ההכנסה של ההורים, וכן על אזור המגורים, עדיין קיים "קנס" בהשתייכות לקבוצות אוכלוסייה שונות, לעומת "השתייכות" לאוכלוסיית יהודים שאינם חרדים, כאשר ערבים מוסלמים "נקנסים" בכ־10 אחוזוני הכנסה, חרדים בכ־9 אחוזונים וערבים נוצרים בכ־4 אחוזונים. כמו כן, הרגרסיה מתארת את ההשפעה המשמעותית של סוגי התואר וההשכלה השונים על השיוך לאחוזוני ההכנסה.

לוח 16

ניתוח אמפירי - השפעה של שיוך לקבוצת אוכלוסייה וכן ההון האנושי על אחוזון ההכנסה של צאצאים

משתנה תלוי - אחוזון הכנסה של הצאצאים	
בהשוואה ליהודים שאינם חרדים	
חרדים	-8.6
ערבים מוסלמים	-10.3
ערבים נוצרים	-4.3
בהשוואה לגברים בעלי תואר STEM באוניברסיטה	
גברים	0.5
אוניברסיטה - פסיכומטרי גבוה	-2.0
מכללה - פסיכומטרי גבוה	-6.8
אוניברסיטה - שאר המקצועות	-11.2
מכללה - שאר המקצועות	-14.5
הכשרות מה"ט	-12.5
שאר הכשרות המקצועיות	-23.8
בגרות	-20.6
תעודות אחרות / ללא תעודה	-30.5
בהשוואה לגברים	
נשים	-14.4
בהשוואה לתואר המקביל בקרב גברים	
אוניברסיטה - STEM	0.0

*0.0	מכללה - STEM	נשים	
*0.0	אוניברסיטה - פסיכומטרי גבוה		
-0.9	מכללה - פסיכומטרי גבוה		
-3.2	אוניברסיטה - שאר המקצועות		
*0.0	מכללה - שאר המקצועות		
-7.8	הכשרות מה"ט		
-7.2	שאר הכשרות המקצועיות		
-6.8	בגרות		
-5.2	תעודות אחרות / ללא תעודה		
78.1	יהודים לא-חרדים, גברים, אוניברסיטה - STEM		חותך
429,859			תצפיות
0.32		R2	

*ללא מובהקות סטטיסטית

הערה: בבקרה על אחוזון ההכנסה של ההורים ואזור המגורים או מסיקים מהמצאים בפרק זה שההון האנושי מהווה מרכיב חשוב בהסבר של המתאם בין הכנסת ההורים וצאצאיהם בקרב האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית, כאשר מרכיב זה משחק תפקיד קטן יותר בקרב האוכלוסייה הערבית וקטן עוד יותר בקרב החרדים. ממצא זה מחזק את ההשערה כי קיימים חסמים משמעותיים לגישה של קבוצות מיעוט להשכלה איכותית, בין אם חיצוניים או כאלו הקשורים במוסכמות החברתיות בתוך הקבוצה.

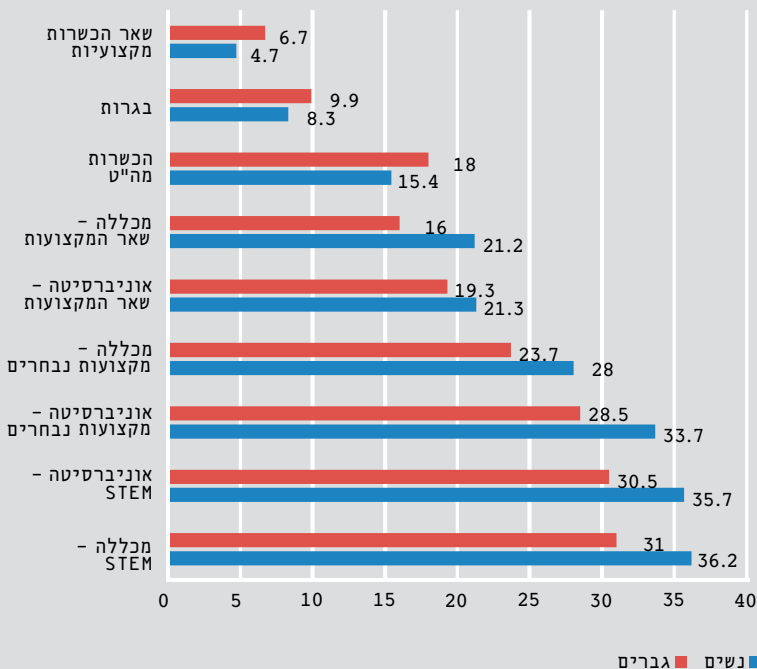
בנוסף אנו מזהים שגם בבקרה על משתני הרקע הדמוגרפים וכן משתני ההון האנושי, עדיין קיים "קנס" בהשתייכות לקבוצות האוכלוסייה השונות. פער זה עשוי לנבוע מאפליה בשוק העבודה אך גם מפערים באיכות ההשכלה שאינם באים לידי ביטוי באופן מלא בנתוני ההשכלה בהם השתמשנו, למרות הפירוט הרב יחסית, ומגורמים שלא נבדקו במחקר זה, כגון התפלגות לפי ענפי כלכלה, השפעת השירות הצבאי וחלקיות משרה.

דירוג הכנסה לפי תחום לימוד הבדלים נאמדים בדירוג הכנסות עבור קבוצות השכלה שונות

אף שבמחקר זה ההון האנושי מהווה קודם כל משתנה בקרה על הקשר בין הכנסות הורים וצאצאיהם, ניתן להסתכל עליהם גם כמשתנה תוצאה בעל חשיבות בפני עצמו. ניתוח זה יובא להלן, והוא במידה מייצג במידה מסוימת את משוואת ההשכלה במודל. קרי, כי קיים קשר חזק בין רמת ההשכלה של הפרט ודירוג הכנסתו. על בסיס הרגרסיה המפורטת בנספח 4, חישבנו את הפער הצפוי במאיוני דירוג הכנסה בין מי שמחזיק ברמת השכלה נתונה ומי שחסר השכלה כלל. דירוג הבסיס (של חסרי השכלה) הינו המאיון ה-28 לנשים, והמאיון ה-48 לגברים.

תרשים 16

הבדל נאמד באחוזוני הכנסה ביחס לחסרי כל השכלה, בבקרה על
גאוגרפיה, הכנסת הורים וקבוצת אוכלוסייה

יש להיזהר מלפרש תוצאות אלו בתור אומדן לתשואה להשכלה, כיוון שהן הופקו ללא בקרה על הכישורים האישיים של הפרט, אך מאחר והתוצאה התקבלה לאחר בקרה על דירוג ההכנסה של ההורים, קבוצת אוכלוסייה, ומקום מגורים, מדובר באומדן נקי יותר של התשואה ביחס לממוצע דירוג ההכנסה של בעלי רמת ההשכלה ללא בקרות (כפי שהוצגו בלוח 15). נוסף על כך, חשוב לזכור כי האפקט הנאמד עשוי להצביע על איתות על איכות בוגר התואר הרלוונטי, ולא רק על רכישת כישורים בתואר עצמו.

תחת סייגים אלו, כפי שניתן לראות בתרשים, רוב קבוצות ההשכלה מזוהות עם עלייה גדולה יותר בדירוג הכנסה של נשים ביחס לעלייה המקבילה אצל גברים. הסיבה לכך היא כי נשים ללא כל השכלה סובלות בממוצע מדירוג שכר נמוך באופן חריג גם ביחס לשאר הנשים, כך שכל רמת השכלה מהווה אינדיקציה חזקה לתעסוקה איכותית יותר בקרב נשים. יוצא דופן לכך היא הכשרה במה"ט, שמשפרת את דירוג ההכנסה של נשים פחות מאשר זה של גברים, תופעה שעשויה להצביע על נטייה של נשים ללמוד תחומים מכניסים פחות בתוך ההכשרות של מה"ט.

ממצא מעניין נוסף הוא כי בתחום ה-STEM, האומדן לעלייה בדירוג ההכנסה כתוצאה מהשכלה במכללה גבוה של למידה באוניברסיטה, אף כי ההבדל לא מובהק. פער זה לא משתקף בשכר הממוצע של בוגרי מכללות ואוניברסיטאות, בו אוניברסיטאות מתבלטות לטובה, והוא ככל הנראה נובע מכך שבוגרי אוניברסיטאות עובדים בסיכוי גבוה יותר כאקדמאים (מרצים וחוקרים) בשכר נמוך בהרבה מזה של עובדים בשוק הפרטי.

באופן כללי, גם לאחר בקרה על מקום המגורים ודירוג הכנסת ההורים, נראה כי תחום הלימודים הספציפי משנה מאוד עבור דירוג ההכנסה הצפוי של הפרט, וזאת אף יותר מאשר אופי המוסד. בוגרי תארי STEM צפויים להכנסה גבוהה יותר מבוגרי תחומי הלימוד האחרים, גם אם למדו במכללה, ובוגרי מקצועות שרף הקבלה אליהם גבוה יותר צפויים להנות מהכנסה גבוהה יותר מזו של בוגרי אוניברסיטאות בתחומים שרף הקבלה אליהם נמוך יותר. גם בתחום ההכשרות המקצועיות, בוגרי ההכשרות הטכנולוגיות של מה"ט צפויים להנות מדירוג הכנסה גבוה יותר מבוגרי הכשרות מקצועיות אחרות. יש לציין בנוסף כי האומדנים שלנו מראים כי בוגרי הכשרות מקצועיות שאינן של מה"ט סובלים מדירוג הכנסה נמוך יותר מאשר מי שסיימו בגרות, בהבדל קטן אך מובהק, ובמיוחד בעבור נשים. תופעה זו ככל הנראה נובעת מכך שמי שפונה להכשרות מקצועיות הוא מראש במצב טוב פחות ביחס לשוק העבודה בהשוואה לבוגרי מערכת החינוך התיכונית, אך עשויה להצביע גם על תשואה נמוכה לחלק מההכשרות.

5 - תעסוקה בין־דורית

הניתוח שהוצג עד כה במחקר זה (ובספרות על מוביליות בין־דורית בכלל) התמקד במוביליות בין־דורית במונחי הקשר בין מיקום ההורים והילדים בהתפלגות השכר. תמונת מצב זו משקפת נאמנה את מצבן של אותן משפחות בהן הן ההורים והן הילדים עבדו והשתכרו במהלך התקופה הנצפת. אולם, מדובר בתמונה חלקית. חלקים מהאוכלוסייה, בייחוד באוכלוסיות החרדית והערבית־מוסלמית, אינם עובדים באופן זמני או קבוע בתקופה הנבחנת, ולכן הוחרגו מניתוח המוביליות על פי התפלגות השכר. בחינה של קבוצה זו לא ניתן לערוך במונחי שכר עבודה, כיוון שהיא לא מרוויחה שכר. אולם, ניתוח של המוביליות החברתית בארץ בהחרגת הפרטים שלא עבדו בתקופה הנבחנת יהיה חסר, בייחוד ביחס לאוכלוסיות המוחלשות. לכן, בפרק זה נבחן את המוביליות הבין־דורית במונחי תעסוקה. כלומר, עד כמה מתואמת הרציפות התעסוקתית של הצאצאים עם הרציפות התעסוקתית של הוריהם.

מאחר ובסיס הנתונים שמשמש אותנו במחקר זה הוא מינהלי, לא יכולנו להשתמש בהגדרות הרגילות של תעסוקה, המסתמכות על סקרי כוח אדם. במקום זאת, השתמשנו בדיווח על חודשי העבודה בקרב שכירים והכנסה מעבודה בקרב עצמאיים בכל שנה כמדד לקשר של אותו הפרט לשוק העבודה. כזכור, אנחנו צופים במחקר זה בילידי 1983-1977 בהיותם בגילאי 31-36 (תקופה של שש שנים) ובדור ההורים – בתקופה בה ילידיהם היו בגילאי 18-22.⁴¹ עבור כל פרט שכיר חילקנו את מספר חודשי העבודה שבהם הפרט עבד מסך החודשים בתקופה הנסקרת, כאשר עבור אוכלוסיית העצמאיים (שלגביהם אין מידע לגבי מספר חודשי עבודה) חילקנו את מספר שנות העבודה בהן הוא הרוויח שכר העובר את מחצית שכר המינימום של אותה השנה בתקופה בה צפינו בו – שש שנים עבור דור הילדים, חמש שנים עבור דור ההורים. כתוצאה מחלוקה זו

41 כחלק מהניתוח בדקנו האם קיימת תופעה של פרישה מוקדמת בקרב אוכלוסיות מסוימות שעלו להטות את התוצאות, ועל־אף שמצאנו אינדיקציה לפרישה מוקדמת בקרב גברים מוסלמים (באופן שקונסיסטנטי עם שיעור גבוה של עובדים בענף הבנייה, בו נהוגה פרישה מוקדמת כחלק מהסכם העבודה הקיבוצי הידוע בשם "הסכם ז'ילוני" שנחתם ב־1993 ואושרר תקופתית מאז, ראו באתר משרד הכלכלה) מצאנו בבדיקת יציבות של הממצאים כי להגבלת הגיל אל מתחת לגיל 55 כמעט לא הייתה השפעה על הניתוח. לכן ניתוח המוביליות בתעסוקה שיוצג להלן כולל את ביצועי ההורים בשוק העבודה עד לגיל 60, בדומה לניתוח המוביליות בדירוג הכנסה מעבודה.

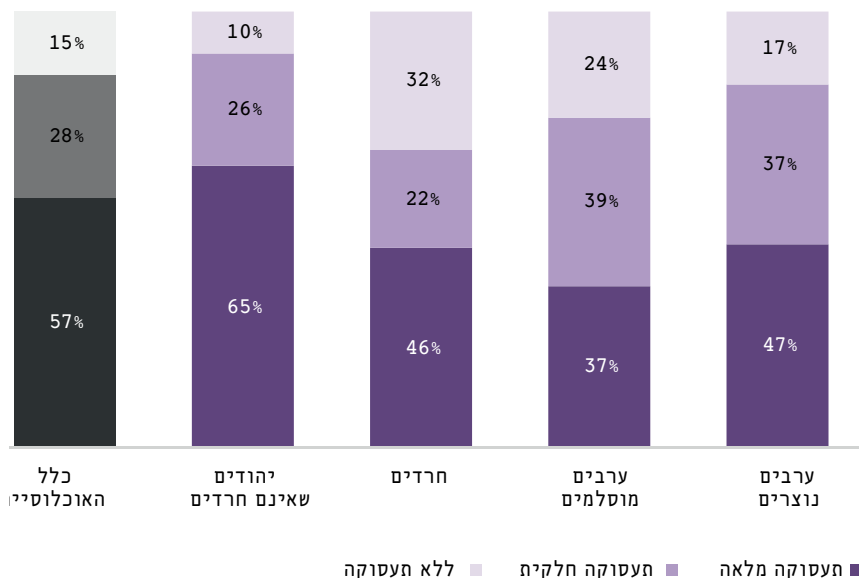
קיבלנו עבור כל פרט מספר הנע בין אפס לאחד המייצג את רציפות העבודה על פני זמן בתקופה הנצפית. בשל היכולת שלנו לצפות בכלל הפרטים במשק, התייחסנו לפרטים שלא קיימים עבורם הכנסות מדווחות ברשות המיסים בשנים מסוימות כאילו לא עבדו באותן השנים, מה שאפשר לנו לכסות גם אוכלוסיות ללא הכנסות בניתוח.

במסגרת ניתוח זה חילקנו את האוכלוסייה לשלוש קבוצות עיקריות על פי שיעור חודשי העבודה (או השנים, עבור עצמאים) מתוך התקופה הנסקרת: רציפות תעסוקתית מלאה (עבדו מעל ל-70% מהתקופה הנסקרת), תעסוקה לא רציפה (עבדו בין 1-70% מהתקופה) וללא תעסוקה (לא עבדו כלל בתקופה). חשוב להדגיש כי בפרק זה הפרדנו בין המינים לצורך הניתוח, עקב השונות הגדולה הקיימת בין תעסוקת גברים ונשים בשוק העבודה, בייחוד בקרב קבוצות המיעוט.

תחילה נסקור את המצב התעסוקתי בקרב האבות והאימהות בקרב קבוצות האוכלוסייה השונות. רוב "אוכלוסיית האבות" בקרב היהודים שאינם חרדים עבדו באופן רצוף על פני התקופה הרלוונטית, כאשר 10% בלבד היו ללא תעסוקה במהלך התקופה הנסקרת (ו-26% בתעסוקה בחלק מהתקופה). בקרב חרדים נמצא כי 46% מהאבות החרדים היו ברציפות תעסוקתית מלאה ושליש מהם ללא תעסוקה בכלל. הנתונים מלמדים כי שיעור בעלי תעסוקה לא רציפה יחסית גבוה בקרב האוכלוסייה הערבית (ויתכן שהיא משקפת, במידת מה פרישה מוקדמת של העוסקים במקצועות הדורשים כוח פיסי, ובראשם עובדים בענף הבנייה), כאשר חלק משמעותי יותר מתוך הערבים הנוצרים הם בתעסוקה רציפה בהשוואה לערבים המוסלמים (47% לעומת 37% בהתאמה).

17 חרשים

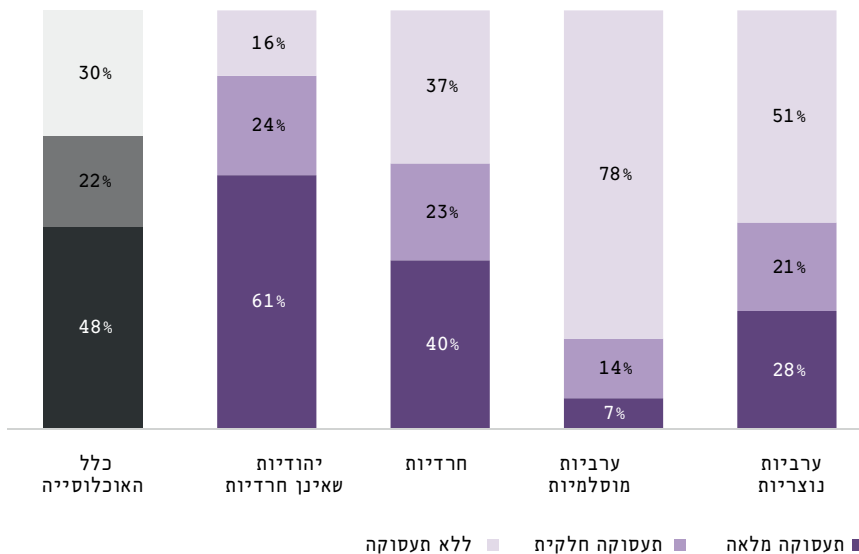
התפלגות שיעורי התעסוקה בקרב אבות, לפי קבוצת אוכלוסייה

מהנתונים עולה כי ההבדלים בין הקבוצות הם יותר דרמטיים בקרב האימהות, כאשר רוב אוכלוסיית הנשים הערביות המוסלמיות לא היו מועסקות כלל בתקופה הנסקרת (לעומת כמחצית מהערביות הנוצריות, 37% חרדיות ו-16% בלבד בקרב יהודיות שאינן חרדיות). לעומת זאת, שיעור הנשים בתעסוקה רציפה הוא הגבוה ביותר בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות (61%) ואחריהן חרדיות (40%), ערביות נוצריות (28%) ולבסוף ערביות מוסלמיות (7%).

18 תרשים

התפלגות שיעורי התעסוקה בקרב אימהות, לפי שיעורי תעסוקה

בחלק הבא נבחן את ההתפלגות של תעסוקת הצאצאים⁴² בהינתן לרציפות התעסוקתית של הוריהם.⁴³ נדגיש כי הקשר בין תעסוקת הורים וצאצאיהם הינו מוטה מגדר במידה רבה. בכל קבוצת אוכלוסייה נמצא קשר חזק בין תעסוקת אימהות ובנות ואבות ובנים, כאשר הקשר בין אבות ובנות ואימהות ובנים נמצא בחלק מהקבוצות אבל לא אצל אחרות (ראו נספח 7). בהמשך הניתוח נתמקד בקשר בין הורים וצאצאים מאותו המגדר.

במבט "ממעוף הציפור" (תרשים 19) ניתן להבחין במתאם חיובי הקיים בין הרציפות התעסוקתית של הגברים לזה של האבות, בקרב כל קבוצות האוכלוסייה.

42 על פי החלוקה לאותן קבוצות תעסוקה – תעסוקה מלאה, תעסוקה חלקית וללא תעסוקה.

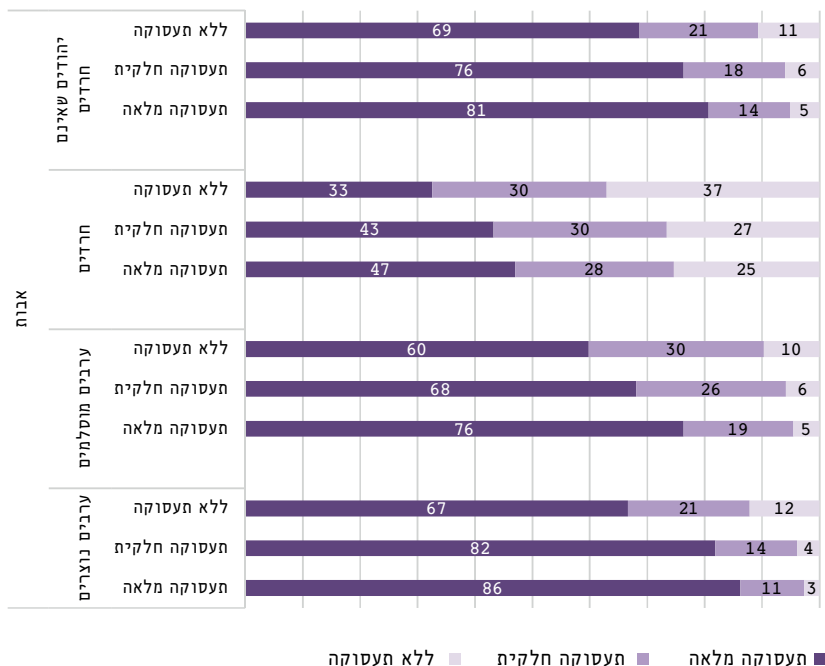
43 היקף תעסוקת הגברים בהינתן לזה של האבות, והיקף תעסוקת הנשים בהינתן לשל האימהות, כשכל ניתוח באופן לחד.

ניתוח של הרציפות התעסוקתית של גברים יהודים שאינם חרדים מעלה כי מצבם הוא טוב באופן יחסי גם אם אביהם לא עבד – 69% מהבנים לאבות ללא תעסוקה נמצאים ברציפות תעסוקתית מלאה, ורק 11% מהם במצב הדומה לאבותיהם. כמו כן, 81% מהבנים לאבות ברציפות תעסוקתית מלאה עובדים ברציפות מלאה גם הם, כאשר רק 5% מהם ללא תעסוקה. בקרב החרדים לעומת זאת המצב גרוע בהרבה – הנתונים מלמדים כי רק 33% מהצאצאים עם אבות ללא תעסוקה עובדים ברציפות מלאה, כאשר 37% מהם ללא תעסוקה כלל. ניתוח של הבנים לאבות חרדים ברציפות תעסוקתית מלאה מצביע על 47% שעובדים ברציפות מלאה גם הם, לעומת 25% ללא תעסוקה.

הממצאים אודות גברים ערבים, מוסלמים ונוצרים, מראים כי דפוסי התעסוקה הבין דוריים שלהם דומים לאלה של גברים יהודים שאינם חרדים. מוסלמים עם אבות ללא תעסוקה עבדו ברציפות תעסוקתית מלאה ב־60% מהמקרים, לעומת 10% ללא תעסוקה. בדומה, 76% מהבנים לאבות מוסלמים בתעסוקה ברציפות מלאה נמצאים באותו הסטטוס, כאשר רק 5% הם ללא תעסוקה. התמונה בקרב הערבים הנוצרים עם אבות ללא תעסוקה דומה, כאשר 67% מהצאצאים בתעסוקה ברציפות מלאה, ו־12% ללא תעסוקה. כמו כן, 86% מהבנים לאבות ברציפות תעסוקתית מלאה עובדים בתעסוקה ברציפות מלאה גם הם, השיעור הגבוה ביותר מכל קבוצות האוכלוסייה שבחנו. ובדומה, 3% בלבד מתוכם הם ללא תעסוקה.

כפי שציינו הממצאים מצביעים על מתאם חיובי בין רציפות תעסוקתית של הגברים לזה של אבותיהם בקרב כל אחת מקבוצות האוכלוסייה. אם כי קיימים הבדלים משמעותיים בתעסוקת גברים חרדים לבין הגברים בשאר האוכלוסייה, כאשר גברים חרדים משתייכים יותר לקבוצת "ללא תעסוקה" או "תעסוקה חלקית", ללא קשר למצב התעסוקתי של האבות. כשמשלבים ממצא זה עם תמונת המצב של השתלבות האבות בשוק התעסוקה, אנו מקבלים תמונה של נסיגה מצומצמת משוק העבודה בין דור ההורים לדור הצאצאים בקרב החרדים, כאשר ההתפתחויות בדור ההמשך אינן משרות על שיפור במצב החרדים בשוק התעסוקה. מאידך, הממצאים מצביעים על התפתחות חיובית בקרב האוכלוסיות הערביות, שכן המצב התעסוקתי של דור הצאצאים הינו משופר ביחס לזה של אבותיהם. כמו כן ניתן לזהות שיפור מסוים במצב התעסוקתי גם בקרב יהודים שאינם חרדים ביחס לזה של האבות שעבדו חלקית או לא עבדו.

19 תרשים התפלגות תעסוקה צאצאים (גברים) בהינתן לתעסוקה אבות

תרשים 20 מציג את היקף התעסוקה של הנשים בקבוצות האוכלוסייה השונות בהינתן לזה של אימהותיהן. גם מתוך ממצאים אלה אנו למדים על מתאם חיובי בין היקף התעסוקתי של הנשים לבין זה של האימהות, וכן על עלייה משמעותית ברציפות התעסוקתית במעבר מדור האימהות לדור הבנות.

בקרב נשים יהודיות ניכר כי קיים קשר חיובי בין תעסוקת האם והבת, אך, קשר זה חזק יותר בקבוצות המיעוט. בקרב יהודיות שאינן חרדיות שאימהותיהן לא עבדו, 66% מהנשים היו בתעסוקה מלאה ו-8% ללא תעסוקה. באשר לנשים שאימהותיהן היו ברציפות תעסוקתית מלאה, הנתונים מלמדים כי 76% מתוכן היו בתעסוקה מלאה אף הן, לעומת 3% בלבד ללא תעסוקה. בקרב נשים חרדיות המצב היה טוב פחות –

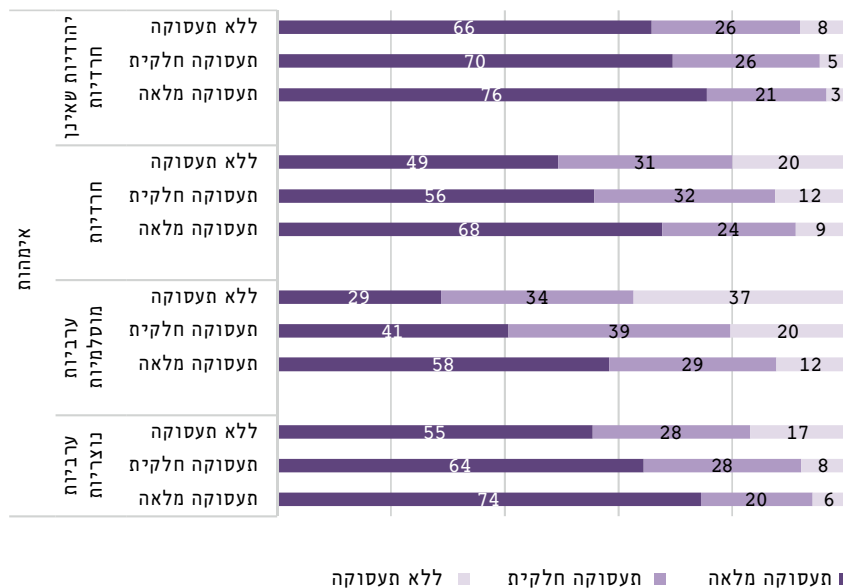
מי שאימה לא עבדה, עבדה בתעסוקה ברציפות מלאה בכמחצית מהמקרים, ואילו חמישית מהן היו במצב הדומה לשל אימותיהן. רוב הנשים החרדיות שאימהותיהן עבדו ברציפות מלאה, לעומת זאת, היו אף הן בתעסוקה ברציפות מלאה (68%) לעומת 9% שהיו ללא תעסוקה כלל.

באשר לנשים ערביות שאימהותיהן לא עבדו (כלומר, רוב אוכלוסייה זו, ראו תרשים 18), 29% בלבד היו בתעסוקה ברציפות מלאה לעומת 37% שנשארו ללא תעסוקה. מדובר בשיפור דרמטי לעומת דור האימהות, אך כזה שעדיין משאיר אותן הרבה מאחור ביחס לכל שאר קבוצות האוכלוסייה. מנגד, 58% מהנשים המוסלמיות שאימהותיהן היו בתעסוקה מלאה היו מועסקות אף הן בתעסוקה מלאה, לעומת 12% בלבד שהיו ללא תעסוקה. פער זה בין הרציפות התעסוקתית של בנות לאימהות עובדות וכאלו שאינן הוא הגדול ביותר מכל קבוצות האוכלוסייה, והוא קונסיסטנטי עם הספרות הקיימת על תעסוקת נשים ערביות המצביעה על חסמים תרבותיים משמעותיים לקבוצה זו להשתלבות בתעסוקה (ראו בהמשך).

עוד מלמדים הנתונים כי 55% מהנשים הערביות הנוצריות היו בתעסוקה מלאה לעומת 17% שלא היו בתעסוקה בקרב נשים שאימהותיהן לא היו בתעסוקה. לעומת זאת, 74% מהנשים שאימהותן היו בתעסוקה מלאה, השתייכו אף הן לקבוצה זו, כאשר 6% היו ללא תעסוקה כלל. תמונת מצב זו הינה טובה יותר מזו של נשים מוסלמיות, אך עדיין גרועה מהמצב בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות.

בדומה לממצאים בנייתוח של הגברים, אנו מוצאים מתאם חיובי בין ההיקף התעסוקתי של הנשים לזה של אימהותן. כמו כן, אנו מזהים שיפור במצב התעסוקתי בקרב הנשים בקרב כל קבוצות האוכלוסייה ביחס למצב של האימהות, אם כי עדיין קיים פער ניכר בין המצב התעסוקתי של נשים ערביות מוסלמיות לשאר האוכלוסיות.

תרשים 20 התפלגות תעסוקת צאצאים (נשים) בהינתן לתעסוקת אימהות

תעסוקה בין־דורית - ניתוח לפי רמות השכלה

בחלק זה נבדוק האם השכלת הצאצאים משחקת תפקיד בקשר שבין תעסוקת ההורים ותעסוקת הצאצאים. לשם כך חילקנו את אוכלוסיית הצאצאים ל־3 קבוצות השכלה (לפי מגדר): בעלי תעודה אקדמית, בעלי תעודה לא אקדמית (בגרות או תעודה מקצועית) וללא תעודה (בגרות, מקצועית או אקדמית).⁴⁴

44 הסיבה לשינוי בשיטת החלוקה לקבוצות השכלה הינו כי ההבדלים בתחומי הלימוד האקדמיים והלא-אקדמיים מסביר הרבה פחות מהשונות בין קבוצות תעסוקה שונות ביחס לשונות בין קבוצות הכנסה שונות. קרי - עצם העובדה כי פרט רכש השכלה היא אינדיקטיבית לתעסוקה במידה רבה, גם בלי חלוקה לתחומי השכלה.

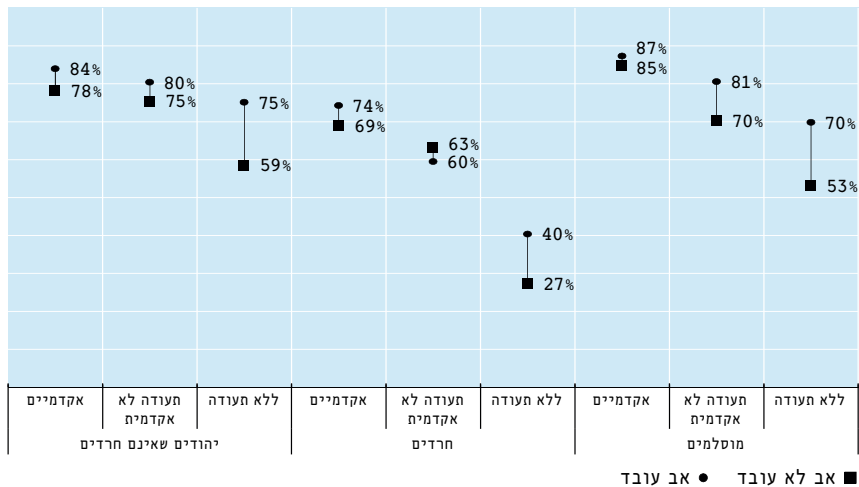
ערבים		חרדים		יהודים שאינם חרדים		
נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	
22%	13%	16%	7%	55%	42%	תעודה אקדמית
23%	27%	36%	16%	24%	26%	תעודה לא־אקדמית
55%	60%	48%	77%	22%	32%	ללא תעודה

לאחר מכן בדקנו את הרציפות התעסוקתית של הצאצאים בהינתן מצב התעסוקתי של הוריהם, בקרב שלוש קבוצות ההשכלה (בדומה לחלק הקודם, הניתוח נעשה בקרב אבות ובניהם וכן אימהות ובנותיהן) ושלוש קבוצות אוכלוסייה – יהודים שאינם חרדים, חרדים, וערבים מוסלמים. ערבים נוצרים הושמטו מניתוח זה בשל מיעוט תצפיות בחלק מקבוצות ההשכלה.

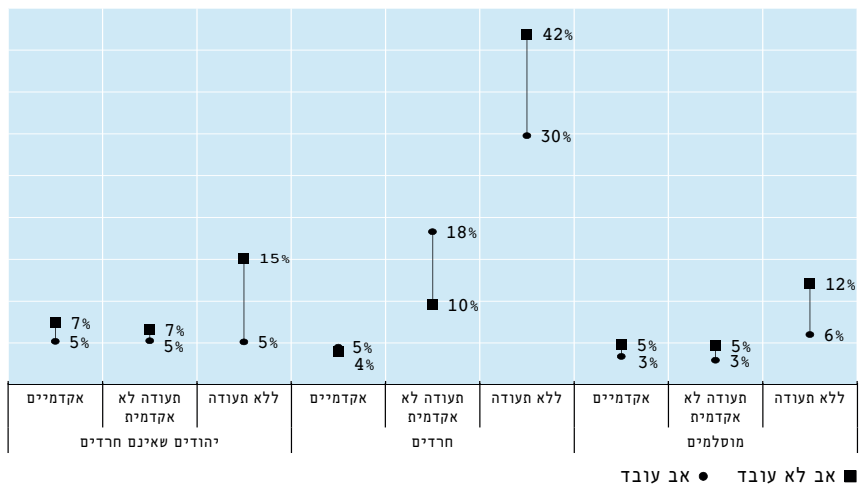
הממצאים בתרשימים (תרשימים 21א-21ד) מצביעים על תופעה מעניינת: הסיכוי של הפרט להיות בתעסוקה רציפה, וכן הסיכוי לא להיות בתעסוקה מתואמת עם המצב התעסוקתי של ההורה בצורה משמעותית בקרב הפרטים שללא תעודה, זאת בהשוואה לבעלי תעודה אקדמית שאצלם המתאם חלש. זאת כיוון שרוב בעלי התעודה האקדמית הם ברציפות תעסוקתית מלאה, בלי קשר לתעסוקת הוריהם. ממצא זה קונסיסטנטי עם הטענה לפיה השכלה הינה ערוץ השפעה של ההורים על תעסוקת ילדיהם, בדומה לאופן בו היא משחקת תפקיד בקשר בין הכנסת ההורים וילדיהם.

באשר לפרטים עם תעודות שאינן אקדמיות התמונה משתנה בין קבוצות האוכלוסייה. בקרב יהודים בעלי תעודה לא אקדמית, הפער בין שיעור התעסוקה הרציפה של צאצאים להורים עובדים ושאינם עובדים הוא קטן, בדומה למצב בקרב בעלי תעודה אקדמית. בקרב ערבים מוסלמים המחזיקים בתעודה לא אקדמית, הפער בין שיעור התעסוקה הרציפה בין צאצאים להורים עובדים ושאינם עובדים נשאר גדול, מה שמרמז כי ילדי הורים שאינם עובדים מרוויחים פחות מתעודה לא אקדמית, או לחלופין, מגיעים לתחומי הכשרה המועילים פחות לתעסוקה.

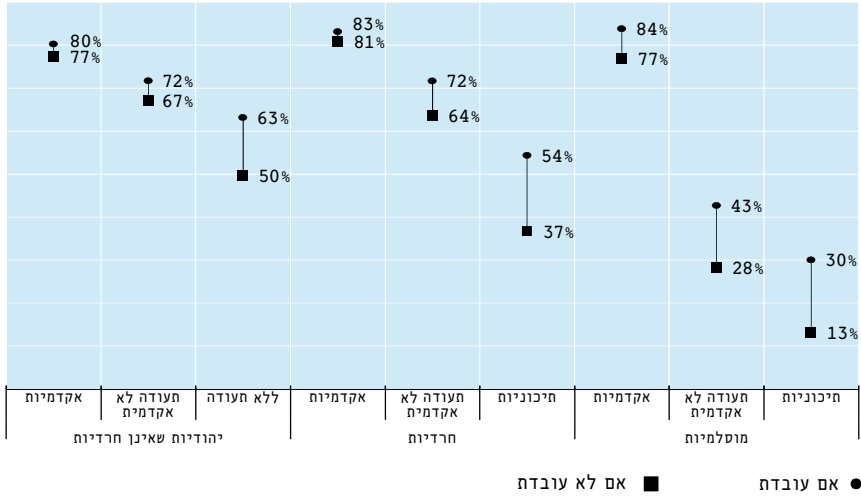
תרשים 21 סיכוי לתעסוקה בקרב הצאצאים (גברים)

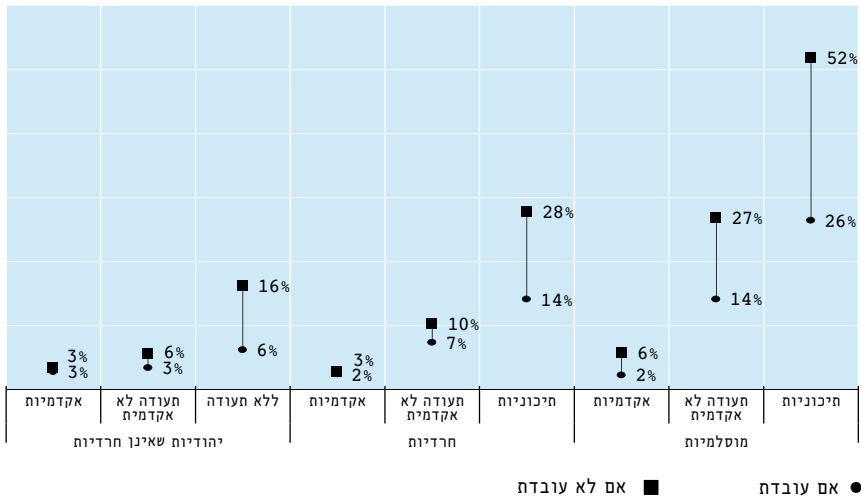
תרשים 21 סיכוי לחוסר תעסוקה בקרב הצאצאים (גברים)

תרשים ג21 סיכוי לתעסוקה רציפה בקרב הצאצאים (נשים)

תרשים ג21 סיכוי לחוסר תעסוקה בקרב הצאצאים (נשים)

ממצאים אלו מתיישבים עם ספרות מחקרית הבוחנת את הקשר בין מאפיינים תרבותיים באוכלוסיות מיעוט, ומעלה כי מוסכמות תרבותיות בנוגע לתפקיד הגבר והאישה בבית ובשוק העבודה מזהות עם הבדלים משמעותיים בתעסוקה בתוך קבוצות אוכלוסייה שונות. מאפיינים אלו עוברים מהורים לילדיהם, וקובעים במידה רבה את שיעור השתתפותם של דור הצאצאים בשוק התעסוקה.⁴⁵ לצד זה, ניכרת גם המגמה של עלייה בהשתתפות בכוח העבודה של נשים על פני הדורות בכל קבוצות האוכלוסייה.

באוכלוסייה החרדית למשל, המחקר זיהה הבדלים מגדריים משמעותיים בדפוסי התעסוקה בין חרדים שמרניים ומודרניים – בסקר ייעודי של המכון הישראלי לדמוקרטיה, לי כהנר⁴⁶ מצאה כי גברים חרדים שמרנים הם ברובם אברכים, לעומת חרדים מודרניים יותר שברובם עובדים. בקרב נשים לעומת זאת נמצא כי הן כרבע מהחרדיות השמרניות ביותר והן כרבע מהחרדיות המודרניות ביותר העידו כי הן עקרות בית (ואינן עובדות או לומדות), לעומת שיעורים נמוכים יותר של בין 11% ו-16% בקרב הנשים החרדיות השמרניות או בעלות נגיעות מודרניות. בצד המודרני, תופעה זו ככל הנראה נובעת מכך שהגברים עובדים בשיעורים גבוהים יותר, מה שאפשר לנשים להישאר בבית. בקרב השמרנים ביותר, הדבר נובע מדפוסי העבודה המקובלים בחסידויות, בהן הגבר הוא המפרנס העיקרי.

מלבד המוסכמות המגדריות בנוגע להשתתפות בשוק העבודה, קיים מנגנון מתווך אפשרי נוסף בין רמת שמרנות ותעסוקה, והוא אוריינות טכנולוגית. כמחצית מהחברה החרדית משתמשת באינטרנט בשיעור כלשהו, אך שיעור זה משתנה באופן משמעותי בהתחשב במידת השמרנות – מבין החרדים השמרנים ביותר, רק רבע השתמשו באינטרנט. בקרב החרדים המודרניים לעומת זאת, השיעור נע בין 68 ל-74 אחוזים. מאחר והשימוש באינטרנט ומחשבים מהווה חלק בלתי נפרד מעולם העבודה בישראל, התנגדות עקרונית לאינטרנט עשויה להקשות על חרדים שמרנים בהשתלבות בעולם העבודה גם בלי קשר למוסכמות העבודה המגדריות.

45 למחקר על הרשה של גישות תרבותיות לשוק העבודה בפרספקטיבה מגדרית בין הורים וצאצאיהם, ראו למשל Kretschmer, David, "Explaining differences in gender role attitudes among migrant and native adolescents in Germany: intergenerational transmission, religiosity, and integration," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44.13 (2018): 2197-2218; Bisin, Alberto, and Thierry Verdier, "'Beyond the melting pot': Cultural transmission, marriage, and the evolution of ethnic and religious traits," *The Quarterly Journal of Economics* 115.3 (2000): 955-988

46 כהנר, לי, החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות, המכון הישראלי לדמוקרטיה (2020), עמ' 109-112.

גם בחברה הערבית הספרות הקיימת מעלה כי דפוסים תרבותיים מסבירים במידה רבה את שיעורי התעסוקה. קסיר ואח' (2019)⁴⁷ מצאו כי תעסוקת נשים בחברה הערבית מזוהה שלילית עם רמת דתיות האישה, וגם עם רמת דתיות הוריה, אם כי קשר זה עשוי לגלם מתאם בין רמת דתיות ומאפיינים אחרים, כמו שליטה בשפה העברית או בשימוש במחשב (שני מאפיינים שזוהו במידה רבה עם תעסוקה בקרב נשים ערביות). בקרב נשים נשואות, עמדת הבעל בנוגע ליציאת האישה לעבודה קבעה במידה רבה את שיעור התעסוקה: שיעור התעסוקה בקרב נשים שבעלן התנגד לכך שיצאו לעבוד היה כ-4%, בעוד שיעור התעסוקה בקרב נשים שבעליהן עודדו אותן לצאת לעבוד (רוב המדגם) עמד על 48%. יש לציין שהמחקר לא מצא קשר מובהק בין מידת הדתיות של הבעל ושיעור התעסוקה של אשתו, אך שיעור ההתנגדות לתעסוקת האישה היה גבוה יותר בקרב בעלים דתיים יותר. קסיר ואח' גם בדקו באופן ישיר את הקשר בין תעסוקת האם והבת, ומצאו כי נשים ערביות שהעידו כי אמן עבדה בשכר מחוץ לבית נהנו משיעורי תעסוקה גבוהים יותר.

חיזוק נוסף לחשיבות התפיסות התרבותיות על תעסוקת נשים ערביות ניתן למצוא במחקרו של יכין (2021)⁴⁸ שבחן את המידה בה לידת הילד הראשון משפיעה על ההכנסה מעבודה של נשים בישראל. המחקר מצא כי נשים ערביות סובלות מהכנסה נמוכה יותר בעקבות לידת הילד הראשון, אולם בניגוד לנשים יהודיות (שאינן חרדיות), נשים ערביות מתחילות לשלם את "קנס" האימהות עוד לפני הלידה. בבחינה של "קנס האימהות" לפי הזמן שחלף מאז הנישואין, במקום מלידת הילד הראשון, יכין מצא כי נשים ערביות מתחילות לצבור פער הכנסה משמעותי כבר עם נישואיהן, שמונע ברובו מירידה חדה בשיעור התעסוקה. דפוס זה, שאיננו דומה לממצאים במחקר בספרות העולמית או באוכלוסייה היהודית בישראל, מצביע על כך שהתפיסה התרבותית כי עבודה אינה מתאימה לאישה נשואה משפיעה לרעה על שיעורי התעסוקה בחברה הערבית. ממצאים אלו מעלים כי המכשולים שעומדים בפני השתלבות אוכלוסיות מוחלשות בשוק העבודה הינם תרבותיים במידה רבה, ולא כלכליים בלבד.

47 קסיר, ניצה (קלינר), מיעארי, סאמי וליס-גינסבורג, גלי, "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות: ממצאי סקר נשים בחברה הערבית", אגף בכיר אסטרטגיה ותכנון מדיניות במשרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים (2019).

48 אליה יכין, "השפעת הורות וזהות מגדרית על תעסוקת נשים בישראל", אגף הכלכלנית הראשית במשרד האוצר (2021), עמ' 35.

דברי סיכום

במחקר זה אנו בוחנים את דפוסי המוביליות הבינ־דורית בהכנסה מעבודה ובתעסוקה בהשוואת דור הצאצאים – ילידי סוף שנות ה־70 ותחילת שנות ה־80 בהיותם בנות ובני 18-22 – לאלו של הוריהם בהיות הצאצאים בגיל 31-36.

הבחינה התבצעה על בסיס מאגר נתונים מנהליים בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) הכולל נתונים שהתקבלו ממרשם האוכלוסין; נתונים ברמת הפרט על ההיסטוריה התעסוקתית; וכן נתוני הכנסות מעבודה רציפים לאורך זמן, נתוני השכלה מפורטים, סוגי הכשרות מקצועיות, מקצוע לימודים אקדמי, סמל התואר, וסוג מוסד הלימודים. הנתונים המזווגים מהמקורות השונים אפשרו לאמוד את המוביליות בשוק העבודה בסיווג לפי קבוצות אתניות וחברתיות שונות בישראל ברמת פירוט שטרם נבחנה.

עיקרי הממצאים של המחקר מתייחסים למידת המוביליות באוכלוסייה הכללית בהשוואה בינלאומית, לאופן בו השתנה הייצוג של האוכלוסיות השונות בעשרוני הכנסה בין הדורות, למידת המוביליות בקבוצות האוכלוסייה השונות, ולמידה בה ערוץ ההשכלה דומיננטי בהסבר מידת המוביליות (או העדרה). עיקרי הממצאים העולים מהמחקר הם:

בהתייחס לאוכלוסייה כולה אנו מוצאים כי המוביליות הבינ־דורית בישראל הנמדדת באמצעות המתאם בין הכנסת ההורים והצאצאים אינה גבוהה במיוחד. המתאם בין הכנסת ההורים לזו של הצאצאים הוא 0.28, דומה למתאם בארצות הברית, וגבוה במידה רבה מזה שבקנדה, דנמרק ושוודיה, בהן נע המתאם בטווח 0.18-0.21. נוסף על כך, השוואת הסיכוי של ילד שנולד להורים מרבעון ההכנסה התחתון להגיע לרבעון ההכנסה העליון מעלה שהסיכוי בישראל עומד על 13% בלבד, לעומת 17% בממוצע ה־OECD, ובדומה – הסיכוי של ילד להורים מהרבעון התחתון להישאר באותו רבעון הכנסה יחסי כמו הוריהם עומד בישראל על 37%, לעומת סיכוי של 31% בממוצע ה־OECD.

בבחינת המוביליות הבינ־דורית בקבוצות אוכלוסייה שונות התייחסנו לקבוצות הבאות: יהודים שאינם חרדים, חרדים וערבים מוסלמים ונוצרים, וכן בתוך האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית בחנו את המוביליות של הקבוצות השונות לפי מוצאן, וכן את זו של העולים מברית המועצות לשעבר.

טרם בחינת המוביליות ברמת הפרט, בחנו מה קרה לעשירון ההכנסה הממוצע בכל קבוצת אוכלוסייה בין דור ההורים לדור הצאצאים, ומה קרה לייצוג של כל קבוצה על פני עשירוני ההכנסה בין הדורות וככלל, מצאנו "נסיגה לממוצע" – כלומר בקבוצות שבדור ההורים העשירון הממוצע היה נמוך יחסית, דור הצאצאים עלה בממוצע לעשירון גבוה יותר ולהפך לגבי קבוצות שממוצע העשירון בדור ההורים היה גבוה – בכל הקבוצות למעט בקרב החרדים: כך, בקרב היהודים שאינם חרדים העשירון הממוצע היה ה־6.0 בדור ההורים וירד קלות ל־5.9 בדור הצאצאים; בקרב הערבים המוסלמים היה העשירון הממוצע בקרב דור ההורים 3.1, ובדור הצאצאים עלה ל־4.2; בקרב הנוצרים העשירון הממוצע עלה מ־4.2 בדור ההורים ל־5.2 בדור הצאצאים. לעומת זאת בקרב החרדים העשירון הממוצע ירד מ־4.4 בדור ההורים ל־3.9 בדור הצאצאים.

תמונה דומה עולה גם מהשינוי בייצוג בכל עשירון הכנסה של כל קבוצה בין דור ההורים לדור הצאצאים, שכלל נעשה שוויוני יותר: השינוי החד ביותר חל בקרב האוכלוסייה המוסלמית שבה חלה ירידה משמעותית בייצוג בעשירונים התחתונים, ועלייה מקבילה בייצוג בעשירוני הביניים, אך לא בעשירונים הגבוהים.⁴⁹ לעומת זאת בקרב החרדים שגם בדור ההורים היו עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הנמוכים ביותר, הייצוג בעשירונים אלו עלה עוד בדור הצאצאים. (תרשים 2).

בחינה דומה נעשתה גם בקרב קבוצות האוכלוסייה בתוך האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, וגם שם מצאנו נסיגה לממוצע: כך, העשירון הממוצע בקרב היהודים האשכנזים ירד מ־7.5 בדור ההורים ל־6.3 בדור הצאצאים, בעוד שבקרב היהודים המזרחים הוא עלה מ־5.3 ל־5.6 בדור הצאצאים. יוצאי ברית המועצות לשעבר עלו מ־4.8 בדור ההורים ל־5.8 בדור הצאצאים. בבחינת הייצוג של הקבוצות בעשירוני ההכנסה מצאנו שבכל הקבוצות נרשם ייצוג שוויוני יותר בין עשירוני ההכנסה בדור הצאצאים. ביחס לדור ההורים. כך, ממוצע עשירון ההכנסה בקרב האשכנזים גבוה מזה של המזרחים בפחות מעשירון הכנסה בדור הצאצאים, לעומת פער שעמד בממוצע על 2.2 עשירוני הכנסה

49 יש לציין כי גם לאחר העלייה בייצוג בעשירוני הביניים, ערבים מוסלמים עדיין מיוצגים בייצוג יתר בעשירונים הנמוכים, בחסר בעשירונים הגבוהים, וייצוגם בעשירוני הביניים מתאים לחלק באוכלוסייה. קרי – מצבם בשוק העבודה השתפר, אך עדיין איננו טוב בהשוואה ליהודים שאינם חרדים.

בדור ההורים; כלומר הפערים בין הקבוצות השונות בקרב היהודים שאינם חרדים הצטמצמו מאוד בדור הצאצאים בהשוואה לפערים בדור של הוריהם.

השינוי הבין־דורי המשמעותי ביותר חל בין ההורים והצאצאים של עולי ברית המועצות לשעבר: מייצוג יתר בעשירונים 3-6 בדור ההורים, לייצוג כמעט שוויוני בכל העשירונים בדור הצאצאים: כלומר בתוך דור הפכו עולי ברית המועצות לישראלים לכל דבר מבחינת התפלגות ההכנסות שלהם.

בניתוח המוביליות הבין־דורית ברמת הפרט בקבוצות האוכלוסייה השונות נמצאו פערים משמעותיים בין הקבוצות:

ראשית המתאם בין הכנסות ההורים לצאצאים שעמד על 0.28 בכלל האוכלוסייה עומד על 0.28 ו־0.30 בקרב משפחות ערביות ומוסלמיות ונוצריות בהתאמה – כלומר שיקף מוביליות נמוכה יחסית, עומד של 0.21 עבור יהודים שאינם חרדים, ורק 0.13 אצל חרדים. המתאם הנמוך מאוד בין הכנסות ההורים לצאצאים בקרב חרדים משקף בעיקר את המוביליות כלפי מטה בקרב צאצאים להורים ברמות הכנסה גבוהות יחסית: ממצא זה משקף את הנטייה לעסוק בעיקר בלימוד תורה ולוותר על רכישת מיומנויות רלוונטיות לשוק העבודה, או השתלבות משמעותית בשוק העבודה, כאשר ניתן לקבל סיוע מההורים.

שנית בניתוח מפורט של הקשר בין רבעוני ההכנסה של דור ההורים והצאצאים לפי קבוצות האוכלוסייה השונות ולפי מגדר, אנו מוצאים כי למרות שיפור משמעותי במצבם של ערבים במעבר מדור הורים לדור הצאצאים, קיימת מלכודת עוני חריפה בקרב נשים מוסלמיות – כשני שלישים מהנשים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארות ברבעון זה (לעומת מעט מעל שליש מהגברים המוסלמים). חשוב להבהיר כי הממצא הזה קשור בין היתר להטייה המובנית בבחינת הקשר בין אחוזון ההכנסה של ההורים לבין אחוזון ההכנסה של הנשים שהא נמוך יותר גם בשל העובדה שנשים ככלל, נוטות לעבוד פחות שעות ובמשלחי יד מכניסים פחות, בכל האוכלוסיות, גם ללא קשר להכנסת הוריהן.

בקרב חרדים, בניגוד לקבוצות המיעוט האחרות, לא ניכר שיפור במצבם בשוק העבודה במעבר מדור הצאצאים לדור הצאצאים, ואף ניכרה הידרדרות. יתר על כן, במקרה של גברים חרדים, דווקא צאצאים למשפחות בעלות הכנסה גבוהה נוטים להכנסה נמוכה יחסית בשוק העבודה.

שלישית, בחנו את התפקיד של ההון האנושי כערוץ המקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים. מהניתוח עולה כי בקרב ערבים מוסלמים וחרדים השכלת הצאצאים מסבירה חלק קטן יותר מהקשר בין הכנסת הורים וצאצאים (56% ו-39% בהתאמה) לעומת 67% בקרב יהודים שאינם חרדים ו-60% בקרב הנוצרים. ממצא זה מתיישב עם קיומם של חסמים משמעותיים להשכלה באוכלוסיות אלה, אם בשל העדר לימודי ליבה בקרב החרדים, או בשל נגישות מוגבלת להשכלה איכותית, וחסכים לימודיים שונים, למשל בלימוד השפה העברית בקרב הערבים.

בבחינת הקשר הבין-דורי בסיכוי התעסוקה, עולה כי גברים שאביהם עבד עובדים בשיעורים גבוהים בהרבה, וכך גם עבור נשים שאמן עבדה. אנו מוצאים כי קשר מוטה-מגדר זה חזק בהרבה בקרב חרדים וערבים מוסלמים, מה שעקבי עם כי קיומם של חסמים תרבותיים משמעותיים להשתלבות גברים חרדים ונשים מוסלמיות בשוק העבודה.

ממצאי המחקר עולה תמונה מורכבת: מצד אחד קיימת תופעה של "נסיגה לממוצע" ופערי ההכנסה מצטמצמים על פני הדורות בקרב רוב קבוצות האוכלוסייה, ובפרט בין היהודים והערבים, וכן בין הקבוצות לפי מוצא של היהודים שאינם חרדים. מצד שני, המוביליות כלפי מעלה של האוכלוסייה הערבית, מתונה יחסית, ובאוכלוסייה החרדית ניכרת ירידה.

עוד מצאנו שערוץ ההשכלה הוא ערוץ מרכזי המסביר את הקשר בין הכנסת ההורים והצאצאים, אך הוא פועל בעוצמה שונה בין קבוצות האוכלוסייה. הוא ערוץ מרכזי בקשר בין הכנסת הורים יהודים לא חרדים לזו של צאצאיהם, ערוץ מעט פחות מרכזי בקשר בין הכנסתם של הורים ערבים לזו של צאצאיהם, והוא מסביר רק מקצת מהקשר בין הכנסת הורים חרדים לזו של צאצאיהם. הממצאים מלמדים כי גם בבקרה על רמת ההשכלה (בחלוקה לפי מגדר), על אחוזון ההכנסה של ההורים, וכן על אזור המגורים, עדיין קיים "קנס" בהשתייכות לקבוצות אוכלוסייה שונות, לעומת "השתייכות" לאוכלוסיית יהודים שאינם חרדים, כאשר הקנס הגבוה ביותר הוא בקרב ערבים מוסלמים. ממצא זה עשוי לנבוע מכך שאין במשתני ההון האנושי שבהם השתמשנו בקרה מלאה על איכות ההשכלה, שעשויה להיות שונה בין קבוצות אוכלוסייה, כיוון שאיננו מפקחים על השיוך הענפי וחלקיות המשרה, אך הוא עשוי גם לשקף קיומה של אפלייה כנגד קבוצות המיעוט בשוק העבודה.

החשיבות הגדולה של ערוץ ההון האנושי במתאם שבין הכנסת ההורים והצאצאים בקרב מרבית קבוצות האוכלוסייה מצביעה על כך שהמדינה אינה מצליחה לפעול במידה מספרת להרחבת ההזדמנויות באמצעות שיפור איכות החינוך של אוכלוסיות מרקע כלכלי-חברתי חלש. תקצוב דיפרנציאלי שבאמצעותו ניתן לקזז את החסכים הקיימים אצל ילדים הבאים מרקע סוציו-כלכלי חלש, וכך לרופף את הקשר בין הכנסת הוריהם והשכלתם, יסייע למצות את הפוטנציאל שיש להשכלה ביצירת שוויון הזדמנויות וביצירת מוביליות כלפי מעלה של אוכלוסיות מרקע כלכלי חלש. חיזוק מערכת החינוך הציבורית ובפרט הקצאה משמעותית יותר למדדי הטיפוח, והקניית תכנים ומיומנויות הנדרשים להצלחה בשוק העבודה בכל שלבי החינוך הוא כלי מדיניות חשוב לחיזוק המוביליות.

מחקר המשך שעשוי לשפוך אור על עוד ערוץ חשוב למוביליות (או להעדרה) בחברה הישראלית יעסוק בתפקידו של השירות הצבאי. קבלת נתונים על עצם השירות הצבאי, ועל אופיו ושילוב נתונים אלו במאגר הנתונים שבו השתמשנו, לצד נתוני השיוך הענפי וחלקיות המשרה או שעות העבודה, יכולים להיות כיוונים להרחבה והעמקה של המחקר על ערוצי המוביליות בחברה הישראלית.

נספח 1. חלוקה לקבוצות אוכלוסייה

בבואנו לנתח את האוכלוסייה לפי קבוצות שונות, רצינו לערוך את הניתוח בצורה שתשקף כמה שיותר טוב הן את הנתונים עצמם והן את השיח הציבורי הנוגע למוביליות בין־דורית ואפליה בשוק העבודה הישראלי. כלומר, בחרנו לחלק גם את ילדי הארץ למוצאים שונים כדי לבדוק לא רק מה היה מצבם בשוק העבודה של עולים מארצות שונות, אלא גם מה מצבם של דור שני ושלישי לאותם העולים, זאת תוך התייחסות הן למוצא האב והן למוצא האם, ועבור הורים שנולדו בארץ – תוך התחשבות במוצא הסבים.

לפיכך בחרנו לחלק את האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית לארבע קבוצות מובחנות: אשכנזים, מזרחים, יוצאי ברית המועצות לשעבר, ויהודים ממוצא מעורב. היתרון המרכזי בחלוקה זו על פני מחקרים קודמים היא כי איננו מסתפקים במידע על אביו של הפרט עבור שיוכו לקבוצה אתנית (או מתחשבים במוצא האם רק כאשר מוצא האב לא ידוע), ואנו משתמשים גם במידע לגבי אימו והוריה. משכך, המחקר שלנו נמנע מההנחה הפטריארכלית כי מוצא הצאצא נקבע קודם כל לפי זהות אביו.

הבחירה במתודולוגיה הזו הובילה לכך כי הניתוח מתייחס רק ליהודים ממוצא "מובהק" יחיד כיחידות ניתוח, ואילו מי שהוריו שייכים לשתי קבוצות ניתוח שונות משתייך לקטגוריה "מוצא מעורב" שמכילה בתוכה את כל הקבוצות שמערבות מוצאים שונים. זהו החידוש העיקרי שלנו ביחס למחקרים קודמים שבחנו את סוגיית הפערים במוביליות החברתית בין קבוצות שונות בתוך קבוצת היהודים שאינם חרדים, שהשתמשו בדרך כלל במוצא האב (כמו הֶלֶר 2020) או במוצא האב כברירת מחדל, ומוצא האם במידה והיה חסר (אלוני וקריל, 2017).

לדיון נוסף בסוגיית סיווג היהודים הלא־חרדים לקבוצות שונות לפי ארץ מוצא הסבים, ראו גם אצל דהן 2013.⁵⁰

קבוצות הניתוח המובהקות שנבחרו עבור היהודים שאינם חרדים, בדומה למחקרים קודמים, הן:

50 דהן, מומי, "האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי?", בית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית והמכון הישראלי לדמוקרטיה (2013).

• אשכנזים: יוצאי אירופה או אמריקה, אוסטרליה, ניו זילנד, פולין (המקוטלגת בחלק מהחלוקות כאחת ממדינות ברית המועצות לשעבר, ובחרנו שלא לשייכה לקטגוריה זו) ודרום אפריקה.

• יוצאי אפריקה (כולל אתיופים)⁵¹ או אסיה.

• עולי ברית המועצות לשעבר (משנת 1970).

• מוצא מעורב (כולל ילידי הארץ מזה שלושה דורות, שלא נותחו בנפרד בגלל מיעוט תצפיות).

הקבוצה אותה חילקנו למוצאים השונים הינה חיבור אוכלוסיית היהודים שאינם חרדים, יחד עם מי שאינם יהודים ואינם ערבים וגם עלו לארץ מאז 1970 ממדינות ברית המועצות לשעבר.

מנגנון הכרעה ששימש אותנו עבור דור הסבים:

(1) במידה וארץ הלידה שייכת לקבוצות: אשכנזים או מזרחים, הם שויכו לקבוצות אלו.

(2) לא שייכנו את הסבים לקבוצות עולי ברית המועצות לשעבר בשלב זה בגלל מחסור בשנת עלייה עבור דור הסבים במסד הנתונים.

(3) אחרת, מוצא הסב הוגדר כחסר.

עבור הורים:

(1) במידה וההורה ממדינה שאינה ישראל, הוא שייכנו אותו למוצא לפי מדינה זו.

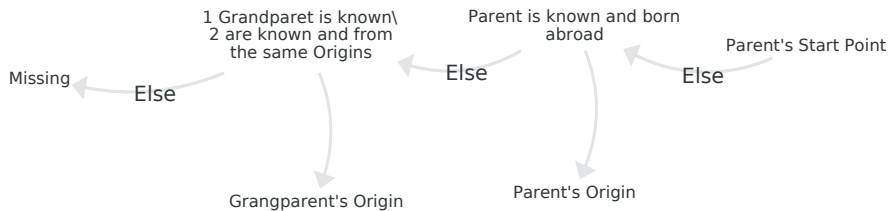
(2) במידה ומוצא האב לא ידוע או מישראל ומוצא שני הסבים ידוע, ושייך לאותה קבוצה (אשכנזים או מזרחים), שייכנו את ההורה לאותה קבוצה.

(3) במידה וארץ הלידה של ההורה חסרה והיה לנו מידע רק על אחד מהסבים, שייכנו את ההורה לפי הסב הידוע.

(4) אחרת, מוצא ההורה הוגדר כחסר.

51 במחקר זה נמנענו מלנתח את יוצאי אתיופיה כמוצא נפרד כיוון שלאחר צמצום מדגם הליבה למי שהוריו טרם הגיעו לגיל 60 בגילאי הניחוח, מספר יוצאי אתיופיה הצטמצם לגודל שלא אפשר ניתוח סטטיסטי בעל תוקף. בדיקה נוספת העלתה כי הדבר נבע מפער גדול מהמוצע בין גיל האב והאם, שהוביל בחורו לכך שלעיתים קבוצת האב הגיע לקראת גיל הפרישה בגילאי העבודה של צאצאיו.

תרשים 22א אלגוריתם הקצאת מוצא להורה

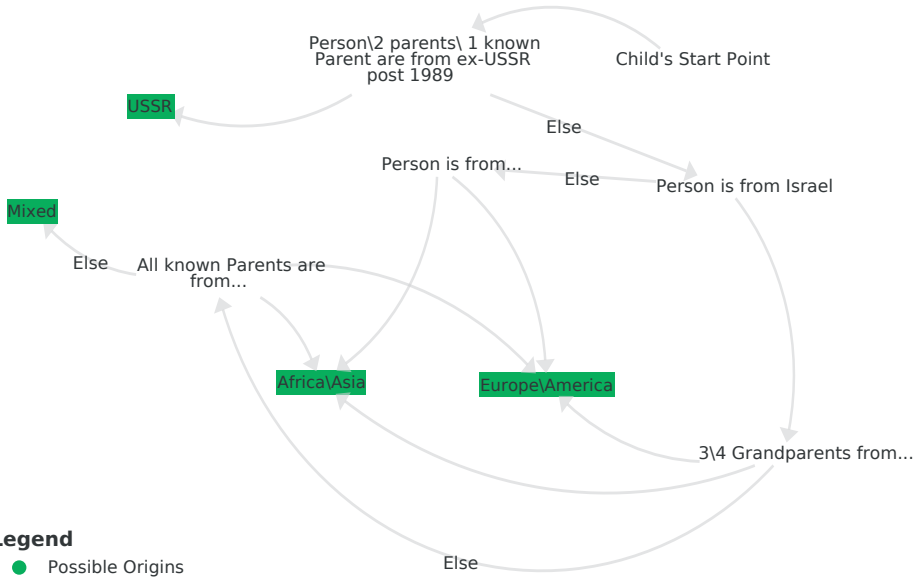

עבור דור הצאצאים (הפרטים שעליהם מתבצע הניתוח):

- (1) אם הילד או שניים מהוריו עלו מאחת ממדינות ברית המועצות לשעבר אחרי שנת 1970, הילד מוגדר כיליד ברית המועצות לשעבר.⁵²
- (2) אם ארץ הלידה של הילד בחו"ל, מוצאו מוגדר לפי ארץ זו.
- (3) אם ארץ הלידה של הילד היא ישראל, ייבדק מוצא סביו – במידה ושלושה או ארבעה מהם ידועים ושייכים לאותו מוצא, הילד ישויך למוצא זה.
- (4) אם שניים או יותר מסביו של הילד חסרים או שייכים למוצאים שונים, וכל הוריו הידועים משויכים לאותו המוצא, הילד ישויך לאותו המוצא כמו הוריו.
- (5) בכל המקרים האחרים, הילד ישויך למוצא מעורב.

52 התחלנו את ההקצאה משלב זה כיוון שאותן הארצות מוגדרות כחלק מאסיה או אירופה בהתאם למיקומן הגאוגרפי לפני שנת 1970 והדבר בא לידי ביטוי בשלבים הבאים.

תרשים 122 אלגוריתם הקצאת מוצא לילד

נספח 2. חלוקה לקבוצות השכלה אקדמיות

מכללות - מקצועות נבחרים (עם פסיכומטרי ממוצע העובר את 550)

אוניברסיטה - מקצועות נבחרים (עם פסיכומטרי ממוצע העובר את 600)

שם (וסיווג)	שם (וסיווג)
אופטומטריה (892), אומנויות - רב-תחומי (302), אומנות (300), דיאטטיקה (860), הפרעות בתקשורת (810), חשבונאות (512), טכנולוגיות למערכות למידה (230), לימודי מקרקעין (502), מדעי הניהול - מערכות מידע (532), מוזיקה (310), מינהל עסקים (500), עיצוב גרפי (344), עיצוב טקסטיל (342), עיצוב פנים (370), עיצוב קרמי (348), עיצוב תכשיטים, צורפות (343), עיצוב תעשייתי (347), פיזיותרפיה (850), פסיכולוגיה (430), צילום (345), קולנוע וטלוויזיה (323), ריפוי בעיסוק (840), תולדות האומנות (301), תקשורת חזותית (346).	בלשנות (170), דיאטטיקה (860), הוראת יהדות (240), הפרעות בתקשורת (810), חשבונאות (512), חשבונאות וניהול (513), יחסים בינלאומיים (421), כלכלה (400), כלכלה מינהל עסקים (504), לימודי (מוסמך לגיל הרך) ילדים והוריהם (248), לימודי אירופה (157), לימודי התרבות העברית (190), לימודי מזרח אסיה (156), לימודי נשים ומגדר (411), מדע הדתות (92), מדעי הניהול - התנהגות ארגונית (534), מדעי הניהול - חקר ביצועים (533), מדעי הניהול מימון וחשבונאות (537), מדעי הניהול - מערכות מידע (532), מדעי הקוגניציה (438), מדעי הרפואה המעבדתית (870), מינהל עסקים (500), משפטים (600), פיזיותרפיה (850), פילוסופיה והיסטוריה של המדעים (15), פילוסופיה כללית (10), פילוסופיה, מידע ותרבות דיגיטלית (16), פסיכולוגיה (430), פסיכולוגיה חינוכית (206), קולנוע וטלוויזיה (323), תקשורת (494), רוקחות (800), רוקחות קלינית (801), ריפוי בעיסוק (840), שמאות מקרקעין (503), שפה ושימושיה (173), לימודי תרבות (165), תוכנית משולבת: פילוסופיה, כלכלה ומדעי המדינה (408).

STEM	מכללות - שאר המקצועות	אוניברסיטה - שאר המקצועות
	מלבד תתי-המקצועות שהופיעו תחת מכללות - מקצועות נבחרים	מלבד תתי-המקצועות שהופיעו תחת אוניברסיטה - מקצועות נבחרים
שם (וסיווג)	שם (וסיווג)	שם (וסיווג)
רפואה (7), מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב (9), המדעים הפיזיקליים (10), המדעים הביולוגיים וחקלאות (11), הנדסה ואדריכלות (13).	מדעי הרוח הכלליים (0), שפות, ספרויות ולימודים רגיונליים (1), חינוך והכשרה להוראה (2), אומנות, אומנויות ואומנות שימושית (3), מדעי החברה (4), עסקים ומדעי הניהול (5), מקצועות עזר רפואיים (8).	מדעי הרוח הכלליים (0), שפות, ספרויות ולימודים רגיונליים (1), חינוך והכשרה להוראה (2), אומנות, אומנויות ואומנות שימושית (3), מדעי החברה (4), עסקים ומדעי הניהול (5), מקצועות עזר רפואיים (8).

נספח 3. השוואה לסקר כוח אדם

שינוי מדור ההורים לדור הצאצאים לפי סקר כוח אדם		קבוצת השוואה לדור הצאצאים - ילידי 1977-1983 בגילאי העבודה העיקריים, בין השנים 2009-2008			קבוצת השוואה לדור ההורים - בני 45-54 שהינם הורים, בין השנים 2001-2005			קבוצת ניתוח
עליה	שיעור עליה בשיעור שינוי תעסוקה בשעות בנקודות עבודה אחרות בדרך כלל לעובדים	גיל	שעות עבודה ממוצעות בדרך כלל לעובדים	שיעור תעסוקה	גיל	שעות עבודה ממוצעות בדרך כלל לעובדים	שיעור תעסוקה	
-3%	12%	34.7	44.7	85%	49.3	46.2	73%	ערבים נוצרים
-4%	-1%	34.7	38.2	48%	49.3	39.8	49%	חרדים
-5%	6%	34.9	46.6	86%	49.6	48.9	80%	יהודים לא חרדים ואחרים
0%	21%	34.9	44.1	79%	48.9	44.2	57%	ערבים מוסלמים
2%	31%	34.6	37.2	64%	49.1	36.6	34%	ערביות נוצריות
7%	12%	34.6	31.1	59%	49.2	29.0	47%	חרדיות
5%	8%	35.0	38.7	75%	49.5	36.9	67%	יהודיות לא חרדיות ואחרות
4%	27%	34.9	34.7	35%	49.0	33.2	8%	ערביות מוסלמיות

נספח 4. רגרסיות

לוח 14 המלא

VARIABLES	Non-Haredi Jews		
100 quantiles of avginc_parents	0.212*** (0.00164)	0.214*** (0.00164)	0.0701*** (0.00162)
dist = 1, Jerusalem		-6.449*** (0.213)	-6.108*** (0.196)
dist = 2, Tzafon		-6.885*** (0.163)	-5.723*** (0.150)
dist = 3, Haifa		-4.433*** (0.156)	-4.343*** (0.143)
dist = 5, Tel-Aviv		-0.445*** (0.123)	-0.930*** (0.113)
dist = 6, Darom		-5.359*** (0.148)	-3.339*** (0.136)
dist = 7, Yosh		-4.744*** (0.225)	-4.493*** (0.207)
min = 2, Females		-17.48*** (0.0904)	-14.22*** (0.310)
educ_groups = 2, College - STEM			0.891*** (0.318)
educ_groups = 3, University - Strong			-1.582*** (0.293)
educ_groups = 4, University - Other			-11.77*** (0.284)
educ_groups = 5, College - Strong			-6.427*** (0.309)
educ_groups = 6, College - Other			-14.98*** (0.288)
educ_groups = 7, Mahat			-11.80*** (0.345)
educ_groups = 8, Other Vocational Diploma			-23.22*** (0.277)
educ_groups = 9, Bagrut			-19.48*** (0.256)
educ_groups = 10, No Diploma			-28.34*** (0.226)
2.educ_groups#2.min			-0.370 (0.595)
3.educ_groups#2.min			-0.405 (0.431)

4.educ_groups#2.min			-3.027***
			(0.397)
5.educ_groups#2.min			-1.382***
			(0.459)
6.educ_groups#2.min			-1.393***
			(0.403)
7.educ_groups#2.min			-8.997***
			(0.587)
8.educ_groups#2.min			-9.379***
			(0.418)
9.educ_groups#2.min			-6.370***
			(0.386)
10.educ_groups#2.min			-6.996***
			(0.354)
Constant	44.39***	53.60***	77.61***
	(0.101)	(0.131)	(0.235)
Observations	336,100	336,100	336,100
R-squared	0.047	0.151	0.285

VARIABLES	Haredi		
100 quantiles of avginc_parents	0.142***	0.131***	0.0799***
	(0.00593)	(0.00558)	(0.00535)
dist = 1, Jerusalem		-2.497***	-3.021***
		(0.435)	(0.410)
dist = 2, Tzafon		-6.070***	-6.029***
		(0.776)	(0.732)
dist = 3, Haifa		-4.477***	-4.203***
		(0.785)	(0.740)
dist = 5, Tel-Aviv		-1.428***	-0.532
		(0.466)	(0.440)
dist = 6, Darom		-3.811***	-3.462***
		(0.529)	(0.499)
dist = 7, Yosh		-5.056***	-4.139***
		(0.490)	(0.463)
min = 2, Females		-3.005***	-15.95***
		(0.289)	(4.190)
educ_groups = 2, College - STEM			-0.252
			(3.358)
educ_groups = 3, University - Strong			-6.292*
			(3.467)
educ_groups = 4, University - Other			-19.84***
			(3.115)

educ_groups = 5, College - Strong			-7.306** (3.089)
educ_groups = 6, College - Other			-14.70*** (2.816)
educ_groups = 7, Mahat			-7.147** (3.168)
educ_groups = 8, Other Vocational Diploma			-21.52*** (2.725)
educ_groups = 9, Bagrut			-29.65*** (2.837)
educ_groups = 10, No Diploma			-32.46*** (2.685)
2.educ_groups#2.min			18.94*** (5.074)
3.educ_groups#2.min			11.28** (5.172)
4.educ_groups#2.min			16.27*** (4.584)
5.educ_groups#2.min			9.414** (4.792)
6.educ_groups#2.min			12.22*** (4.313)
7.educ_groups#2.min			14.94*** (4.698)
8.educ_groups#2.min			8.354** (4.237)
9.educ_groups#2.min			7.621* (4.342)
10.educ_groups#2.min			9.466** (4.207)
Constant	34.60*** (0.250)	33.01*** (0.432)	62.88*** (2.700)
Observations	29,632	29,632	29,632

VARIABLES	Arab Muslims		
100 quantiles of avginc_parents	0.178*** (0.00334)	0.283*** (0.00478)	0.124*** (0.00429)
dist = 1, Jerusalem		-4.574*** (0.419)	-3.412*** (0.362)
dist = 2, Tzafon		-1.299*** (0.339)	-1.012*** (0.292)
dist = 3, Haifa		-0.0240 (0.389)	0.113 (0.335)

dist = 5, Tel-Aviv	-0.449 (0.900)	2.937*** (0.775)
dist = 6, Darom	-1.509*** (0.508)	-0.510 (0.438)
dist = 7, Yosh	-1.968 (6.767)	4.457 (5.818)
min = 2, Females	-17.29*** (0.210)	-20.87*** (1.641)
educ_groups = 2, College - STEM		-8.590*** (1.323)
educ_groups = 3, University - Strong		-12.39*** (1.448)
educ_groups = 4, University - Other		-9.274*** (1.138)
educ_groups = 5, College - Strong		-15.80*** (1.404)
educ_groups = 6, College - Other		-18.98*** (1.064)
educ_groups = 7, Mahat		-23.43*** (1.139)
educ_groups = 8, Other Vocational Diploma		-32.79*** (1.010)
educ_groups = 9, Bagrut		-32.54*** (1.042)
educ_groups = 10, No Diploma		-41.45*** (0.985)
2.educ_groups#2.min		-1.355 (2.810)
3.educ_groups#2.min		7.571*** (2.292)
4.educ_groups#2.min		-1.572 (1.799)
5.educ_groups#2.min		8.634*** (2.219)
6.educ_groups#2.min		9.923*** (1.725)
7.educ_groups#2.min		-11.33*** (2.092)
8.educ_groups#2.min		-8.212*** (1.708)
9.educ_groups#2.min		-7.216*** (1.731)

10.educ_groups#2.min			-2.148 (1.664)
Constant	19.57*** (0.153)	38.19*** (0.342)	75.86*** (1.014)
Observations	56,827	56,827	56,827
R-squared	0.047	0.149	0.372

VARIABLES	Arab Christians		
	0.257*** (0.0105)	0.298*** (0.0114)	0.118*** (0.0108)
100 quantiles of avginc_parents		-5.345*** (2.062)	-5.674*** (1.813)
dist = 1, Jerusalem		-3.328** (1.527)	-7.437*** (1.344)
dist = 2, Tzafon		-2.440 (1.657)	-5.704*** (1.458)
dist = 3, Haifa		-0.143 (2.159)	-0.354 (1.895)
dist = 5, Tel-Aviv		2.992 (3.968)	2.053 (3.482)
dist = 6, Darom		-19.55 (24.73)	-22.77 (21.70)
dist = 7, Yosh		-17.46*** (0.578)	-13.01*** (2.321)
min = 2, Females			-0.184 (2.657)
educ_groups = 2, College - STEM			-5.818** (2.379)
educ_groups = 3, University - Strong			-6.386*** (2.104)
educ_groups = 4, University - Other			-11.60*** (2.504)
educ_groups = 5, College - Strong			-10.88*** (1.855)
educ_groups = 6, College - Other			-16.92*** (1.998)
educ_groups = 7, Mahat			-25.77*** (1.753)
educ_groups = 8, Other Vocational Diploma			-23.59*** (1.785)
educ_groups = 9, Bagrut			-33.27*** (1.593)
educ_groups = 10, No Diploma			

			-4.827
2.educ_groups#2.min			(6.620)
			-1.590
3.educ_groups#2.min			(3.345)
			-8.580***
4.educ_groups#2.min			(2.903)
			-0.466
5.educ_groups#2.min			(3.973)
			-5.032*
6.educ_groups#2.min			(2.704)
			-18.01***
7.educ_groups#2.min			(3.588)
			-15.06***
8.educ_groups#2.min			(2.728)
			-13.79***
9.educ_groups#2.min			(2.707)
			-10.07***
10.educ_groups#2.min			(2.531)
			79.53***
Constant	24.99***	47.48***	(2.050)
	(0.573)	(1.578)	
Observations	7,300	7,300	7,300
R-squared	0.075	0.179	0.370

VARIABLES	All Population		
	0.277***	0.262***	0.0988***
100 quantiles of avginc_parents	(0.00147)	(0.00142)	(0.00141)
		-10.01***	-7.902***
dist = 1, Jerusalem		(0.164)	(0.149)
		-8.155***	-6.988***
dist = 2, Tzafon		(0.127)	(0.116)
		-4.888***	-4.667***
dist = 3, Haifa		(0.139)	(0.127)
		-0.379***	-0.666***
dist = 5, Tel-Aviv		(0.118)	(0.108)
		-5.159***	-3.089***
dist = 6, Darom		(0.138)	(0.126)
dist = 7, Yosh		-6.921***	-5.434***
		(0.200)	(0.182)
		-16.35***	-14.38***
min = 2, Females		(0.0803)	(0.302)

			0.679**
educ_groups = 2, College - STEM			(0.305)
			-2.075***
educ_groups = 3, University - Strong			(0.284)
			-11.09***
educ_groups = 4, University - Other			(0.271)
			-6.963***
educ_groups = 5, College - Strong			(0.297)
			-14.99***
educ_groups = 6, College - Other			(0.267)
			-12.36***
educ_groups = 7, Mahat			(0.317)
			-24.77***
educ_groups = 8, Other Vocational Diploma			(0.248)
			-20.70***
educ_groups = 9, Bagrut			(0.242)
			-31.63***
educ_groups = 10, No Diploma			(0.212)
			-0.0866
2.educ_groups#2.min			(0.571)
			-0.0481
3.educ_groups#2.min			(0.419)
			-3.146***
4.educ_groups#2.min			(0.381)
			-0.837*
5.educ_groups#2.min			(0.443)
			-0.0563
6.educ_groups#2.min			(0.378)
			-7.919***
7.educ_groups#2.min			(0.540)
			-7.452***
8.educ_groups#2.min			(0.375)
			-6.852***
9.educ_groups#2.min			(0.367)
			-4.978***
10.educ_groups#2.min			(0.331)
			75.90***
Constant	36.49***	48.95***	
	(0.0852)	(0.115)	(0.222)
Observations	429,859	429,859	429,859
R-squared	0.077	0.171	0.315

Standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

נספח 5. מחקרי השוואה מהעולם למדד המתאם לאי-מוביליות בין-דורית

A Comparison of Intergenerational Mobility Curves in Germany, Norway, Sweden, and the US.

	הכנסות ילדים	לידה		מדינה	שנת פרסום
		הורים	ילדים		
	average pre-tax household income in 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, and 2007	1950-1920	1964-1957	שוודיה	2016
	average pre-tax family earnings in all years between 1996 and 2006	1950-1920	1964-1957	נורבגיה	2016
	total pre-tax family income in 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, and 2008	1950-1920	1964-1957	ארצות הברית	2016
	average annual pre-tax total household income between 2001 and 2012	1956-1926	1976-1957	גרמניה	2016

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Patrick Kline, and Emmanuel Saez, "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States," *The Quarterly Journal of Economics* 129.4 (2014): 1553-1623.

	הכנסות ילדים	לידה		מדינה	שנת פרסום
		הורים	ילדים		
	2012-2011		1982-1980	ארצות הברית	2014
	1982-1995	1952-1908	1963-1966	קנדה	1998
	2011-2009			דנמרק	2013

סוג נתון	אומדן	גיל הכנסות		הורים
		הורים	ילדים	
דגימה אקראית של 35% מהאוכלוסייה, על פי מינהלי	0.215	59-27	51-32	average pre-tax household income between 1978 and 1980
דגימה אקראית של 35% מהאוכלוסייה, על פי מינהלי (רק זוגות נשואים)	0.223	60-28	52-32	average pre-tax family earnings in 1978, 1979, and 1980
סקר	0.395	60-28	52-32	pre-tax family income from the previous year in the 1979, 1980, and 1981
סקר	0.245	60-31	55-25	average annual pre-tax total household income between 1984 and 1986

סוג נתון	אומדן	גיל הכנסות		הורים
		הורים	ילדים	
מינהלי, כולל הון	0.29		31-30	2000-1996
מינהלי, גברים בלבד	0.174		32-29	1978-1982
מינהלי, כולל הון עם סייגים מסוימים	0.180	48.5	33.9	1999-1997
		66-21	51-21	

נספח 6.1 - התפלגויות עשירוני הכנסת הורים וילדים באוכלוסייה הכללית, ב- % מהקבוצה

		all									
parents' decile	10-	0.5	0.6	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	1.1	1.5	2.4
	9-	0.6	0.7	0.7	0.8	0.9	1	1	1.2	1.4	1.7
	8-	0.6	0.8	0.8	0.9	1	1	1.1	1.2	1.3	1.3
	7-	0.7	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1.2	1.2	1.1
	6-	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1	1.1	1.1	0.9
	5-	1	1	1	1	1.1	1.1	1.1	1	1	0.7
	4-	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1	0.9	0.8	0.7
	3-	1.3	1.2	1.2	1.2	1.1	1	1	0.9	0.7	0.5
	2-	1.5	1.4	1.2	1.1	1	1	0.9	0.8	0.6	0.4
	1-	1.9	1.6	1.3	1.1	1	0.9	0.8	0.7	0.5	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		Christian Arabs									
parents' decile	10-	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.6
	9-	0.2	0.2	0.3	0.4	0.4	0.5	0.6	0.7	0.4	0.8
	8-	0.3	0.4	0.5	0.4	0.7	0.6	0.8	0.8	0.9	0.7
	7-	0.5	0.6	0.8	0.6	0.7	0.9	1	0.8	1	0.5
	6-	0.6	0.8	0.9	0.7	0.9	1.1	1.3	0.9	0.9	0.5
	5-	0.8	1.1	1.1	1	1	1.4	1.4	1.3	1.1	0.5
	4-	1.2	1.2	1.4	1.3	1.2	1.7	1.4	1.1	1	0.7
	3-	1.7	2	2.2	1.6	1.4	1.4	1.6	1.3	0.9	0.5
	2-	2	2.5	2.3	1.8	1.8	1.6	1.8	1.4	1	0.4
	1-	2.5	2.8	2.5	1.9	1.8	1.5	1.4	1	0.6	0.5
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		Haredi									
parents' decile	10-	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2
	9-	0.8	0.6	0.6	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.2
	8-	1.3	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.4	0.3	0.2
	7-	1.5	1.2	1.2	1	0.9	0.8	0.6	0.5	0.4	0.2
	6-	2.1	1.6	1.1	1.4	1.2	1	0.6	0.5	0.3	0.2
	5-	2.4	1.8	1.7	1.4	1.3	1.1	0.8	0.5	0.3	0.2
	4-	2.6	2.1	1.7	1.6	1.4	1.1	0.8	0.6	0.4	0.2
	3-	3.2	2.3	2	1.7	1.4	1.1	0.8	0.6	0.3	0.2
	2-	3.5	2.5	2.1	1.9	1.5	1	0.8	0.6	0.4	0.2
	1-	3.9	2.5	2	1.7	1.4	1	0.8	0.6	0.4	0.2
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		jews_not_haredi									
parents' decile	10-	0.6	0.7	0.8	0.9	0.9	1	1.1	1.4	1.9	3
	9-	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.4	1.7	2.1
	8-	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6
	7-	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.2	1.3	1.4	1.3
	6-	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.1	1.3	1.2	1.1
	5-	0.8	0.9	1	1.1	1.1	1.2	1.1	1.1	1.1	0.9
	4-	0.8	0.9	1	1.1	1.1	1.1	1	1	0.9	0.7
	3-	0.8	0.9	0.9	1	1	0.9	0.9	0.8	0.8	0.6
	2-	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.4
	1-	0.9	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.6	0.5	0.4	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		Muslim									
parents' decile	10-	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
	9-	0.2	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.3	0.2	0.2	0.1
	8-	0.2	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.2	0.2
	7-	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.6	0.5	0.3	0.2
	6-	0.8	0.7	0.6	0.5	0.5	0.6	0.7	0.6	0.3	0.2
	5-	1.2	1	0.9	0.8	0.8	0.9	1	0.7	0.4	0.2
	4-	1.7	1.4	1.3	1.1	1.1	1	1	0.8	0.5	0.3
	3-	3	2.3	2.1	1.7	1.6	1.4	1.5	1	0.6	0.3
	2-	4.9	3.8	3.2	2.6	2.1	2.1	2	1.5	0.8	0.5
	1-	6.8	5.3	4.1	2.9	2.4	2.2	2.1	1.4	0.8	0.4
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

נספח 6.2 - התפלגויות עשירוני הכנסת הורים וילדים, יהודים לא חרדים, ב־% מהקבוצה

		Ashkenazi									
parents' decile	10.	1.4	1.7	1.8	1.9	2	2.1	2.4	3	4.2	6.8
	9.	1	1.2	1.5	1.5	1.8	1.8	1.9	2.1	2.7	3.6
	8.	0.8	1	1.2	1.1	1.4	1.4	1.4	1.6	1.8	2.2
	7.	0.7	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1.1	1.3	1.4
	6.	0.5	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	0.8	1	1	1
	5.	0.4	0.5	0.5	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.7
	4.	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6
	3.	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.4	0.4	0.5	0.4
	2.	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3
	1.	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.2
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		mix									
parents' decile	10.	0.9	1	1.1	1.3	1.3	1.5	1.6	2	2.6	4.1
	9.	0.9	1	1.1	1.4	1.5	1.5	1.6	1.8	2.2	2.7
	8.	0.8	1	1	1.3	1.3	1.4	1.5	1.5	1.7	2
	7.	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.3	1.4	1.4	1.5
	6.	0.7	0.9	1	1	1	1.1	1	1.1	1.1	1.1
	5.	0.6	0.7	0.9	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	0.9	0.8
	4.	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6
	3.	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5
	2.	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.6	0.5	0.5	0.5	0.3
	1.	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

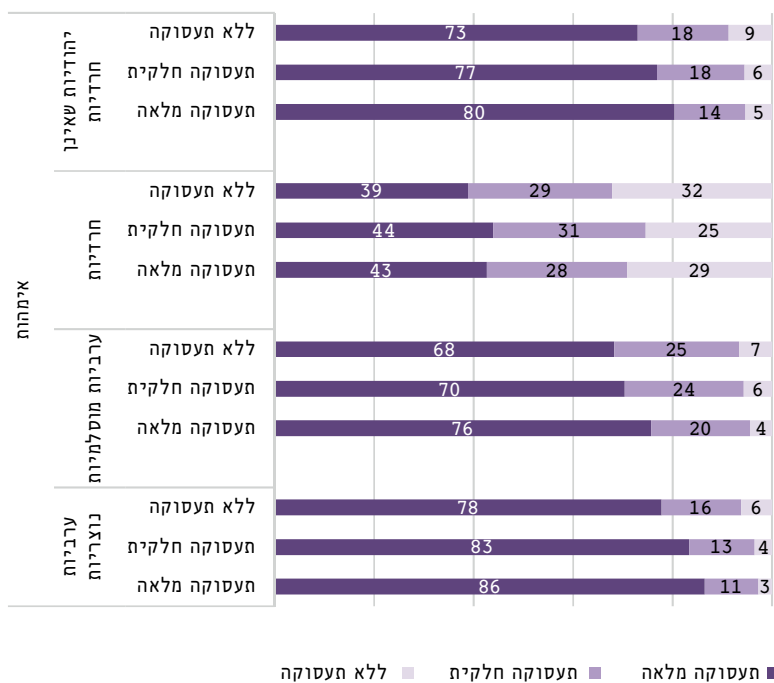
		Mizrachi									
parents' decile	10.	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.5	0.6	0.8	1
	9.	0.4	0.6	0.6	0.7	0.8	0.9	1	1.1	1.4	1.3
	8.	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.3
	7.	0.8	1	1.1	1.2	1.3	1.3	1.3	1.4	1.4	1.1
	6.	0.9	1.1	1.1	1.2	1.4	1.4	1.3	1.4	1.4	1
	5.	1	1.1	1.1	1.2	1.2	1.3	1.2	1.2	1.1	0.8
	4.	1	1.1	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1	0.7
	3.	1	1.1	1.2	1.2	1.1	1.1	1.1	1	0.9	0.6
	2.	1.1	1.2	1.1	1.1	1	1	0.9	0.9	0.8	0.5
	1.	1.3	1.2	1.1	1	1	0.9	0.8	0.7	0.6	0.4
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

		USSR									
parents' decile	10.	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4	0.6	1
	9.	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.4	0.5	0.6	0.8	1.2
	8.	0.3	0.4	0.5	0.5	0.6	0.6	0.7	0.9	1	1.4
	7.	0.4	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	1	1.2	1.2	1.5
	6.	0.7	0.9	1	1.2	1.2	1.3	1.4	1.5	1.7	1.7
	5.	1	1.4	1.5	1.7	1.6	1.9	1.8	1.9	2	1.6
	4.	1.3	1.6	1.9	2	1.9	1.8	1.8	1.7	1.6	1.4
	3.	1.3	1.6	1.5	1.7	1.6	1.4	1.4	1.3	1.1	0.9
	2.	1	1.1	1.1	1	1.1	0.9	0.9	0.9	0.7	0.5
	1.	0.9	0.9	0.8	0.8	0.7	0.6	0.5	0.6	0.4	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		child's decile									

נספח 7 - תעסוקה

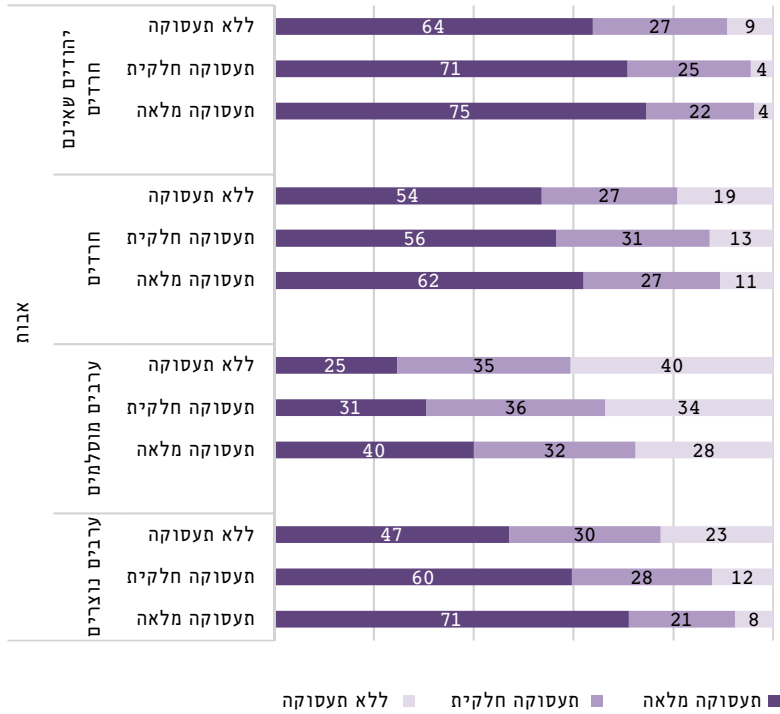
תרשים א23

התפלגות תעסוקת צאצאים (נשים) בהינתן לתעסוקת אבות

תרשים 23
התפלגות תעסוקה צאצאים (גברים) בהינתן לתעסוקה אימהות

התפלגות תעסוקה צאצאים (נשים) בהינתן לתעסוקה אבות

רשימת המקורות

בץ, כפיר, וקריל, זאב, "הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין־דורית בשכר", משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית (2022).

דהן, מומי, "האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי?", בית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית והמכון הישראלי לדמוקרטיה (2013).

הלר, אורן, "ניידות בין־דורית בישראל", המוסד לביטוח לאומי (2020).

"הסכם ז'ילוני", אתר משרד הכלכלה (1993).

יכין, אליה, "השפעת הורות וזהות מגדרית על תעסוקת נשים בישראל", משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית במשרד האוצר (2021), עמ' 35.

כהנר, לי, החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות, המכון הישראלי לדמוקרטיה (2020), עמ' 109-112.

פוקס, הדס, "פערים מגדריים בשוק העבודה: שכר וקיטוב תעסוקתי", מכון טאוב (2016).

קסיר, ניצה (קלינר), מיעארי, סאמי וליס־גינסבורג, גלי, "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות: ממצאי סקר נשים בחברה הערבית", אגף בכר אסטרטגיה ותכנון מדיניות במשרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים (2019).

"הסכם ז'ילוני", אתר משרד הכלכלה (1993).

Aloni, Tslil, and Ze'ev Krill, "Intergenerational mobility in Israel," Working paper, Department of the Chief Economist (2017).

Beenstock, Michael, "Rank and quantity mobility in the empirical dynamics of inequality," *Review of Income and Wealth* 50.4 (2004): 519-541.

Bisin, Alberto, and Thierry Verdier, "Beyond the melting pot': cultural transmission, marriage, and the evolution of ethnic and religious traits," *The Quarterly Journal of Economics* 115.3 (2000): 955-988.

Bolotnyy, Valentin, and Cristina Bratu, "The Intergenerational mobility of immigrants and the native-born: Evidence from Sweden," Working Paper, Harvard (2018).

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Maggie R. Jones, and Sonya R. Porter, "Race and economic opportunity in the United States: An intergenerational perspective," *The Quarterly Journal of Economics* 135.2 (2020): 711-783.

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Patrick Kline, and Emmanuel Saez, "Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States," *The Quarterly Journal of Economics* 129.4 (2014): 1553-1623.

Cholli, Neil A., and Steven N. Durlauf, "Intergenerational mobility," (2022).

Chuard, Patrick, and Veronica Grassi, "Switzer-Land of opportunity: Intergenerational income mobility in the land of vocational education," Available at SSRN 3662560 (2020).

Cohen, Alison K., Sarah Ryan, Louisa H. Smith, Robert K. Ream, M. Maria Glymour, Andrea Lopez, and Irene H. Yen, "Educational attainment past the traditional age of completion for two cohorts of US adults: inequalities by gender and race/ethnicity," *Race and Social Problems* (2021): 1-15.

Endewald, Miri, "Wage mobility and inequality in Israel," Working Papers 109 (October), National Insurance Institute (2012).

Kivi, Laura Helena, Janno Järve, Sten Anspal, Marko Sömer, and Indrek Seppo, "Are we there yet? Intergenerational mobility and economic assimilation of second-generation immigrants in Estonia," *Baltic Journal of Economics* 21.2 (2021): 158-183.

Kretschmer, David, "Explaining differences in gender role attitudes among migrant and native adolescents in Germany: intergenerational transmission, religiosity, and integration," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44.13 (2018): 2197-2218.

Michelangeli, Alessandra, John Östh, and Umut Türk, "Intergenerational income mobility in Sweden: A look at the spatial disparities across cities," University of Milan Bicocca Department of Economics, Management and Statistics Working Paper 443 (2020).

Nybom, Martin, and Jan Stuhler, "Heterogeneous income profiles and lifecycle bias in intergenerational mobility estimation," *Journal of Human Resources* 51.1 (2016): 239-268.

OECD, "A broken social elevator? how to promote social mobility," Paris: OECD Publishing (2018).

OECD, Pisa results (2018).

רשימת פרסומים חומרי הרקע לפעילות צוות שוק העבודה העתידי

ביוני 2017 פרסמו לראשונה חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה דוח ביניים עם מסקנות הצוות, אשר כלל את עיקרי התובנות שהועלו בדיוני הצוות, לצד ניתוח תחזיות הגופים הבינלאומיים. התוצר הסופי של פעילותנו ישאף לרכז את כלל המלצות המדיניות ותוצרי המחקר לתוכנית אסטרטגית רחבת היקף, שתשלב התייחסות לכמה טווחי זמן: הטווח הקצר (חקיקה, הסכמי עבודה והכשרות - בהמשך נכנסו תחת סעיף זה גם כל האתגרים שנגזרו ממשבר הקורונה), הטווח הבינוני (השכלה גבוהה) והטווח הארוך (חינוך).

עבודת הצוות כוללת ארבעה נדבכים מרכזיים:

- (1) מיפוי וניתוח מגמות על בסיס מחקרים קיימים בארץ ובעולם.
- (2) עריכת מחקרי רקע לשם הבאת ידע ותובנות חדשות לשולחן הדיונים.
- (3) גיבוש המלצות מדיניות.
- (4) סיוע בקידום וביישום ההמלצות.

על בסיס תוכנית פעולה זו התניעו חוקרי המכון סדרה של מחקרי תשתית ומחקרי מדיניות, במטרה להשיג בסיס מידע מוצק לפעילות השוטפת של צוות שוק העבודה וכן לצורך גיבוש תוכנית מקיפה להיערכות לאתגרי שוק העבודה הנוכחי והעתידי.

להלן רשימת הפרסומים:

1. היערכות מערכת החינוך וההשכלה הגבוהה

- (א) **התאמת מערכת החינוך לאתגרי המאה ה-21**, ד"ר אלי איזנברג, עומר זליבנסקי אדן, 2019.
- (ב) **הובלת שינוי במערכת החינוך: חילוץ עקרונות מניסיון העבר**, דלית שטאובר, חנה קדרון, עומר זליבנסקי אדן, 2019.
- (ג) **ניהול אפקטיבי בחינוך: ביזור, הערכה ופיתוח מקצועי**, ד"ר ניבי גלאריאלי, ד"ר עדו ליטמנוביץ, הילה שואף-קולביץ, רועי קנת'פורטל, 2022 (טיוטה לכנס אלי הורביץ).
- (ד) **האם מערכת ההשכלה הגבוהה ערוכה לגידול במספרם של בוגרי 5 יח"ל במתמטיקה?**, ד"ר איתן רגב, גבריאל גורדון, 2020.
- (ה) **השפעתן של התמחויות אקדמיות על תעסוקה ושכר**, ד"ר איתן רגב, גבריאל גורדון (2021).

2. היערכות מערכת ההכשרה

לנוכח ריבוי האתגרים וזיהוי ההזדמנויות להוביל לשינוי ממשי בתחום זה, החליט המכון הישראלי לדמוקרטיה להעמיק את מעורבותו בתחום ההכשרות המקצועיות וההשכלה הגבוהה. לאור זאת הוקמה במכון בתחילת 2018 יחידה שעוסקת ומתמחה במחקר ובגיבוש המלצות מדיניות לטיוב מערך ההכשרות המקצועיות, מתוך ראייה רחבה של שוק העבודה וצרכיו. היחידה שואפת לגיבוש המלצות שיובילו לשיפור תמהיל ההון האנושי ואיכותו, במטרה להשיג הלימה טובה יותר בין כישורי העובדים לבין צורכי השוק.

(א) **מערך ההכשרות המקצועיות בישראל: חסמים, כשלים ואתגרים בהשוואה בינלאומית**, ד"ר איתן רגב, ירדן קידר, נאור פורת, 2020.

(ב) **אתגר העלאת פריון העבודה במשק כמפתח לצמיחה מכלילה ומקיימת**, פרופ' קרנית פלוג, דפנה אבירם-ניצן, יותם סמואל, 2020.

(ג) **מלגות קיום בתוכניות להכשרה מקצועית**, ד"ר שגית אזארי-ויזל, ד"ר יעל מלצר, אלון פורת, ירדן קידר, 2021 (בשיתוף זרוע העבודה במשרד העבודה).

(ד) **הרחבת תפיסת החדשנות – לא על המו"פ לבדו**, ריטה גולשטיין-גלברין, גלעד בארי, שאול הרטל, אילת קול, ליאור לוי, 2022 (טיוטה לכנס אלי הורביץ).

(ה) **תמורות בשוק העבודה החדש: ניתוח בגישת משימות ומיומנויות**, גבריאל גורדון, זק הירש, יותם מרגלית, 2022 (טיוטה לכנס אלי הורביץ).

(ו) **מוביליות בין-דורית בישראל: האם הפערים מצטמצמים מדור לדור?**, גבריאל גורדון, פרופ' קרנית פלוג, רועי קנת פורטל, 2022 (טיוטה לכנס אלי הורביץ).

3. שינויים נדרשים בחקיקה/הסכמי העבודה

בהקשר זה עסק צוות שוק העבודה העתידי בנושאים אחדים שקשורים לקידום הגמישות בשוק העבודה, לרבות מחקרי עומק בנושאים הבאים:

(א) היבטים של גמישות בשעות העבודה וניוד זכויות סוציאליות של עובדים:

- **חוק שעות עבודה ומנוחה ומנגנונים לגמישות בשוק העבודה**, פרופ' יותם מרגלית, איילת הלל, ליאור גרו, חלי זקן, 2019.
- **ניוד זכויות סוציאליות במעבר בין עבודות**, פרופ' יותם מרגלית, איילת הלל, 2018.

(ב) **אפליה תעסוקתית בישראל**, רון חרמון, עו"ד חגי פורת, פרופ' יובל פלדמן, ד"ר תמר קריכלי כץ (2018).

(ג) היבטים של עבודה בגיל המבוגר - גיל הפרישה, מערכות הפנסיה וקצבאות הזקנה:

- **גיל פרישה ומנגנוני פרישה גמישים במערכת הפנסיה**, פרופ' איתן ששינסקי, חלי זקן, 2019.
- **הבטחת האיתנות הפיננסית של הביטוח הלאומי**, פרופ' איתן ששינסקי, חלי זקן, 2020.
- **מדיניות הפנסיה בישראל**, פרופ' איתן ששינסקי, עדו קאליר, חלי (רחל) זקן, דוד יחיעם אהרן, 2021.

4. אתגרים בשילוב אוכלוסיות בשוק העבודה

בהקשר זה עסק צוות שוק העבודה בכמה נושאים הקשורים לאפיון אוכלוסיות שמתקשות להשתלב בשוק העבודה הקיים והעתידי, במאפייניהן ובדרכי ההתמודדות וכלי המדיניות הנדרשים על מנת לשלב אותן. ההתמקדות איננה רק באוכלוסיות שקיים לגביהן שיח נרחב, כגון נשים ערביות או גברים חרדים, אלא גם באוכלוסיות נוספות שיש לגבש בעניין צעדי מדיניות תואמים, כגון עובדים מבוגרים או אנשים עם מוגבלויות.

(א) **דואליזציה ומעמדות בשוק העבודה**, פרופ' יותם מרגלית, 2020.

(ב) **תעסוקת מבוגרים בישראל: מדיניות לשילוב ולשימור בני 50+ בשוק העבודה**, פרופ' יותם מרגלית, ירדן קידר, גבריאל גורדון, 2021.

(ג) **החסמים להשתלבות אנשים עם מוגבלות בענפי הייטק בישראל**, ד"ר איתן רגב, ירדן וייס, דנה עמיר, 2022 (בשיתוף עם זרוע העבודה).

5. מחקרים תומכים לתת צוות "משבר הקורונה"

• **המלצות למדיניות כלכלית נדרשת לתקופת היציאה ממשבר הקורונה ולשנים הבאות** - בהתבסס על מחקרי הצוות.

• סקרי קורונה:

• **דוח מיוחד: 69% ממובטלי הקורונה חיים על חשבון משפחתם הקרובה**, דפנה אבירם-ניצן וירדן קידר.

- מדוע מובטלי הקורונה לא חוזרים לשוק העבודה? דפנה אבירס־ניצן וירדן קידר.
- עובדי היי טק נפגעו הכי מעט ממשבר הקורונה, דפנה אבירס־ניצן וירדן קידר.
- מדיניות מומלצת ביום שאחרי המשבר, פרופ' קרנית פלוג, דפנה אבירס־ניצן, 2021.
- סקירת מצב שוק העבודה בתקופת הקורונה, פרופ' קרנית פלוג ואח', 2021.
- ההשתלבות מחדש של מובטלי הקורונה בשוק העבודה, איתמר יקיר ואח', 2022 (בשיתוף עם שירות התעסוקה).

6. מחקרים תומכים לתתי־צוות "עבודה מהבית"

- סקר עבודה מהבית אפריל 2020, דפנה אבירס־ניצן.
- סקר עבודה מהבית יולי 2020, דפנה אבירס־ניצן וחלי זקן.
- סקר עבודה מהבית אוקטובר 2021, דפנה אבירס־ניצן ורועי קנת פורטל.
- המלצות מדיניות לעידוד עבודה מהבית, דפנה אבירס־ניצן וחלי זקן.
- כיצד מנצלים את המשבר הנוכחי לקידום עבודה מהבית גם ביום שאחרי?, פרופ' קרנית פלוג.
- עבודה מהבית – ממצאים אמפיריים, פרופ' יותם מרגלית.

גבריאל גורדון הוא חוקר במרכז לממשל וכלכלה ובמרכז לחברה משותפת ע"ש ג'ואן וארווין ג'ייקובס במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעל תואר שני בכלכלה ולימודי סביבה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

פרופ' קרנית פלוג היא סגנית נשיא למחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה ועמיתה בכירה ע"ש ויליאם דוידסון למדיניות כלכלית; מרצה במחלקה לכלכלה באוניברסיטה העברית בירושלים. לשעבר נגידת בנק ישראל; קודם לכן שימשה מנהלת חטיבת המחקר של הבנק וכלכלנית בקרן המטבע הבינלאומית. תחומי המומחיות שלה הם כלכלת ישראל, מקרו-כלכלה, מדיניות מוניטרית ושוק העבודה.

רועי קנת פורטל הוא עוזר מחקר במרכז לממשל וכלכלה במכון הישראלי לדמוקרטיה. בוגר תואר ראשון בהצטיינות בתוכנית פכ"מ באוניברסיטה העברית בירושלים.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

